

Rumeli

TARİH ARAşTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

www.rumelitarih.com

ISSN: 2717-9370 (print)

Uluslararası Hakemli / International Refereed

Yıl/Year 20201.3 (Aralık/December)

KÜNYE	GENERIC
İMTİYAZ SAHİBİ	COPYRIGHT OWNER
RumeliYA Yayıncılık Eğitim ve Turizm Hizmetleri Ltd. Şti.	RumeliYA Publishing Education and Tourism Services Ltd. Co.
EDİTÖRLER	EDITORS
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Doç. Dr. Faruk DOĞAN	Assoc. Prof. Faruk DOĞAN
Dr. Tarık ÖZÇELİK	Dr. Tarık ÖZÇELİK
Doç. Dr. Raif İVECAN	Assoc. Prof. Raif İVECAN
EDİTÖR YARDIMCISI	EDITOR ASSISTANT
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
YAYIN KURULU	EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Prof. Dr. Davut HUT	Professor Davut HUT
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	Professor Arif BİLGİN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Prof. Dr. Zekai METE	Professor Zekai METE
Bandırma 17 Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma 17 Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Faruk DOĞAN	Assoc. Prof. Faruk DOĞAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Raif İVECAN	Assoc. Prof. Raif İVECAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. M. Fatih ÇALIŞIR	Dr. M. Fatih ÇALIŞIR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Mehmet YILMAZATA	Dr. Mehmet YILMAZATA
Belgrad Eğitim Müşavirliği (Sırbistan)	Belgrad Education Consultancy (Serbia)
Dr. Tarık ÖZÇELİK	Dr. Tarık ÖZÇELİK
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
DİL UZMANLARI	REVIEWS EDITORS
İngilizce Redaksiyon	English
Dr. Hasan DEMİRHAN	Dr. Hasan DEMİRHAN

Adres
Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelitarikh.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelitarikh.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Türkçe Redaksiyon	Turkish
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dizin	Index
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
DANIŞMA KURULU	ADVISORY BOARD
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Prof. Dr. Davut HUT	Professor Davut HUT
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	Professor Arif BİLGİN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Prof. Dr. Zekai METE	Professor Zekai METE
Bandırma 17 Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma 17 Eylül University (Turkey)
HAKEMLER	REFEREES
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Prof. Dr. Davut HUT	Professor Davut HUT
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	Professor Arif BİLGİN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Prof. Dr. Murat ULUSKAN	Professor Murat ULUSKAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Ulvi KESER	Professor Ulvi KESER
Girne Amerikan Üniversitesi (KKTC)	Girne American University (TRNC)
Prof. Dr. Zekai METE	Professor Zekai METE
Bandırma 17 Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma 17 Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Ali KURT	Assoc. Prof. Ali KURT
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Aziz TEKDEMİR	Assoc. Prof. Aziz TEKDEMİR
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Doç. Dr. Cengiz FEDAKAR	Assoc. Prof. Cengiz FEDAKAR
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Doç. Dr. Elif Hatun ÖNAL KILIÇBEYLİ	Assoc. Prof. Elif Hatun ÖNAL KILIÇBEYLİ

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University (Turkey)
Doç. Dr. Faruk DOĞAN	Assoc. Prof. Faruk DOĞAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Hüseyin Baha ÖZTUNÇ	Assoc. Prof. Hüseyin Baha ÖZTUNÇ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR	Assoc. Prof. İbrahim Etem ÇAKIR
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Doç. Dr. Levent DÜZCÜ	Assoc. Prof. Levent DÜZCÜ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Doç. Dr. Mahmut AKKOR	Assoc. Prof. Mahmut AKKOR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Raif İVECAN	Assoc. Prof. Raif İVECAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU	Assoc. Prof. Raşit GÜNDOĞDU
Sağlık Bilimleri Üniversitesi (Türkiye)	University of Health Sciences (Turkey)
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ	Assoc. Prof. Sezai ÖZTAŞ
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Tahir SEVİNÇ	Assoc. Prof. Tahir SEVİNÇ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Vahibe Türkan DOĞRUÖZ	Assoc. Prof. Vahibe Türkan DOĞRUÖZ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Abdülkerim ASILSOY	Dr. Abdülkerim ASILSOY
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Adem BAŞPINAR	Dr. Adem BAŞPINAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Aylin DOĞAN	Dr. Aylin DOĞAN
Harran Üniversitesi (Türkiye)	Harran University (Turkey)
Dr. Aziz KILIÇ	Dr. Aziz KILIÇ
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Bülent ATALAY	Dr. Bülent ATALAY
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Deniz GÜNER	Dr. Deniz GÜNER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Dilara USLU	Dr. Dilara USLU
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi (Türkiye)	Bilecik Şeyh Edebali University (Turkey)
Dr. Emrullah TÖREN	Dr. Emrullah TÖREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Fatih SARIKAYA	Dr. Fatih SARIKAYA
Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma Onyedli Eylül University (Turkey)

Dr. Fehim KURULOĞLU	Dr. Fehim KURULOĞLU
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Dr. Hasan DEMİRHAN	Dr. Hasan DEMİRHAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Huriye EMEN	Dr. Huriye EMEN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Dr. Hüseyin AKSOY	Dr. Hüseyin AKSOY
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Hüseyin Serdar TABAKOĞLU	Dr. Hüseyin Serdar TABAKOĞLU
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Kamelya TEKNE	Dr. Kamelya TEKNE
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Mehmet YILMAZATA	Dr. Mehmet YILMAZATA
Belgrad Eğitim Müşavirliği (Sırbistan)	Belgrad Education Consultancy (Serbia)
Dr. Mesut KARAKULAK	Dr. Mesut KARAKULAK
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. M. Fatih ÇALIŞIR	Dr. M. Fatih ÇALIŞIR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)
Dr. Murat ÖZKAN	Dr. Murat ÖZKAN
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. Mustafa DUMAN	Dr. Mustafa DUMAN
Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Dr. Nazlı ALTUNSOY	Dr. Nazlı ALTUNSOY
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Olcay TURAN	Dr. Olcay TURAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Pınar KAYA TAN	Dr. Pınar KAYA TAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Serkan TÜRKMEN	Dr. Serkan TÜRKMEN
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale 18 Mart University (Turkey)
Dr. Şeyma AFACAN	Dr. Şeyma AFACAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Tarık ÖZÇELİK	Dr. Tarık ÖZÇELİK
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Tuğba Gökçe BALCI	Dr. Tuğba Gökçe BALCI
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Yavuz SÖYLEMEZ	Dr. Yavuz SÖYLEMEZ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)

Rumeli Tarih 2021.3 (Aralık/December) HAKEMLERİ / REFEREES

Prof. Dr. Murat ULUSKAN	Professor Murat ULUSKAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Raif İVECAN	Assoc. Prof. Raif İVECAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU	Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU
Sağlık Bilimleri Üniversitesi (Türkiye)	Sağlık Bilimleri Üniversitesi (Türkiye)
Dr. Deniz GÜNER	Dr. Deniz GÜNER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Hasan DEMİRHAN	Dr. Hasan DEMİRHAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Hüseyin AKSOY	Dr. Hüseyin AKSOY
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Mustafa DUMAN	Dr. Mustafa DUMAN
Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Dr. Tarık ÖZÇELİK	Dr. Tarık ÖZÇELİK
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

DİZİNLER / INDEX

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN	XI
EDITOR'S NOTE.....	XII
2021.3.01. Düzcü, L.: Devlet, bilim ve teknik: Modernleşme çağında Osmanlı merkezi bürokrasisinin 'Fen'den muradı (1775-1838) / State, Science and Technology: The expectation of the Ottoman Central Bureaucracy from the term Science in the Age of Modernization (1775-1838)	1
2021.3.02. Aksoy, S. & Özçelik, T.: Rum Mehmed Paşa'nın Faaliyetleri ve Muhallefâtı / Activities and Possessions of Rum Mehmed Pasha.....	12
2021.3.03. Ayaz, E. & Doğruöz, V. T.: Edirne "Vatandaş" gazetesi ve 1954-1960 Demokrat Parti dönemi / Edirne "Vatandaş" newspaper and the 1954-1960 Democratic Party period	48
2021.3.04. Şahan, E.: Balkan Bektaşî şiir geleneğinde bir portre: Derviş Kemal Özcan / A portrait in the Balkan Bektashi poetry tradition: Derviş Kemal Özcan.....	82

RUMELI JOURNAL OF
HISTORICAL STUDIES
ISSN : 2717-9370

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

2020 Aralık sayısı ile yayın hayatına merhaba demiş olan *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2021 Aralık sayısı ile iki yılını tamamlamaktadır. Bu vesile ile dergimize teveccüh göstererek katkıda bulunan yazar ve hakem kadromuza teşekkür etmek isteriz.

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi'nin 2021 Aralık sayısında dört araştırma makalesi ile iki kitap tanıtımı, bilim âleminin ilgisine sunulmaktadır. Muhteva itibari ile siyasî ve iktisat tarihi konularında kaleme alınmış araştırma makaleleri, XVII. ve XX. yüzyıl arasındaki periyoda ilişkin çalışmalardır.

“Rumî 1328 (1912-1913) yılı Samsun limanı ihracatı” başlıklı çalışmada Karadeniz’in uluslararası ticarete açılmasının ardından bölgede hızla önem kazanan Samsun kenti ve gümrüğünün durumu istatistiki veriler dâhilinde gözler önüne serilmektedir.

“Ateşli silahlar çağında osmanlı silah sanayiine bir örnek: Pravişte Yuvarlak ve Humbara Kârhânesi (MAD 4415 No’lu Muhasebe Defterine göre)” başlıklı çalışmada Pravişte Dökümhanesi’nin XVIII. yüzyıldaki faaliyetleri, muhasebe defterindeki kayıtlar ışığında değerlendirilmektedir.

“14 Temmuz 1958 Irak Darbesi’nin Türkiye’deki iktidar-muhalefet ilişkilerine yansımaları” başlıklı çalışmada, 1958 yılında Ortadoğu’da gerçekleşen bir dizi siyasî krizin ve nihayetinde Irak’ta yaşanan darbenin Türkiye’deki iç siyasete yansımaları masaya yatırılmıştır.

“Rum İsyanında İngiltere’nin rolü (1821-1830)” başlıklı çalışmada, Avrupa’da ortaya çıkan liberal ve özgürlükçü akımlardan etkilenecek Osmanlı Devleti’ne karşı bir isyan hareketi gerçekleştiren Rumların bu faaliyetlerindeki İngiltere etkisi irdelenmiştir.

Kitap tanıtma ve değerlendirme bölümünde ise Igor Despot’un; *Savaşan Tarafların Gözüyle Balkan Savaşları Algılar ve Yorumlar (2020)* başlıklı kitabı ile Luo Xin’in; *Hei-zhan Shang-de Bei-wei Huang-di, (Kara Keçe Üzerindeki Kuzey Wei İmparatoru) (2015)* adlı eseri incelenmiştir.

2022 Haziran sayısı için makale, tercüme ve kitap kritiği türünden çalışmaları kabul alan *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*’nin bir sonraki sayısı için siz değerli araştırmacıların katkılarını ümit ediyoruz. Yeni sayımızın sosyal bilimler alanında katkı sağlamasını temenni ederiz.

Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

Rumeli Tarih Yayın Editörleri

Adres	Address
<i>Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi</i>	<i>Rumeli Journal of Historical Studies</i>
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8	Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714	Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-posta: editor@rumelitarieh.com	e-mail: editor@rumelitarieh.com,
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

RUMELI JOURNAL OF
HISTORICAL STUDIES
ISSN : 2717-9370

EDITOR'S NOTE

Dear readers,

Rumeli Journal of Historical Studies, which started its publication life with the December 2020 issue, has been completing its first year with the 2021 June issue. We would like to take this opportunity to thank our authors and referees for their contributions to our journal.

Four research articles and two book reviews are presented to the interest of the scientific community in the June 2021 issue of the Rumeli Journal of Historical Studies. In terms of content, research articles written on political and economic history are studies related to the period between the 17 and 20th centuries.

In the study titled “Rumî 1328 (1912-1913) yılı Samsun limanı ihracatı”, the situation of Samsun city and customs, which gained importance in the region after the Black Sea was opened to international trade, is revealed within the scope of statistical data.

In the research titled “Ateşli silahlar çağında osmanlı silah sanayine bir örnek: Pravişte Yuvarlak ve Humbara Kârhânesi (MAD 4415 No’lu Muhasebe Defterine göre)”, the XVIII. century activities are evaluated in the light of the records in the accounting book.

In the study titled “14 Temmuz 1958 Irak Darbesi’nin Türkiye’deki iktidar-muhalefet ilişkilerine yansımaları”, the reflections of a series of political crises in the Middle East in 1958 and the coup in Iraq on domestic politics in Turkey are discussed.

In the paper titled “Rum İsyanında İngiltere’nin rolü (1821-1830)” the British influence in these activities of the Greeks, who carried out a rebellion movement against the Ottoman Empire by being influenced by the liberal and libertarian movements that emerged in Europe, was examined.

In the part of book reviews, Igor Despot’s book, *Savaşın Tarafların Gözüyle Balkan Savaşları Algılar ve Yorumlar (2020)*, and Luo Xin’s book, *Hei-zhan Shang-de Bei-wei Huang-di, (Kara Keçe Üzerindeki Kuzey Wei İmparatoru) (2015)* have been studied.

We are waiting for the contributions of you, valuable researchers, for the next issue of the Rumeli Journal of Historical Studies, which accepts articles, translations, and book critiques for the 2021 December issue. We hope that our new issue will contribute to the field of social sciences.

We hope you enjoy this first issue, and please join us in the future,

Editors, *Rumeli Journal of Historical Studies*

Adres <i>Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi</i> Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714 e-posta: editor@rumelide.com tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	Address <i>Rumeli Journal of Historical Studies</i> Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714 e-mail: editor@rumelide.com, phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616
--	---

01. Devlet, bilim ve teknik: Modernleşme çağında Osmanlı merkezi bürokrasisinin 'Fen'den muradı (1775-1838)

Levent DÜZCÜ¹

APA: Düzcü, L. (2021). Devlet, bilim ve teknik: Modernleşme çağında Osmanlı merkezi bürokrasisinin 'Fen'den muradı (1775-1838). *Rumeli Tarih Araştırmaları Araştırmaları Dergisi*, (3), 1-11.

<https://doi.org/10.51297/rumelitar.2021.3.1>

Öz

18. ve 19. yüzyılda Osmanlı merkezi bürokrasisi için bilim ve teknoloji ne anlama geliyordu? Kuşkusuz bu soru devleti yönetenler için daha çok ikincisine çıkan bir yolu işaret ediyor gibiydi. Osmanlı kayıtlarında kullanılan "fen" terimi Osmanlı yönetimi için 18. yüzyıla kadar daha çok bir geleneksel teorik bilimi ifade ederken, 18. yüzyılda Avrupa'da yükselen yeni bilim ve teknolojinin etkisi ile askeri kurumların dönüşümü sırasında daha çok teknik bilgi anlamında fen/mühendislik bilimleri için kullanılmıştır. Avrupalı yabancı teknik uzmanların Osmanlı askeri reformları üzerindeki etkileri dikkate alındığında durum anlaşılır bir vaziyet alabilir; ancak 18. yüzyıl sonlarından itibaren "fen" kavramı giderek teknik bir terim olmaktan öteye bilim yerine de kullanılır olmuştur. Aslında her iki anlamı da çağrıştırmaya başlayan terim, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sonrasındaki süreçte giderek sadece bilim anlamına doğru kaymıştır; -ki bu süreci modern okullar kurma yoluyla daha da ileri götüren Osmanlı devletini yönetenlerin artık "fen"den muratları devleti kurtuluşa götüren her türlü bilim ve tekniktir. Buna örnek olarak fûnûn-ı bahriye, fûnûn-ı harbiye, fûnûn-ı tıbbiye terimlerini gösterebiliriz. Burada dikkate alınması gereken nokta ise Osmanlı siyasi elitinin, fen (çoğulu fûnûn) kavramını daha çok modernleşme içinden anladığı, geleneksel anlamından tamamen uzaklaşmakla beraber, "fen"i Osmanlı'yı kurtaracak yegane yol ve yöntem olarak görmeleridir; - ki bu da acaba Osmanlı'yı yönetenlerin zihinlerinde giderek *pozitivist* bir kırılma yaşadıklarını da gösterir mi sorusunu gündeme getirmektedir.

Anahtar kelimeler: Devlet, fen, yönetim, ordu

State, Science and Technology: The expectation of the Ottoman Central Bureaucracy from the term Science in the Age of Modernization (1775-1838)

Abstract

What did science and technology mean for the Ottoman central bureaucracy in the 18th and 19th centuries? Undoubtedly, this question seemed to point to a path leading to the latter for those who governed the state. The term "fen" used in Ottoman records meant more of a traditional theoretical science for the Ottoman administration until the 18th century. In the 18th century, during the transformation of military institutions with the effect of new science and technology emerging in Europe, it was mostly used for science/engineering sciences in the sense of technical knowledge. Considering the influence of European foreign technical experts on Ottoman military reforms, the situation can be understandable; However, since the end of the 18th century, the concept of "fen" has increasingly been used instead of science, rather than being a technical term. In fact, the term, which

¹ Doç. Dr., Bolu Abant İzzet baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (Bolu, Türkiye), lduzc2100@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9908-4579 [Makale kayıt tarihi: 02.11.2021-kabul tarihi: 01.12.2021] <https://doi.org/10.51297/rumelitar.2021.3.1>

started to evoke both meanings, gradually came to mean only science in the process after the abolition of the Janissary Corps. Taking this process further by establishing modern schools, the expectations of the rulers of the Ottoman state from "fen" are all kinds of science and techniques that lead the state to salvation. As an example, we can show the terms "fünun-ı bahriye, fünun-ı harbiye, fünun-ı tubbiye". The point to be taken into consideration here is that the Ottoman political elite understood the concept of science (plural science) mostly within the context of modernization, and they saw "science" as the only way and method that would save the Ottoman Empire, even though it completely moved away from its traditional meaning. It raises the question of whether this shows that the rulers of the Ottoman Empire are increasingly experiencing a positivist rupture in their minds.

Keywords: State, fen(science), administration, army

Giriş

Modern Osmanlı dünyasında fen'in karşılığı nedir? Bunun için elbette öncelikle sözlüklere bakmak lazım. Şemseddin Sami'nin kaleme aldığı Kamus-ı Türki'ye göre fen; "1. Nev, cins, türlü. 2. Ulum ve maarifin beher şube ve nev'i: fūnūn-ı riyaziye. Bu da o ilmin bir fennidir. 3. Akıl ve tecrübe ve isbat ile vücuda gelen ilm: fenn-i tıb, fenn-i ziraat, fenn-i kimya. Erbab-ı fenn, ehl-i fenn: Fenn aşına olanlar." şeklinde izah edilir. Fakat ilim ise yine Şemseddin Sami'ye göre daha umumidir ve fen kavramı edebiyat, fıkıh, hadis gibi nakli ilimlerle adlandırılmaz. Sözlükte geçen fen aşına tanımının açıklamasında yer alan fūnūna vakıf, mütefennin tabirleri de fen kavramının daha teknik bir anlam içerdiğini gösteriyor.²

Fen kavramıyla benzer anlamda kullanılan başka bir kavram ise ilimdir. Burada ilim kavramına da yakından bakıp fen ile ayrışan yönüne dikkatimizi verebiliriz. Şemseddin Sami'nin aynı lügatına göre ilim "bilme, biliş, bilgi, daniş, malumat, haber vukuf. Cenab-ı Hakkın ilmi her şeye taalluk eder. Buna ilmim yetişmiyor. Bu işe onun ilmi lahak olmadı. Taalluk etmedi. Malumatı olmadı. 2. Bir nev umur hakkında olup okumakla tahsil olunan malumat ve vukuf. İlm-i sarf, ilm-i akaid, ilm-i hikmet, ilm-i hendese, ulum-ı tabiye, ulum-ı riyaziye, ilim öğrenmek, okumak, bu adamın ilmi vardır. 3. Nazariyat: yalnız ilim kâfi değil amel de ister. İlm ve ilmi cem etmek. İlmül-arz: kürre-i arzın ve kışrı tabakatın ahvalinden ve suver-i teşekkülünden bahs eden fen. Frn. Geoloji".³

Anlaşıldığı üzere Şemseddin Sami, fen'i daha çok teknik anlamda ve teknik bilimler için kullanırken, ilim kavramını ise sosyal bilimler için tercih etmiştir. Bu kavram irdelemesini neden yaptık peki? Makalemiz Osmanlı'nın, özellikle 18. yüzyılda Avrupa'da bilim ve teknolojiye meydana gelen ve adına Sanayi İnkılabı denilen süreçte, fen kavramını daha sıklıkla kullandığını iddia etmektedir. Osmanlılar, Batı'da ortaya çıkan ve modernite bağlamında gelişen bu yeni teknolojiyi edinmede diğer Doğu toplumları gibi edilgendir.

Bu makalede fen kavramı Osmanlı merkezi bürokrasisinin yazışmaları üzerinden kronolojik bir düzlemde, 1775-1838 yılları arasını kapsayan dönem içinde, yine bu bürokrasinin kendi içindeki yazışmaları olan diplomatika üzerinden irdelenecektir. Tanzimat ve sonrasında Meşrutiyet dönemleri, daha farklı parametreler barındırdığından konunun kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak sonuç bölümünde ele alınan dönemin fen anlayışının Tanzimat ve sonrası için de etkileri olduğu iddia edilmiştir. Fen kavramının resmi yazışmalarda etkin bir şekilde kullanılmaya başlanması 18. yüzyılın

² Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, Haz: Fazılhak Nergiz, Aziz Ençakar, Şifa Yayınları, İstanbul, 2016, s.828-829

³ Şemseddin Sami, a.g.e., 780.

ikinci yarısından. Kavramın bu tarihten önceki yazışmalarda oldukça az sayıda kullanıldığını görüyoruz.

1. Katip Çelebi'den Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasî'ye akli/fenni ilimlerin medreselerden kaldırılışına yapılan eleştiri

Osmanlı Devleti'ni yönetenlerin 18. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak neredeyse imparatorluğun sonuna kadar fen'e ilgi, iştia ve ihtiyaç duyup bunu diplomatika yazışmalarında çokça gündeme getirmelerinin bir arka planı var. 17. yüzyılın sonunda Karlofça Antlaşması ile bitecek uzun savaşta alınan mağlubiyet, devleti yönetenlere, karşılarındaki dünyanın (Avrupa) bilim ve teknolojik anlamda üstünlüğünü hatırlatmıştı. Bu hatırlatma 18. yüzyılda dozajı giderek artan bir vaziyet aldı. Yüzyılın ikinci yarısında devlet, orduyu Avrupaî tarzda modernize etme yoluna girecektir. Savaşlarda alınan mağlubiyetler en acı şekilde siyasi-bürokratik elite acı gerçeği göstermişti. Peki ya ulema?

Ulemanın, ordunun aldığı bu ağır hezimetler karşısındaki tavrı nedir sorusu ayrı bir inceleme konusudur, ama Avrupa'da 16. yüzyılda gelişmeye başlayan yeni bilime karşı ne gibi bir ilgi gösterdiler, sorusunu sorabiliriz. Bu soruyu 17. yüzyılın ikinci yarısında ilk soranlardan biri Katip Çelebi'dir. Kitabının ismi "Keşfü'z-zünun an-esami'l-kütüb ve'l-fünûn", günümüz Türkçesindeki anlamı ise "Kitaplar ve Bilimlerin İsimleri Hakkındaki Şüphelerin/Zanların Keşfi" olarak verilebilir. Kitabın isminde fenler anlamında fûnûn kavramı geçse de içerikte ilim kelimesini tercih eden müellif, fen ile ilim kelimesini birbiri yerine kullanmaktan çekinmez. Katip Çelebi, 300'den fazla "fen" (bilim) adını ihtiyaç duyduğu izahatlarla birlikte alfabetik bir şekilde kaydetmiştir.⁴

Katip Çelebi'den neredeyse 150 yıl sonrasına bir anda sıçradığımızda karşımıza bu kez Mühendishane-i Berr-i Hümayun başhoca Hüseyin Rıfka et-Tamanî (ö. 1232/1817) çıkar. Sultan II. Mahmud'a takdim ettiği el-Ferîdetü'l-Münîre fi İlmi'l-Küre adlı eserinde "şu içinde bulunulan zamanda, gerçek fenlerin (el-fünûnu'l-hakikiyye) –özellikle 'orta ilim' diye adlandırılan riyâzî ilimlerin– medreselerden izi silinince..." ifadesiyle, bunun yanında başka bir âlim Ahmed Tevhid Efendi de (öl. 1286/1870) Telhîsü'l-A'mal adlı eserinin önsözünde ilim medreselerinin izinin silindiğini (indirâs-i medâris-i 'ulûm), özellikle riyâzî ilimler erbabının gitgide "Anka kuşu" gibi yok denecek bir dereceye vardığını söyleyerek durumu açıkça izah ederler. 19. asırda yetişen Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasî (ö. 1303/1886), 1267/1850'de telif ettiği Tezkiretü'l-ekâlim adlı coğrafya eserinin önsözünde, "zamanımızda aklî ilimlerin, özellikle onlardan matematiğin izleri silindi. Aklî ilimlerin bahçeleri yok oldu, yıldızları söndü, çiçekleri kurudu, zikredilecek bir şeyi kalmadı. Özellikle eskilerin ortaya koyduğu astronominin bir cüzü sayılan coğrafya ilmi bilinmez oldu" demektedir.⁵

Katip Çelebi'den Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasî'ye kadar geçen iki yüzyıl içinde ne oldu da Osmanlı ulemasından bir takım âlimler, matematiğin bu sürede medreselerden çıkarılışı üzerinde durmaktadır. Elbette burada büyük bir problem olduğu açıktır. Konu yine dönüp dolaşıp 17. ve 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ordusunun yaşadığı yenilgilere ve bu yenilgilere karşı devleti yöneten siyasi/bürokratik elitin askeri alanda ıslahat/reformlara başvurmasına gelmektedir.

Katip Çelebi'den 19. yüzyıl ortalarına kadar ulema sınıfından bazı simaların akli/fen ilimlerinin medresede giderek azalmasını şiddetle eleştirmeleri, Osmanlı ulemasının sadece bu alanlardaki

⁴ Hasan S. Keseroğlu – Bilal Yurtoğlu, "Katip Çelebi'nin Keşfü'z-Zunûn'unda Sınıflama Yöntemi", *Türk Kütüphaneciliği*, 33, 2 (2019), 101.

⁵ Emrullah Bulut, *Katip Çelebi'nin Düşüncesinde Akli İlimlerin Yeri ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.134.

yetersizliğini değil, Avrupa'daki bilim ve teknoloji ile olan ilgilerinin ne kadar az olduğunu göstermesi bakımından da dikkat çekicidir. Osmanlı bilimini temsil eden medresenin daha çok klasik dinî ilimlere doğru kayması ve bu özelliğini de imparatorluğun sonuna kadar sürdürdüğü bilinen bir hakikat olarak karşımızda öylece duruyor. Hatta Tanzimat Fermanı'ndan sonra devlet politikası medreselerin ıslahı yönünde bir seyir izlemiştir. Ancak burada şu nokta da gözden kaçırılmamalıdır: Medreseler, Ortaçağ'da kurulurken zaten dini eğitim veren müesseselerdi. Zamanla Sahn-ı Seman ve Süleymaniye medreselerinde bunlara hendese ve tıp bölümlerinin eklendiğini biliyoruz. Neden sonradır, akli bilimleri veren bu kısımlar daha sonra kapanıp gitmişlerdir. Buna ilaveten medreselerde tamamıyla mantık ve matematiğin ortadan kalktığını da iddia etmek ne kadar doğrudur, bu mevzu detaylı araştırmalara vabestedir. Ama asıl konumuz bu değil.

Bizi burada ilgilendiren husus medreselerin akli/fen bilimlerine karşı aldığı tavır değildir ve elbette bu konu da çok tartışmalı bir husustur. Medresenin bu tavrı makalemiz açısından şu yönüyle önemlidir: Devletin bu boşluğu doldurmak için nasıl bir yönetim başvurduğu. Tam da bu noktada Bâbiâli, Avrupa devletleriyle yapılan savaşlarda alınan mağlubiyetlerin de etkisiyle, Avrupalı uzmanlara Osmanlı ordusu içinde yüksek pozisyonlar vazifeler vererek Avrupa'da ortaya çıkan yeni bilim ve teknolojiyi transfer etmenin yollarını arayacaktır ki, belki de bu en kestirme ve temelleri açısından daha sağlıklı atılacak bir yöntem olacaktır. Bir başka ifadeyle Osmanlı'yı yönetenler -klasik yüksek okul olan medreseleri bir kenarda tutmak koşuluyla- Batı fennini (bilim ve teknolojisini), modern mühendishane ve askeri ocaklar vasıtasıyla edinmeye çalışarak devletin varlığını sürdürmeye çabalayacaklardır.

2. Fennin ete kemiğe bürünmesi olarak Hendesehane/Mühendishane ve Askeri Ocaklar

Osmanlı ordularının savaş sahasında aldığı yenilgilerin verdiği uyanış sadece orduyu düzeltmek ve buna lazım olan teknik birtakım önlemleri almak şeklinde oldu. Bu uyanışın bir sonucu olarak Osmanlı bürokrasisi tarafından fen terimi işte böyle bir atmosferin oluşmasıyla birlikte iç yazışmalarda sahneye çıktı. Fenn-i harb, fenn-i muhasara tâbirleriyle tamamen askeri kaygılarla gündeme geldi.⁶ Modern anlamda mühendis unvanına sahip kişiler, Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa) ile başlayan yabancı uzmanlardan istifade ederek orduyu modernize etme çabalarında karşımıza çıkar. Humbaracı Ocağı içinde açılmış olan hendesehanede mühendis olarak çalışan bu kişi *hoca-i mühendis* unvanlı Said Mehmed'dir. 22 Aralık 1739 tarihli bir kayıta Humbaracı Ocağındaki bu eğitimi verenler için "fenn-i hendese ve sanayi-i humbara ve ateşbaziye muayyen... olan üstadlarından" diye söz edilmektedir.⁷ Yine aynı yıl içinde mühendis olan Selim'in mimarlık ve harita fenninde, mühendis Mehmed'in de lağımçılık fenninde maharetli olduklarından söz edilir.⁸

Osmanlı Devleti'ni yönetenler, Lale Devri'nin bitiminden hemen sonra Avrupaî tarzda bir modernizasyon çabasına gireceklerdir. Fen kavramı 1730'lardan başlayarak hendese ile de ilişkilendirilip kullanıma sokulmuştur. Osmanlılar fen kavramına 1770'lerin ortalarından itibaren daha çok başvuracaktır. Avrupalı uzmanların verdikleri askeri talimlerin de etkisi ile fen kavramı daha çok teknik bilgi anlamına doğru kaymaya başlayacaktır.

⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İşbankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 15.
⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri-Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD), 5941, s. 48; Mustafa Kaçar, Humbaracı Ocağı ve bu ocaktaki hendesehane ile Mühendis Said hakkında bilgiler vermektedir. Bkz., Mustafa Kaçar, *Osmanlı Devleti'nde Mühendishanelerin Kuruluşu ve Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994, s.29-32.
⁸ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD.d.), 5941, s. 110.

Humbaracı Ahmet Paşa'nın attığı askeri modernizasyon tohumları yeşerecek, ardından Baron de Tott ve daha birçok Fransız uzman/mühendis ile devam edecektir. Bu askeri reform hareketi Türk ordusunun hemen her ocağında uygulanacaktır. Burada Osmanlı merkezi bürokrasisi özellikle 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşındaki ağır mağlubiyet üzerine Avrupa'dan yabancı mühendisler getirterek önce 1775'de tersane anbarlarında açılan Riyaziye Mektebi (bir yıl sonra adı Hendesehane)⁹ ile 1796'da ise mühendishaneleri açmıştır. Mühendishaneler artık Osmanlı açısından fen'in bir evi, kalbi mesabesinde değer görecektir.

1776'da ismi Hendesehane olan bu mühendislik okulunun ilk hocası Cezayirli Gazi Hasan Paşa'dır. Okul, Türkçe ve Fransızca harita, gemi resimleri ile birçok astronomi ve denizcilik kitap ve aletlerine sahiptir. Bu aletlerden bazıları Fransız yapımı küre, güneş saatleri, teleskobik kuadran ve çeşitli trigonometri cetvellerinden müteşekkildi. Yine bunların yanında Fransızca kitaplardan tercümesi yapılan top balistik tabloları da vardı.¹

Baron de Tott'tan sonra Tersane içindeki hendesehane/mühendishaneye 1784 yılında Lafitte Clave ve Monnier Courtoise adlı Fransız mühendisler gelecektir. Her ikisinin de öncelikli görevi tersaneye bağlı istihkam işleriyle ilgilenmekti. Daha çok harita çıkaran iki uzman ağırlıklı olarak İstanbul Boğazı ile Karadeniz'de inceleme yapmışlardır. İki uzman ayrıca hendesehanede birçok Fransızca kitabı ders aracı olarak kullanmaktaydı. Fransız mühendislerin yanında¹ mühendishanede Gelenbevi İsmail Efendi ve Kassabbaşı İbrahim Efendi gibi Türk hocalar da ders veriyorlardı. Bu Fransız ve Türk mühendislerin 1786 yılında birlikte hazırladıkları bir nizamnameye yakından baktığımızda fennin içinin biraz daha doldurulduğuna şahit oluyoruz. Nizamnamede geçen "ulum-ı aliyyeden fenn-i hendese" ifadesi ile mühendisliğin önde gelen bilimler arasına girmesi devletin fen kavramına yüklediği anlamı ve ilim değil de, neden fen'i tercih ettiğini anlamamızı daha iyi anlatıyor.¹ Mühendishane ile ilgili yazışmalarda ya da yukarıdaki nizamnamede olduğu gibi kullanılan fen kavramının daha çok bilim anlamında kullanıldığı aşikârdır. Neden ilm-i hendese değil de fenn-i hendese tâbiri kullanılıyor? Bunu biraz daha detaylıca düşününce Katip Çelebi'nin de benzer bir şekilde fûnûn (fen'in çoğulu) kavramını kullanıldığından söz etmiştik. Katip Çelebi'nin Keşfü'z-zünun kitabının orijinal adı olan Kitâbü İcmâil'l-Fusûl ve'l-Ebvâb fî Tertîbi'l-Ulûm ve Esmâil'l-Kitâb ismi yerine Keşfü'z-zunûn an Esami'l-Kütüb ve'l-Fünûn isminin kullanılması onun bu tercihinin de göstermektedir. Dikkat edilirse *tertîbi'l-ulûm* yerine *esami'l-kütüb ve'l-fünûn* tabirinde Çelebi'nin tercihinin ulum'dan fûnûn'a kayması, üzerinde ayrıca düşünülmesi gereken bir husustur. Neden Çelebi böyle bir isim değişikliğine gitti acaba?

Batı Avrupa'daki bilim ve teknolojinin Osmanlı'ya aktarımı olarak mühendishanelerin rolü yadsınamaz. Yabancı hocaların yanında birçok ders kitabının yabancı dilde olması, yine Avrupa'dan teknik aletlerin getirilmesi Osmanlı'da düşünsel anlamda fen'e olan yakınlığı göstermesi yönüyle dikkate değerdir. Devleti yönetenler savaşlarda alınan mağlubiyetleri önleme yolunun eğitiminden geçtiğinin farkına varmışlardı. Bunun için yapılması gereken şey modern yüksek okullar yoluyla askeri alanda bir iyileşmenin sağlanmasıydı. Avrupa orduları Osmanlı için en önemli rol model olacaktı. Askeri ocaklarla başlayıp mühendishanelerle devam eden fenn-i hendese devletin yegane kurtuluş çaresi olarak görülecektir.

⁹ Kaçar, a.g.t., s. 57; Kemal Beydilli, "Mühendishane-i Bahri-i Hümayun", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), cilt 31, İstanbul, 2006, s. 514.

¹ Kaçar, a.g.t., s. 63.

¹ Fransız mühendislerin verdiği dersler, Osmanlıların modern Avrupa bilim ve tekniği ile ilk resmî ve açık yoldan teması olması noktasından önemlidir. Bkz., Murtaza Korlaelçi, *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*, Kadim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 136.

¹ Kaçar, a.g.t., s. 69-76.

Sadece mühendishaneler bu kurtuluşun istasyonları olarak görülmedi. III. Selim dönemi, mühendishanelerin yanında ordunun da baştan aşağı reforma uğradığı bir zaman dilimidir. Başta tersane ve tophane olmak üzere lağımçı ocağı, cebeciler, topçular, baruthaneler, arabacılar, humbaracılar için yeni nizamnameler hazırlandı. Bu eski tarz askeri ocaklardan beklenen, yeni bilim ve tekniğe uygun şekilde baştan düzenlemeye tabi tutulmalarıydı.¹ Söz konusu bu askeri ocaklar ile ilgili Osmanlıca kayıtlara bakıldığında fen kavramının bunlarla ilgili daha çok kullanıldığına şahit oluyoruz.

Askeri ocakların tabi tutuldukları talimler 18. yüzyılın daha ilk yarısından itibaren fenni bir iş olarak görülmeye başlanmıştı. Eldeki bilgilere güvenecek olursak 1775'te ilk olarak karşımıza süratçi neferlerinin Sadabat'ta aldıkları eğitim çıkar. Süratçi neferlerinin "talim-i fenn için attıkları toplar"ın malzemesi için Cebthane-i Âmire'den 5 kantar siyah barut istenmişti.¹ Bir başka örnek 18 Eylül 1783'de İstanbul'dan Soğacık muhafızına gönderilen bir hükümde görülmektedir. Burada yapılacak kale inşası, top ve *harp aleti fenlerini* bilen insanların gönderilip, talim yapılması üzerinde durulur.¹ Hendesehanenin 1770 başlarında kurulmasının etkisi ile olacak ki, ocakların da hendese ilminin gereği olarak düzenlenmesi, bu ocakların sakini olan neferlerin hendese ve mimaride kendilerini yetiştirmeleri beklenmekteydi. Bu ocaklardan en çok dikkati çeken Humbaracı ve Lağımçılardı.

1792 yılı Ekim başında devlet, Humbaracı Ocağı neferlerini İstanbul'da eğitime tabi tutmak istediğinde içlerinde "fenn-i humbara ve hendese mahareti olmayanların" bazı haklardan istifade edemeyeceğini özellikle vurguluyordu.¹ Aynı şekilde Lağımçı neferleri de devlet için ön planda olan ocaklardandı. Devlet için Lağımçı neferleri de öteden beri "fenn-i hendese ve sair sanayi-i mimariyi" talim ediyorlardı. Ancak 1792 sonbaharında Bâbiâli için Lağımçı neferleri bu fenler konusuna hâle getirmiş olacaklar ki, İstanbul'da yoklanmaları istenmişti.¹ Bu tarihten yaklaşık 10 yıl sonra 1802 yılı sonlarında Lağımçı Ocağı neferatı iki sınıfa taksim edildiğinde bir sınıfın lağım bağlayıcı fenniyle talim edilmesine karar verilmişti.¹

Mühendishanede ilk zamanlar okutulan fûnûn-ı riyaîye dersleri 1797'ye gelindiğinde terkedilmiş, Mühendishane iki şubeye ayrılmıştı: fenn-i inşa, fenn-i harita ve coğrafya. Gemi inşa bilimi ve harita/coğrafya bilimi olarak çevrilecek bu iki şube tam olarak fen bilimlerini referans olarak gösteriyordu. Fenn-i harita ve coğrafya dersine hoca olarak ilk zamanlar Seyyid Osman Hoca, daha sonra Ahmed Kapudan atanmıştır. Fen kavramının hayat bulduğu Tersane Mühendishanesinde gemi inşa tekniği fen kavramı ile ifade bulmaktaydı. Fenn-i inşaîye şubesinde ilk zamanlar Fransız mimarlar varken ilerleyen zamanlarda Ali Hoca, Ahmed Hoca ve Mehmed isimli mimarlara rastlıyoruz. Fenn-i inşaîye öğrencileri gemi inşa dersinde mühendislik kaidelerine sadık kalarak gemi resimleri çiziyorlardı. Bu iki şubenin kuruluş amacı tam da devletin fen kavramına yüklediği anlam ile yakından ilgiliydi. Mühendishanedeki hoca azlığına dikkat çeken III. Selim, iki şubedeki sorunları ifade ederken bu fenleri verebilecek üstatların bulunmayışından şikâyet ediyordu.¹

Buraya kadar III. Selim dönemiyle ilgili mühendishane ve ocaklara dair bazı örnekler verildi. Yine aynı döneme ait olmakla beraber bu kez örneğimiz herhangi bir devlet kurumundan değil, tebaadan biri

¹ Mahmud Raif Efendi, Osmanlı İmparatorluğunda Yeni Nizamların Cedveli, Çeviren: Arslan Terzioğlu-Hüsrev Hatemi, Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1988, s. 7-35.
¹ BOA, Ali Emiri - Abdülhamid I (AE.SABH.I), 296-19895, 15 safer 1189 / 17 Nisan 1775.
¹ BOA, Cevdet-Askeri (C.AS), 1193-53309, 20 L 1197 / 18 Eylül 1783.
¹ BOA, C.AS, 173-7540, Evasıt-ı Safer 1207 / 28 Eylül -7 Ekim 1792.
¹ BOA, C.AS, 416-17226, 1 R 1207 / 16 Kasım 1792.
¹ BOA, C.AS, 27569, 9 Şaban 1217 / 5 Aralık 1802.
¹ Levent Düzcü, "Tersane Mühendishanesinde Eğitim (Gemi İnşa, Coğrafya, Harita ve Seyrüsefer) 1773-1938", Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 9, Özel Sayı, 2019, s. 128; BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 55-2529.

olacaktır. Hacı İsmail bin Abdullah adlı bir kişi 11 Mayıs 1798 tarihinde Bâbıâli'ye bir arzuhal gönderir. Hacı İsmail, arzuhalinde Beyşehir sancağında Göçü nahiyesine bağlı Elgin köyünde tımar sahibi biri olduğunu, bununla birlikte “fenn-i hendese ve sanayi-i cedide-i harbiyeyi tahsile” arzulu olduğunu anlattıktan sonra, kendisinin Humbaracı Ocağına alınmasını istemektedir.² Fen kavramının sıradan bir Osmanlı tebaasının zihninde yeni teknoloji ile ilişkili olması dikkate değerdir. Anadolu'nun bir köyünde yaşayan Hacı İsmail'in savaşın yeni sanayisi ve mühendislik teknik bilgisine vakıf olduğunu söylemesi hayli ilginçtir, zira bu dönemde sıradan bir Osmanlı tebaasının mühendisliğe ilgi göstermesi örneği az görülen bir hadisedir.

Osmanlı fen/fünûna sarılırken bu durumun farkında olan yabancı devletlerden Fransa, Osmanlı'nın fen/teknoloji ihtiyacının farkındaydı. Geleneksel müttefikliğin de bir gereği olarak Osmanlı ile ilişkilerini iyi seviyede tutan Fransa, İstanbul'a istihkam, topçuluk ve gemi inşa fen ve teknolojisi alanında uzmanlar gönderme fikrine sıcak bakıyordu. Lafitte Clave ve Monnier Courtoise, Le Brune gibi mühendis-mimarlar Osmanlı sanayisi ve fenninde yaşanan gelişmelere katkı sunan kişilerdi. Fransa'nın bu pozisyonu Napolyon'un Mısır'ı işgali (1798) ile bir süreliğine son bulmuş, Osmanlı yöneticileri İstanbul'da İsveç ve İngiliz uzmanlar getirerek Batı'dan fen ve teknolojinin transferini sürdürme yoluna gitmiştir. Bu konuda daha da ileri giden İngilizler, Napolyon'un bu işgalini fırsat bilerek, Ocak 1800'de, Osmanlı için fünûn-ı harbiyede topçuluk ve mühendislik alanında mahir birkaç ofisiyal İstanbul'a göndermeyi teklif etmiştir. Bu teklifi yaparken İngilizler, Amiral Nelson ve Smith'in başarılarını örnek göstermekten de geri durmamıştır.²

III. Selim'in tahttan indirilmesinden hemen bir yıl sonra (1808) Hasköy'deki Mühendishane-i Berrî-i Hümayunun bir kanunnamesi yayımlanmıştır. Bu kanunnameye yakından bakıldığında devletin, sadece matematik ve mühendisliğe değil bilim anlamında sosyal bilimler için de fen terimini kullandığı görülür. *Fenn-i tevarih-i harbiye* ismine dikkat edilirse harp tarihleri bilimi kastedilmektedir. Gerçi Katip Çelebi'nin Keşfü'z-zünûn'una bakılırsa orada birçok bilim tasnifi sosyal bilimlere verilmiştir. Yine kanunnameye dönersek bu kez *fenn-i mahrutiyyat* ile karşılaşırız. Konik ilmi diye de çevirebileceğimiz bu alan geometriye ait bir alt disiplindir. Bundan başka kanunnamede fenn-i remy ismine de tesadüf ediyoruz. Bugün fizikte atış konusu olarak ifade bulan remy, Osmanlı kanunnamesinde atış bilimi olarak geçmektedir ki, bu da bize bilimlerin alt disiplinlerinin fen ya da ilim diye geçmesinin, Katip Çelebi'de de görüldüğü gibi bir Osmanlı geleneği olduğunu gösteriyor.²

3. Mütedefennin zabıtlar ve tabibler yetiştirilmesi projesi olarak Asakir-i Mansure ve Mekteb-i Tıbbiye

Osmanlı siyasi ve bürokrasi eliti, mühendishaneler yoluyla Batı fen ve teknolojisini öncelikle askeri alanda ithal ve ikame etme gayreti içinde iken, modern fen'den nasibini alamayan tek ocak olarak yeniçerilerin kaldığı söylenebilir. III. Selim ve ekibi, yeniçeri muhalefetini üzerlerine çekmemek için zaten onlarla ilgili herhangi bir fenni talim ve reforma başvurmamıştı. Nizam-ı Cedid adı verilen ve özünde Avrupaî fen ve sanayinin ordu içinde tatbiki anlamına gelen bu uygulama 1807'de Sultan III. Selim'in tahttan düşürülmesiyle birlikte son bulsa da mühendishanede verilen eğitim devam etti. Buradan da aslında yeniçerilerin kendi varlıklarını tehdit etmediği sürece modern fen ve teknoloji ile bir problemlerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

² BOA, C.AŞ, 179-7797, 25 Za 1212 / 11 Mayıs 1798.

² BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 226-12561, Şaban 1214.

² *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2014, s. 14.

Sultan II. Mahmud 1826'da Yeniçeri Ocağını lağvettikten sonra modern ve düzenli bir ordu olan Asakir-i Mansure'yi ihdas etmişti. Bu yeni ordu Avrupa orduları modelinde planlanmıştı. Yeni ordu devlet için modern fen ve teknolojiyi bilen subayların yetiştirileceği bir yer olarak görülmekteydi. Ordu için hazırlanan kanunnameye baktığımızda bu düşünceleri görmek mümkündür. Mezkûr ordu için hazırlanan kanunnamede geçen "lüzumu mertebe muallim ve mütefennin asakir tertib ve tahririne karar verilerek" ifadesi bu yeni ordunun mensuplarından beklenen hedefi daha iyi açıklar.² Orduya alınacak askerin *mütefennin* olarak düşünülmesi daha önce pek rastlanmayan bir noktadır. Bir bilim ya da fen'de maharete sahip olarak uzmanlaşan kişi anlamında mütefennin terimi önemlidir. Öylesine bir terim olarak seçilmemiş olmalıdır. II. Mahmud ve bürokrasi için bundan sonra muhalif bir engel kalmadığına göre devletin hemen her alanda modernleşmesi yolunun açık olduğu anlaşılmaktadır.

Yeniçeri Ocağının lağvıyla birlikte sadece Asakir-i Mansure değil, yine ordunun tabip ihtiyacını karşılamak için Mekteb-i Tıbbiye de ihdas edilmişti. Modern tıbbın kuruluşu olarak ele alabileceğimiz bu mekteb de tıpkı mühendishane ve modern ordu gibi fennin bir gereği/sonucu olarak takdim edilmiştir ve öyle de işlev görmüştür. Bugün bile Türkiye'de tıp ve hekimlik ilmine bakış fen ile ilgili bir alan olarak görülür. Mekteb-i Tıbbiye'nin kuruluşunun varlık sebebi açık olarak Asakir-i Mansure neferlerinin hasta ve mecruhlarına savaşta ve barışta kanun-i tıbbî üzere bakmak ve iyileştirmek olarak lanse edilmiştir. Hassa Başhekimî olan Mustafa Behçet Aralık 1826'da kaleme aldığı ve Bâbîâlî'ye yolladığı bir yazısında bu konuyu etraflıca işlemiştir. Ona göre tam da bu sırada Türk hekimleri usul-i kadim ve usul-i cedid denilen eski ve yeni usul tababet ilmini icra etmektedirler. Mustafa Behçet'e göre yeni usul ile alınan eğitim *tahsil-i fen*'dir ve bu yeni fen'i talim etmek için de Fransızca öğrenmek zaruridir. Bunun yanında cerrahlık fenninin ilmi kuralları öğrenilmelidir.² Her iki kuruma biçilen rol devletin seçkin askeri personelini uzman (mütefennin) fertler olarak yetiştirmektir.

Henüz yeni kurulmuş olan Asakir-i Mansure için düşünüldüğünde 1828-1829'daki Rus harbi, Osmanlı'yı hazırlıksız yakalamıştı. Sultan II. Mahmud ve Bâbîâlî dönülmez bir yola girmişlerdi: Modernite. Seleflerinin fen, hendese ve sanayi konusunda temellerini attığı bu yol devletin Akdeniz'deki varlığının da sebebiydi. Hatta kendi valisi Mehmed Ali Paşa'ya 1833 ve 1839'da iki kez yenilmesi de padişah ve merkezi bürokrasiyi, girilen bu uzun fenni yoldan vazgeçirmemişti. Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'da yaptığı imar ve bayındırlık faaliyetleri ile modern orduyu kurması fen ve sanayinin bir sonucu olarak algılanabilirdi.

Osmanlı Devleti için sadece Avrupa'dan uzman getirerek fen ve teknoloji transferi yeterli değildi. Avrupalıların bilim (fen) ve sanayisini yakından görmek daha doğru olacaktı. Bunun için de o ülkelere öğrenci göndermek makul bir karar olurdu. 1832'de devlet, Fransa'ya öğrenci gönderecektir. Mehmed Reşid Ağa isimli bu öğrenci Paris'e *fünûn-ı harbiye ile iştilal* etmesi için yollanmıştı.² Harp bilimlerini talim etmek için gönderilmiş bu öğrenci muhtemelen Avrupa'ya askeri fen ve tekniği öğrenmek adına giden ilk öğrencilerdendi. Bundan sonra da başta Paris olmak üzere Viyana ve Londra'ya fen tahsili için öğrenciler düzenli bir şekilde gönderilecektir. Tanzimat sonrasında harbiye dışında tophane, tersane ve diğer fabrika ve imalat sektörlerinde yeni fen ve teknolojiyi öğrenmeleri için çeşitli Avrupa ülkelerine öğrenci gönderilmeye devam edilecektir.

Avrupa fen ve teknolojisi Sultan II. Mahmud zamanında yukarıdaki yöntemler dışında farklı bir şekilde daha Osmanlı'ya yansımıştır. Bu da Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi hüviyetinde olan Takvim-i

² BOA, HAT, 1418-57990.

² BOA, Cevdet-Sıhhiye (C.SH), 26-1287, 26 Ca 1242/ 26 Aralık 1826.

² BOA, HAT, 305-18037.

Vekâyi ile olacaktır. Takvim-i Vekâyi'de çeşitli bilimlerle ilgili hemen her konu fen'le irtibatlandırılacaktır. Ordu, donanma, tersane, tophane ve diğer fabrikalarla ilgili her gelişme fenne bağlı olarak terakkî kavramı ile ilişkilendirilecektir. Daha ilk sayıda Padişah II. Mahmud'un 1831 yaz başlarında Akdeniz Boğazı ve Edirne'ye yaptığı seyahat, padişahın "fenn-i coğrafya vasıtasıyla her ne kadar malum-ı hümayunları" denilerek bu gezide padişahın coğrafyaya olan aşinalığı yine fen üzerinden anlatılır.² 6

1831'de yayın hayatına başlayan devlet gazetesi Takvim-i Vekâyi daha 11. sayıda fûnûn adıyla bir başlık açacaktır. Daha sonraki sayılarda ara ara fûnûn başlığı gazetenin 2., 3. ya da 4. sayfalarında görülebilmektedir. Biraz bunların içeriğine girerek konuyu açmakta yarar var. Adı geçen bu fûnûn başlığına yakından bakıldığında fenn-i kimya-i cerrahiye, fenn-i nücum, fenn-i mimari, lağım ve köprü fenni, fenn-i celil-i tıb gibi isimlerle karşılaşırız. Burada dikkat çeken fenlerden biri kimyadır ve daha önce Türkçe literatürde pek de tesadüf edilmeyen bir terimdir. Ayrıca fûnûn başlığı ile verilen bilgilerde basılı kitaplardan da söz edildiğini görmek mümkündür. Bu kitaplardan mühendishane-i berriye baş hocası Hafız İshak Efendinin Mecmua-i Ulum-ı Riyaziye'si, Tuhfe-i Vehbi, Mufasssal İlmihal ve Mevlana'nın Mesnevi eseri örnek olarak verilebilir. Dikkat edilirse son kitaplardan Mufasssal İlmihal ve Mesnevi'nin de fûnûn köşesinde yer alması fen teriminin içeriğinin fen bilimlerinden dini/sosyal bilimlere doğru kaydığını gösteriyor.² 7

Sonuç

Tanzimat öncesinde, Osmanlı Devleti'ni yönetenlerin, geri kalma sebeplerini ortadan kaldırmak için daha çok askeri alanda orduya çekidüzen verme çaba ve gayretleri, aslında devleti içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak amacını taşıyordu. Tam da bu minval üzere siyasi/bürokratik elitin daha Lale Devri'nden itibaren farkına vardıkları husus Avrupa'nın askeri alandaki üstünlüğünü fark etmeleri ve bunu kabullenmeleriydi. Bu kabul çok hızlı gelişmedi, oldukça uzun zaman içinde yavaş bir surette gelişti. Siyasi/bürokratik elit Avrupa'nın bu üstünlüğünü anladığında, o üstünlüğün sebeplerinin fen ve teknolojiye geçtiğini düşünmüşlerdi. Belki de bu kavrayışın bir sonucu olarak hızlı bir şekilde Avrupa'dan askeri *fen* konularına vakıf uzmanlar getirme yoluna gidildi ve bu yabancı uzmanlardan yararlanma işi imparatorluğun sonuna kadar devam etti. Ancak ortada şöyle bir sorun vardı: Osmanlı idarecileri sadece askeri alanda bir iyileşme istiyorlardı. Avrupa'da meydana gelen sosyal, ekonomik ve iktisadi değişimler, pek önemsenmedi, ki bu durum Tanzimat bürokrasisinin daha etraflı üzerinde duracağı bir konu olacaktır.

Tanzimat öncesi siyasi/bürokratik elit, devletin kurtuluşunu neredeyse fen'e bağlamıştır, diyebiliriz. 1730'ların başından itibaren devlet askeri modernizasyonu sathi de olsa icra etmeye başladığında kullandığı en önemli terim fen'dir. Devletin diplomatika belgelerinde ilim yerine fen teriminin kullanılması önemli bir kırılma noktasıdır. Her ne kadar fen terimi bazen sosyal/dini ilimler için de kullanılsa da bu çok yaygın bir uygulama. Devleti yönetenler Batı bilim ve teknolojisini transfer etme konusunda ısrarlıdır ve bunu da yaparken fen'e sarılacaklardır. 1730-1830 arasında fen terimi daha çok

² Takvim-i Vekâyi, sayı 1, 25 Ca 1247 / 1 Kasım 1831.

² Takvim-i Vekâyi, sayı: 11, 1 Şaban 1247 / 5 Ocak 1837; sayı: 23, 21 Zilkade 1247 / 22 Nisan 1832; sayı: 38, 7 Rebiülahir 1248 / 3 Eylül 1832; sayı: 46, 6 Receb 1248 / 29 Kasım 1832; sayı: 59, 13 Muharrem 1249 / 2 Haziran 1833; sayı: 68, 21 Cemaziyelevvel 1249 / 6 Ekim 1833; sayı: 78, 17 Şevval 1249 / 27 Şubat 1849, sayı: 102, 6 Safer 1251; / 3 Haziran 1835 sayı: 118, 15 Şaban 1251 / 6 Aralık 1835; sayı: 124, 19 Zilkade 1251 / 7 Mart 1836.

askeri, mühendislik, matematik gibi konuları kapsarken, 1830'lardan sonra giderek daha önce fen'le ilişkilendirilmeyen bilimler için de kullanılır olmuştur.

Osmanlıların, fen'i bir kurtarıcı olarak görmesini sadece devleti içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak şeklinde düşünmek herhalde yanlış olur. Ana düşünce başlarda bu iken giderek *fen ve sanayinin terakkîsi* gibi genel bir hedefi de bize anlatır. Fen terimi devletin terakkîsi için bir araç vazifesi görecektir. Devlet küllî bir terakkî hedefine doğru evrilecektir. Terakkî kavramı daha çok Tanzimat dönemi ve sonrası kullanılmışsa da bir hedef olarak izleri 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren takip edilebilir; zira hendesehane, mühendishane, tıbhane mektepleri ile burada okutulan dersler hakkında yapılan diplomatik yazışmalara bakıldığında, devlet katiplerinin hemen fen ile bir bağ kurduğu aşikardır.

Fen teriminin 1730'lardan itibaren ve giderek yoğun bir şekilde kullanılması başka hususu, bu fen dünyası içinde yetişen bir okur yazar sınıfını bize salık veriyor. Osmanlı'nın 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren açmış olduğu modern mekteplerin, Batı orjinli bir bilim ve eğitim yuvaları olduğuna şüphe yoktur. Aslında burada eğitim görenlerin fen ile gördükleri ve anladıkları daha çok Avrupa'nın modern bilim ve düşünce anlayışıdır. Konuya bir de bu veçheden bakıldığında manzara bize başka türlü sonuçları sunar. Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in askeri ve sivil aydını daha çok bu fen terimi ile izah etmeye çalıştığımız bir eğitim ve bilimle şekillenmiştir, denilebilir. Makalemiz belki bu fen ile ilişkili dersler ve içeriklerine girmedi ancak 18. yüzyıl Avrupa aydınlanmasının merkezinde modern bilim (fen'e dayalı bilimler) ve teknoloji olduğunu, bu aydınlanmanın 19. yüzyıl başında pozitivizm denilen katı materyalist bir ideolojiye dönüştüğü de hesaba katılırsa, ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılır.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri -Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri-Sultan I. Abdülhamid Evrakı (AE.SABH.I), 296-19895.

Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakı (C.AS), 1193-53309.

Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakı (C.AS), 173-7540.

Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakı (C.AS), 416-17226.

Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakı (C.AS), 656-27569.

Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakı (C.AS), 179-7797.

Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakı (C.SH), 26-1287.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT), 226-12561.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT), 1418- 57990.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT), 305-18037.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT), 55-2529.

Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi (MAD), 5941.

Süreli yayınlar

Takvim-i Vekâyi, sayı 1, 11, 23, 38, 46, 59, 68, 78, 102, 118, 124.

Literatür

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2014.

- Beydilli, Kemal, "Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), cilt 31, İstanbul, 2006, s. 514.
- Bulut, Emrullah, *Katip Çelebi'nin Düşüncesinde Akli İlimlerin Yeri ve Önemi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Düzcü, Levent, "Tersane Mühendishanesinde Eğitim (Gemi İnşa, Coğrafya, Harita ve Seyrüsefer) 1773-1938", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 9, Özel Sayı, 2019, s. 128.
- Kaçar, Mustafa, *Osmanlı Devleti'nde Mühendishanelerin Kuruluşu ve Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- Keseroğlu, Hasan S. -Bilal Yurtoğlu, "Katip Çelebi'nin Keşfü'z-Zunûn'unda Sınıflama Yöntemi", *Türk Kütüphaneciliği*, 33 /2 (2019), s. 101.
- Korlaelçi, Murtaza, *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*, Kadim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Mahmud Raif Efendi, *Osmanlı İmparatorluğunda Yeni Nizamların Cedveli*, Çeviren: Arslan Terzioğlu-Hüsrev Hatemi, Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1988.
- Şemsettin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, Haz: Fazılhak Nergiz, Aziz Ençakar, Şifa Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İşbankası Yayınları, İstanbul, 2013.

02. Rum Mehmed Paşa'nın Faaliyetleri ve Muhallefâtı

Sema AKSOY¹

Tarık ÖZÇELİK²

APA: Aksoy, S.; Özçelik, T. (2021). Rum Mehmed Paşa'nın Faaliyetleri ve Muhallefâtı. *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, (3), 12-47.

<https://doi.org/10.51297/rumelitarikh.2021.3.2>

Öz

Sultan IV. Murad döneminde yaşayan sipâhî zorbalarının ileri gelenlerinden olup daha sonra paşa olan Rum Mehmed, Eskişehir yakınlarında bulunan Keskin kasabasında yaşamıştır. Eskişehir'den sonra sırasıyla Alaşehir, Zile, Konya, İstanbul ve Ayıntab'da bulunmuştur. Rum Mehmed adı kayıtlarda ilk defa Cennetoğlu isyânı sırasında geçmiştir. Hâfız Ahmed Paşa ve Hüsrev Paşa'nın Bağdad seferlerine katılmıştır. Kendisine Zile Voyvodalığı verilmiş ve sonrasında Konya'da nüfuzlu zorbabaşılardan birisi olmuştur. Rum Mehmed'in tarihi bir kişilik olarak ortaya çıkması IV. Murad'ın cülus meselesindeki duruşu ile olmuştur. İstanbul'da kendisinin de davet edildiği, sipâhî zorbalarının Sultan IV. Murad'ı tahttan indirmeyi planladığı toplantıda, onlara bu girişimlerinin yanlış olduğunu anlatmış ve bundan vazgeçmeleri için çaba göstermiştir. Bu yaptığının karşılığında ise Sultan IV. Murad, ona bazı ihsânlarda bulunmuş ve bir süre sonra Rum Mehmed'e Maraş Beylerbeyliğini tevcih etmiştir. Ancak Rum Mehmed Paşa'nın eski alışkanlıklarından vazgeçemeyip eşkıyalığa devam etmesi ve devlet adamlarını dinlememesi, kendi sonunu hazırlamasına neden olmuştur. Rum Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra kalan mal ve eşya kayıtlarının tutulmuş olduğu muhallefât defteri, onun hayattayken sahip olduğu giysiler, ev eşyaları, mutfak eşyaları, hayvanları, köleleri ile saray, çeşme, değirmen gibi gayrimenkûl malları hakkında mühim bilgiler vermektedir. Diğer muhallefât kayıtları gibi Rum Mehmed Paşa'ya ait muhallefât da döneminin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına ışık tutmaktadır.

Anahtar kelimeler: IV. Murad, Rum Mehmed Paşa, Maraş Beylerbeyliği, Muhallefât, müsâdere

Activities and Possessions of Rum Mehmed Pasha

Abstract

Rum Mehmed, one of the notable members of rebel sipahis and later a pasha, lived in the era of Sultan Murad IV in a town called Keskin near Eskişehir. After Eskişehir, he also served in Alaşehir, Zile, Konya, İstanbul and Ayıntab in order of time. His name first appears in historical records concerning Cennetoğlu revolt. Rum Mehmed attended the Baghdad military expeditions of Hâfız Ahmed Pasha and Hüsrev Pasha. He was appointed as the voivode of Zile and then came to be one of the influential leaders of rebel sipahis in Konya. He became a historically significant figure due to his attitude towards the issue of Sultan Murad IV's staying in power. Attending the meeting in İstanbul held by rebel sipahis planning to dethrone Sultan Murad IV, Rum Mehmed made an effort to convince

1 YL, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD (Kırklareli, Türkiye), sema_3147@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0068-4855 [Makale kayıt tarihi: 01.11.2021-kabul tarihi: 01.12.2021]
<https://doi.org/10.51297/rumelitarikh.2021.3.2>

2 Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (Kırklareli, Türkiye), tozceliko6@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7097-9558

Adres Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714 e-posta: editor@rumelide.com tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	Address Rumeli Journal of Historical Studies Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714 e-mail: editor@rumelide.com, phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616
---	--

them that they were heading in the wrong direction and thus they should abandon their plans. In return, the Sultan offered gifts to him and in a short while, bestowed upon him the title of governor of Maraş. However, Rum Mehmed didn't give up his unfortunate habits. He continued his banditry activities, refused to obey the commands of the rulers, and thus brought about his own end. The muhallefât records, kept after Rum Mehmed Pasha's death, contain valuable information about his possessions and properties such as garments, furniture, kitchen utensils, livestock, slaves, palaces, fountains, and mills. These records, like others of their kind, shed light on the economic, social, and cultural atmosphere of the era.

Keywords: Murad IV, Rum Mehmed Pasha, Governor of Maraş, Muhallefât Records, confiscation

Giriş

Muhallefât kelime anlamıyla “geride kalan, geriye bırakılan” demektir. Bu kelime, “muhallef” sözcüğünün çoğuludur. Muhallefâtın, belgelerde tereke (terike), metrûkat olarak da isimlendirildiği görülmektedir.³ Osmanlı Devleti'nde hukuk alanında kullanılan bu terim, ölen kişilerin geride bıraktıkları mal ve eşyalarını kastetmektedir. Muhallefât, kişinin vefâtının hemen ardından mal varlığının belirlenmesiyle başlardı. Kaydedilen maldan ölen kişinin defnedilmesi ve kefenlenmesi (techiz ve tekfin) masrafları karşılanırdı. Bununla birlikte, ölen kişinin borçları varsa bu borçlar mallarından karşılanırdı. Eğer malları kişinin borçlarını tamamen karşılayamıyorsa alacaklılar muhallefâtan kendi payları oranında hak sahibi olurdu. Yine bu arada ölen kişinin vasiyetleri yerine getirilirdi. Kalan mallar ise mîrâsçılara pay edilirdi.⁴

Muhallefât defterleri, dönemin esnaf, çiftçi, tüccâr, çeşitli kademelerdeki devlet hizmeti gören sosyal gruplar arasındaki servet dağılımı ve unsurlarını içermektedir. Bundan başka dönemin kültür ve hayatı, kullanılan aletleri, sanat kolları, sınaî malzemeleri, elit insanların kullandığı eşyalar hakkında bilgi edinilmesi mümkün olmuştur. Ayrıca, üretim araçları ve kapasiteleri, tarım işletmelerinin kredi şekilleri, ticârî usûl ve münâsebetleri hakkında bilgiler vermektedir. Bütün bu servetle ilgili olan unsurların pek çoğunun bulunduğu yer ve tarihindeki piyasa değeri tespiti ile piyasada cârî para cins ve değerleri, para tarihi konusunun aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır.⁵

Müsâdere; Arapça “meydana çıkma, olma” anlamındaki ‘sudûr’ kelimesinin “mufâale” kalıbıdır.⁶ Genel olarak, kişinin maddi varlığının tamamına belli kurallar içerisinde devlet tarafından son verilmesine denilmiştir.⁷ Müsâderelerin hepsi hukuka uygun hareket edilerek yapıldı. Osmanlı hukukçuları müsâdere uygulamalarının gerekçesini Sügdi, Serahsi, Tarsusi ve İbn Nuceym adlı Hanefî hukukçuların fetvâlarına dayandırıyorlardı. Hanefî hukukçu olan Tarsusi, müsâdere uygulamasının zenginlere karşı uygulanabileceğini söylemiştir. Bunun nedeni kişinin zenginleşmesinin, onun rüşvet aldığı bir delili olarak görülmesi idi.⁸ Müsâdere sistemi, Abbasi, Gazneli ve Anadolu Selçuklular'da uygulanmıştı.⁹

³ Tarık Özçelik, “Köse Mehmed Ağa”, *History Studies*, C.V, S.1 (2013), s.287; Kürşat Çelik, “Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'in Muhallefâtı (1517-1522)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIII, S.55 (2014), s.163.

⁴ Tahsin Özcan, “Muhallefât”, *DİA*, C.30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s.406.

⁵ Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyoekonomik Tahlil)*, İstanbul: OSAV, 1995, s. 27-28.

⁶ Müsâdere hakkında geniş bilgi için bkz: Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.49 (1987), s.95; Muallim Naci, *Lügat-i Naci*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995, s.785; Mahmud Esad Kalıpçı, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsâdere Kurumu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013, s.7; Kemal Günler, “Türk Ceza Hukukunda Müsâdere”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XVIII, S.3 (2014), s.850-851.

⁷ Cengiz Tomar, “Müsâdere”, *DİA*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.67.

⁸ Abdullah Bay, “Sultan, Ulemâ ve Hukuk: Ulemânın Müsâdere Uygulamasına Muhallefâtı”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XVII, S.17 (2018), s.5.

⁹ Tomar, a.g.e., s.65-67.

Osmanlı döneminde ise kuruluştan itibaren olmasına rağmen, Fâtih Sultan Mehmed saltanatından başlayarak, Tanzimat Fermânı'nın ilân edilmesine kadar ortalama dört asır sürmüş ve bu süre boyunca farklı biçimlerde uygulanmıştır.¹ Malı ilk müsâdere edilen devlet adamı ise Çandarlı Halil Paşa olmuştur.¹

Müsâdere işleminin birinci aşamasında kişinin menkûl ve gayrimenkûl malları belirlenip güvenliği sağlanırdı. İkinci aşamasında ise mallarının tamamı mübâşir tarafından kontrol edilerek deftere kaydedilirdi. Bu görevler yerine getirildikten sonra hazırlanan defterler İstanbul'a gönderilir ve İstanbul'dan gelen habere göre hareket edilirdi.¹ Müsâdere sisteminde kişinin ölmesi, öldürülmesi ya da firar etmesi sonucunda mallarına el koyulurdu. Bu sistemde süreç, kişinin malları İstanbul'da bulunuyorsa hemen, taşrada bulunuyorsa bu haberin İstanbul'da öğrenilmesinden sonra sultanın fermânı ile başlardı. Fakat bu fermândan önce bazı bölgelerde bulunan idarecilerin, taşradaki ölüm olaylarının ardından, bir emri veya görevi icra ediyormuş gibi duruma el koyup ilgili kişinin ya da onunla ilgisi olan kişilerin evlerini mühürlemiş olduğu da görüldü.¹ Padişah, mallarını müsâdere ettireceği kişi taşrada bulunuyorsa önce oranın vâli, sancakbeyi, kadı, yeniçeri zâbitleri gibi görevlilerine fermân gönderip sürecin başlamasını sağlardı. Bu süreç, malları müsâdere ettirilecek olan kişinin, yakalanması, cezasının verilmesi veya kişinin İstanbul'a gönderilmesi benzeri konuları da içerebilirdi.¹ Kişi eğer 4 görevi esnasında öldüyse bu süreç de kişinin mallarının sayımı, kaydedilmesi ve bölgede satılması, kalan bir bölümünün de İstanbul'a gönderilmesi ile son bulurdu. Doğrudan tahrîr işi için mübâşir görevlendirilirdi. Bununla birlikte bölgenin kadısına bilgi verilir ve mübâşir ile kadı beraber çalışırdı. Taşradan haber gelmeden önce kişinin evi, sarayı, hazînesi vs. mühürlenmiş olurdu. Müsâdere olup biten bir durum değil, bir süreçti. Bu süreçte mübâşirin en önemli görevi mîrâsçılar tarafından saklanan ya da mevtânın hayattayken sakladığı eşyaları bulup ortaya çıkarmak ve özenle bunların sayımını yapmaktı. Mübâşirin görevi sayımın bitmesiyle tamamlanmazdı. İlgili kişinin muhallefâtının süreci bitirilene kadar devam ederdi. Bunun gereği olarak, deftere kaydedilen mallardan bölgede satılacak olan malların satılması bunlara ait defterlerin hazırlanması, değeriyle beraber İstanbul'a gönderilmesi ve hazîneye ait eşyalar ile İstanbul'da satılması gereken eşyaların bütün işlemlerinden mübâşir sorumlu bulunmaktaydı. Muhallefâtın yapılmasında ilk sırada yer alan görevli olan mübâşirler genellikle Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından seçilirdi. Bunun yanı sıra Rûznâmçe-i Evvel, Silâhşoran-ı Hâssa, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn, Gedikliyan-ı Dergâh-ı Âli gibi görevlilerden de seçildiği olurdu. Mübâşirin başkanlığında Başbâki Kulu, Çavuşlar Kâtibi, Muhasebe-i Evvel, Maliye Tezkerecisi gibi kişiler, İstanbul'da malların mühürlenmesi ve satılması gibi görevlerde bulunurlardı.¹ 5

Müsâdere uzun bir süreç olduğundan dolayı mallarla ilgili olan tüm işlemler için birbirinden farklı defterler tutulurdu. Müsâdere sürecinde hazırlanan ilk defter, "Muhallefât Defteri"dir. Muhallefât defteri, malı müsâdere edilen kişinin evi, sarayı vb. mahallerde, mübâşir aracılığıyla kaydedilen, bilirkişi tarafından târifi yapılan unsurlardan oluşurdu. Bu defter İstanbul'a gönderilirdi. Defter incelenip İstanbul'daki protokole kaydedildikten sonra muhallefâtla ilgili yapılması gerekenler mübâşire bildirilir ve defter tekrar mübâşire gönderilirdi. Mübâşir, bölgede satılacak mallarla İstanbul'a nakledilecek

¹ Tuncay Ögün, "Osmanlılar'da Müsâdere Usulü", *DİA*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.67.

¹ Tomar, a.g.e., s.67; Measure Öztürk, *XIX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Müsâdere Usulünde: Alemdar Mustafa Paşa Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2016, s.34; Fatma Şensoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mâlî Yönetim Denetim ve Soruşturma, Bir Müsâdere Örneği", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S.78 (2018), s.60.

¹ Cahit Telci, "Osmanlı Devleti'nde 18.Yüzyılda Muhallefât ve Müsâdere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXII, S.2 (2007), s.145.

¹ Telci, a.g.e., s.149.

¹ Telci, a.g.e., s.150.

¹ Telci, a.g.e., s.153.

malları birbirinden farklı defterlere kaydederdi. Bölgede elden çıkarılan malların yazılı olduğu defter, satıştan sağlanan parayla birlikte İstanbul'a gönderilirdi. Muhallefâtta bulunan bazı mallar, İstanbul'a nakledilerek orada müzâyede ile satılabilirdi ve bunun için de başka bir defter tutulurdu. Yine muhallefât üzerindeki iddialara dayanarak temessük¹ karşılığında⁶ verilen eşyalar için de ayrı defterler tutulurdu.¹ Bazı zamanlarda muhallefâtta bulunan borçlar ve alacaklar, gayrimenküller ve aylık kira gelirleri, az veya çok olmasına bağlı olarak toplu şekilde ya da birbirinden farklı defterlere kaydedilirdi. Bu birbirinden farklı defterlerin sıralanması ve müsâdere işleminin tamamlanmasında tatbik¹ meselesinin çok büyük önemi bulunurdu.

Osmanlılar'da müsâdere süreci, mâlî bir uygulama olmasıyla beraber dönemin idari yapısında iyi uygulanan bir sistem olmuştur. Ancak buna rağmen çok büyük sıkıntılar da doğurduğu görülmüştür.

Rum Mehmed Paşa'nın tarihi bir kişilik olarak ortaya çıktığı dönem

XVII. yüzyıl başları, Osmanlı Devleti'nin özellikle dâhilde sıkıntılı günler yaşamak zorunda kaldığı bir dönemdir. Yeniçeri isyanlarının öne çıktığı bu zamanlarda, özellikle Sultan Genç Osman'a karşı yapılan isyânın, onun ölümüyle neticelenmesi devlet idaresinde büyük bir kriz meydana getirmiştir. Sonrasında bu isyânların benzerleri Sultan IV. Murad döneminde de yaşanmıştır. İsyânlar neticesinde içte ve dışta bazı problemler ortaya çıkmıştır. Padişahın küçük yaşta olmasından dolayı bu durumdan faydalanmak isteyenler olmuştur. Saltanatının ilk yıllarında Bekir Subaşı'nın ihâneti, Abaza Mehmed Paşa'nın isyânı, Kırım isyânı, Yemen'deki itâatsizlikler gibi olaylar ortaya çıkmış, Kazaklar, Lehistan ve Erdel ile ilgili sorunlar yaşanmıştır. Sultan IV. Murad'ın yaşı daha küçük olduğundan bu konularda daha çok vâlidesi Kösem Sultan söz sahibi olmuştur. Padişah yaşı ilerledikçe vâlidesinin hâkimiyetinden kurtulmak istemiş ve 1632 (H.1041) yılında saraya karşı yapılan isyânların sonucunda idareyi eline almayı başarmıştır.

Rum Mehmed adı, kroniklerde ilk olarak Cennetoğlu isyanı anlatılırken zikredilmiştir. Hâfız Ahmed Paşa'nın sadrazam olduğu 1625 (H.1034) yılında Balıkesir taraflarında Cennetoğlu isyanı gerçekleşmişti.¹ Rum Mehmed ile diğer zorbalar, Cennetoğlu adındaki isyâncıyı sadrazama şikâyet edip; "... -Zuhûr eden Cennetoğlu Aydın ve Saruhan diyârlarını gâret ve emlâk ve eşyâların tâlân ve nice hasâret etmededir. Elbetde üzerine asker ta'yin olunub hakkından gelinsün..."² diyerek cezalandırılmalarını istemişlerdi. Bu şikâyetin ardından Manisa Ovası'nda Cennetoğlu'nun kuvvetleri yenilmiş, Denizli'ye kaçan Cennetoğlu adamlarıyla birlikte yakalanmış ve öldürülmüşlerdir.²

¹ Temessük: "Borç verilmesi veya ödenmesi, bir şeyin tesliminin yapılması ya da bir şeyin teslim alınması hususlarında karşıda bulunan kişilere verilen belgedir." Mübahat S. Kütükoğlu, "Temessük", *DİA*, C.40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s.413.

¹ Öztürk, *a.g.e.*, s.73-74.

¹ Tatbik: "Osmanlı Devleti'nin muhasebe sisteminde kullanılmıştır. Her çeşit hesaplama işleminde yararlanılmıştır. Tatbik, matematik işlemlerinde ise sağlama olarak adlandırılan işleme denilmiştir." Telci, *a.g.e.*, s.163.

¹ Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C.IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957, s.1859; Vahid Çabuk, *Sultan IV. Murad*, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2015, s.33.

² Mustafa Naîmâ, *Naîmâ Tarihi*, C.II, İstanbul: Matba-i Amire, 1283, s.352; Kâtip Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, C.II, haz. Zeynep Aycibin, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016, s.620-621.

² Abdülkadir Özcan, *IV. Murad Şarkın Sultanı*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2017, s.29.

Bundan başka Hâfız Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Bağdad'ın geri alınması için hazırlıklara başlanmıştı. Rum Mehmed² ve Dağlar Dêlisi Süleyman gibi zorbalara da bu sefere destek olmuşlardır.² Muharebenin en şiddetli zamanında orduda bozgun meydana gelmiş ve Rum Mehmed kaçmak durumunda kalmıştı. Ancak kaçarken tesadüfen yeniçerilerin hendeğine düşmüş iken onun seferden kaçtığını gören Yeniçeriler, üzerine gitmişler ve "... –*Erlık davası edersin, bu muhanneslik nedir? Böyle kaçmaktan ölmek yek değil midir? ...*" diye sormuşlar ve onu öldürmek istemişlerdi. Buradan hafif bir ceza ile kurtulan Rum Mehmed, olanlara rağmen orduya hizmet etmeye devam etmiştir.² Bağdad muhâsarası tam 9 ay sürmüştür. Yeniçeriler başta seferi desteklerken daha sonra bundan vazgeçmişler ve geri dönmek istemişlerdi. Şah Abbas, antlaşma yapmaya karar verdiği sırada yeniçerilerin Hâfız Ahmed Paşa'ya karşı isyânını duyunca bundan vazgeçmiş ve bu sebeple sefer 3 Temmuz 1626'da (8 Şevval 1035) tarihinde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²

6 Nisan 1628 (1 Şaban 1037) tarihinde ise Hüsrev Paşa sadrazam olmuştur. Sadrazam, 1629 (1039) yılında Hemedan ve Bağdad seferi hazırlıklarına başlamış² ve Otağlar Üşküdar'da kurulmuştu. Bu arada askerlerin maaşlarının düşük ayarlı akçeden ödenmek istenmesiyle sipâhîler kendilerine verilen bu maaşları istemeyip itiraz etmişlerdi.² Bu durum⁷Hüsrev Paşa'yı sinirlendirmiş ve bu kargaşanın sorumlusu olarak gördüğü elebaşlarından Rum Mehmed, Dağlar Delisi Süleyman, Mütesellim Mehmed gibi sipâhî zorbalarını katletmek istemişti. Öfkelenen Hüsrev Paşa, bu kişilerin isimlerini defterden silmişti.² Ancak zorbalara birbiriyle bir arada bulunmalarından dolayı öldürülmeleri mümkün olmamıştı. Hüsrev Paşa, yeniçerileri kendi tarafına çekerek sipâhî zorbalarını öldürmek istediye de maiyetinde bulunan tecrübeli askerler, sefere gidildiğinden dolayı sipâhîler ve yeniçeriler arasında ayrılık ve anlaşmazlık meydana getirilmemesi gerektiğini, bu nedenle onların aralarını düzeltmelerinin doğru olacağını söylemişlerdi. Bu kişilerin haklı olduğunu anlayıp pişman olan sadrazam, ulûfelerini kestigi sipâhî zorbalarının isimlerini deftere tekrar yazmıştır. Sipâhî zorbalara da olumlu karşılık verdiğinden anlaşmazlık ortadan kalkmıştır.² 17 Aralık 1629 (1 Cemâziyelevvel 1039) tarihinde Musul'a gelindiğinde suların çekilmesi beklenmişti. İklim şartları nedeniyle kayıplar olmuş ve ihtiyaçların giderilmesi için padişah iç hazineden para göndermiştir.³ Osmanlı ordusu, Bağdad'a gitmek amacıyla Musul'dan 28 Ocak 1630 (13 Cemâziyelevvel 1039) tarihinde ayrılmıştır. Sefer sırasında toplanan mecliste, arazinin bataklık olması sebebiyle Bağdad'ın hazırlık yapmadan kuşatılamayacağı kararı alınmıştır.³ Bu nedenle ilk önce İran sınırları içinde yer alan Şehrizar sahrasında bulunan Gülânber Kalesi'nin³ inşasına başlanmıştır.³ Bu sırada Kızılbaş tarafından korkusuz birisi olarak bilinen Ahmed Düzd, kırk iki haramzâde ile Osmanlı ordusuna zarar vermek amacıyla gönderilmişti. Kürdistan dağlarında Şamiran Kalesi arkasında bulunan ormanlık dağlara yerleşmişler ve geceleri Ordu-yı Hümayûna gelip askerleri yaralayıp öldürmüşlerdi. Yine bir gece Hindu kıyafeti ile gelen eşkıyalardan

² "Rum Mēhmed, bu zamanda silâhdar zümresinin zorbabaşlarından olmuştur. Silâhdar, "silâh taşıyan" anlamına gelmektedir. Sultanın silâhlarından sorumlu olan kişiye denilmiştir. Osmanlı Devleti'nde bu görevli Yıldırım Bayezid saltanatında ortaya çıkmıştır. Has oda mensuplarından biri olup padişahın özel işleriyle ilgilenmişlerdir." Şerafettin Turan, "Silâhdar", *DİA*, C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s.191; Ahmet Refik Altınay, *Osmanlı Devrinde Zorbalara*, İstanbul: Gram Yayınları, 2019, s.30.

² Kâtip Çelēbi, *a.g.e.*, s.638.

² Altınay, *a.g.e.*, s.30.

² İsmail Hâmi Danişmend, *İzâhlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.III, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972, s.335.

² Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasi Tarihi)*, C.II, İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş. Yayınları, 1994, s.115-116.

² Naîmâ, *a.g.e.*, s.446.

² Kâtip Çelēbi, *a.g.e.*, s.680.

² Naîmâ, *a.g.e.*, s.446-447.

³ İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, C.II, haz. Murat Uraz, İstanbul: Son Telgraf Matbaası, s. 480.

³ Halil İnalcık, "Hüsrev Paşa", *DİA*, C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, s.38.

³ Gülânber Kalesi hakkında geniş bilgi için Bkz. Hasan Koç, "Osmanlı Dönemi'nde Şehrizarın Yönetim Merkezleri: Zalim ve Gülânber Kaleleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIII, S.56 (2014), s.191-204.

³ Mustafa Naîmâ Efendi, *Naîmâ Tarihi*, C.III, İstanbul: Matba-i Amire, 1283, s.16.

biri yakalanıp sorgulanmış ve Ahmed Düzd'ün nerede olduğu öğrenildikten sonra öldürülmüştür. Eşkiya başının yakalanması için Silâhdâr bölümünde bulunan Rum Mehmed görevlendirilmişti. Rum Mehmed'in yetmiş kadar süvârî ile Ahmed Düzd'ü yakalamaya gittiği bilinmektedir.³ Bir diğer kaynaktan ise süvârî sayısı dört yüz olarak belirtilmiştir.³ Rum Mehmed ve yanında bulunan süvârîler Tefsîd derbendine gitmişler,³ burada pusuya yatarak eşkiyaları gözetlemeye başlamışlardı. Ahmed Düzd denen eşkiya başı, yanında bulunan diğer eşkiyalarla padişahın ordusunu avlamak amacıyla bahsedilen yere uğramıştı. Ahmed Düzd ve ordusu, Rum Mehmed ve yanında bulunan askerler tarafından kuşatılmıştı. Gece karanlığında zor durumda kalan bu kalabalık ile Rum Mehmed ve ordusu arasında bir savaş yapılmıştı.³ Rum Mehmed ve ordusu çok çabalamış ve onları kılıçtan geçirmiştir. Sabah olduğunda Rum Mehmed ve beraberindekiler, otuz altı eşkiya ile Ahmed Düzd'ü toprağa gömmüş, başlarını kesip vezirin huzuruna getirmiştir. Sadrazam Hüsrev Paşa, Rum Mehmed'e güzel sözler söylemiş ve beraberinde giden yirmi otuz askere ise bölük³ vermiştir. Rum Mehmed bu olaydan sonra nam kazanmıştı.³

Sadrazam Hüsrev Paşa, Bağdad üzerine yaptığı bu seferin başarısız olması nedeniyle 25 Ekim 1631 (29 Rebülevvel 1041) tarihinde azledilmiştir. Sadrazam Hüsrev Paşa'nın azlinden sonra Hâfız Ahmed Paşa, ikinci kez sadrazamlığa getirildi.⁴ Defterdârlığa Mustafa Paşa⁴, yeniçeri ağalığına ise Hasan Halife⁴ getirilmiştir.⁴ IV. Murad'ın devlet idaresini tam anlamıyla eline geçirmesinin başlangıcı Hüsrev Paşa'nın veziriazamlıktan azledilmesi ile başlar. Hüsrev Paşa taraftarı olan askerler ile zorbalardan, veziriazam olmak isteyen Topal Recep Paşa tarafından Hafız Ahmet Paşa aleyhine kışkırtılması sonucu, büyük bir isyan meydana gelmiştir. İsyancılar, bu yeni atanan kişiler ile padişahın gözdesi Musâhib Mûsâ Çelebi'nin⁴, Hüsrev Paşa'nın görevden alınmasında suçlu olduklarını düşünmüşlerdi.⁴ Asilerin ilk isyanı, Hüsrev Paşa'nın azledilmesini bahane ederek At Meydanı'nı doldurmalarıyla başlamış ve üç gün arka arkaya saraya gelmeleriyle devam etmişti. Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, Yeniçeri Ağası Hasan Halife ve Musâhib Mûsâ Çelebi başta olmak üzere padişahın yakınlarından olan on yedi kişinin kellesi istenmişti.⁴ IV. Murad, asilerin bu taleplerine direnmesine rağmen tahttan indirilme tehditleri ve Topal Recep Paşa'nın ısrarları sonucu durumun ciddiyetini anlayarak asilerin

³ Naîmâ, a.g.e., s.16.

³ Topçular Kâtibi, Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Tarihi*, C.II, haz. Ziya Yılmaz, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003, s.922.

³ Naîmâ, a.g.e., s.19-20.

³ Altınay, a.g.e., s.31.

³ Bölük: "Osmanlı'da kapı kulu ocakları ve eyâlet askerlerinde kullanılmıştır. Yeniçeri Ocağı, Gelibolu Acemi Ocağı ve İstanbul Acemi Ocağı'nda bölükler bulunmuştur. 1451 yılında sekbanlar ile birlikte Yeniçeri Ocağı'nın altmış beşinci ortası oluşturulmuştur. II. Bayezid saltanatında altmış bir bölükten oluşan ağa bölükleri "bölüklüler" adını almışlardır. Kanûnî Sultan Süleyman saltanatında ağa bölükleri önemli olmuştur. Atlı olan bölükler "altı bölük halkı" ya da "bölük halkı" olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemindeki saruca ve sekbanlardan oluşan bölüklerden oluşmuştur. Bu bölüklerin başında bulunan bölükbaşları "serçeşme" olarak da adlandırılan bir başbölükbaşına bağlı olmuşlardır." Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971, s.242; Abdülkadir Özcan, "Bölük", DİA, C.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.324-325.

³ Naîmâ, a.g.e., s.21; Altınay, a.g.e., s.31.

⁴ Solak-zâde Mehmed Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, C.II, haz. Vahid Çabuk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s.530.

⁴ Defterdâr Mustafa Paşa: "Matbah emini olmuştur. 1629/1630 (1039) yılında defterdârlık görevinde bulunmuştur. 1631/1632 (1041) yılında vezirlikle başdefterdâr görevi verilmiştir. Aynı sene içerisinde öldürülmüştür." Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.IV, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996, s.1183.

⁴ Hasan Hafife: "Enderûn'da eğitim almıştır. Bu eğitiminden sonra yükselmiş ve padişah dostu olmuştur. 1631/1632 (1041) yılında yeniçeri ağası olmuş ve bu görevinde bir iki ay bulunmuştur. Hâfız Ahmed Paşa'nın öldürülmesinden sonra asiler onu da isteyerek öldürmüşlerdir." Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.II, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996, s.628.

⁴ Cezar, a.g.e., s.1871.

⁴ Musâhib Mûsâ Çelebi: "Enderûn'da yetişmiştir. Sultan IV. Murad'ın sevilen ve kabul gören yardımcısı olmuş, edip bir kişidir. 1631/1632'de (1041) şehit olarak vefât etmiştir." Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.IV, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996, s.1120.

⁴ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı (Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü)*, çev. Zülal Kılıç, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007, s.187.

⁴ Mithat Sertöğlu, IV. Murad, Ankara: Türk Büyükleri Dizisi:34, 1987, s.40; Özçelik, a.g.e., s.291.

isteklerini kabul etmek ve çok sevdiği Hafız Paşa'nın zorbalar tarafından katline şahit olmak zorunda kalmıştır.⁴

İsyan sürerken asiler, Hüsrev Paşa'nın azledilip daha sonra öldürülmesinin karşılığı olarak Musâhib Mûsâ Çelebi, Yeniçeri Ağası Hasan Halife ve Defterdâr Mustafa Paşa'nın öldürülmesini istediler.⁴ Padişah, istenen kişilerden olan Yeniçeri Ağası Hasan Halife ve Defterdâr Mustafa Paşa'nın yerlerini bilmediğini, Musâhib Mûsâ Çelebi'nin ise Hüsrev Paşa'nın öldürülmesiyle hiçbir ilgisinin olmadığını söylemişti. İsyancılar arasında bu kez Sultan IV. Murad'ın şehzâdeleri öldürdüğü iddiası ortaya atılmış ve şehzâdelerin gösterilmesi istenmişti. Sultan IV. Murad, fitnenin doğru olmadığını söylemesine rağmen sözüne inanılmamış ve mecbûren kardeşleri Süleyman, Bayezid, Kasım ve İbrahim'i isyancıların karşısına çıkartmıştır. Bu duruma en büyük kardeşleri olan Süleyman ve Bayezid, tepki gösterdiler.⁴ Zorbalar küstahça davranmaya devam etmişler ve şehzâdeler için kefil istemişlerdir.⁵ Sultan IV. Murad, o zaman bir kefile ihtiyaç duymuştu. Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi hiç düşünmeden kefil olmuştu. Ancak sadece onun kefil olması yeterli olmamıştı. Sonrasında Topal Receb Paşa da şehzâdelerin öldürülmeyeceğine dâir sultana kefil olmuş ve bu isyanın sona ermesini sağlamıştır.⁵

Bu sıralarda Musâhib Mûsâ Çelebi, Topal Receb Paşa'nın, koruması altında olacağını düşündüğü konağında isyancılar tarafından öldürülmüştür. Topal Receb Paşa ile Kaptanıderya Canbolatzâde Mustafa Paşa, Musâhib Mûsâ Çelebi'nin öldürülmesine neden olmuştu.⁵ 14 Mart veya 15 Mart 1632'de (22/23 Şaban 1041) Yeniçeri Ağası Hasan Halife saklanmış olduğu Mehterhâne'de bulunmuş, At Meydanı'na getirilerek öldürülmüş ve Yeniçeri ağalığına, onun yerine Köse Mehmed Ağa getirilmiştir.⁵ Yeniçeri Ağası Hasan Halife'nin öldürüldüğü gün veya bir sonraki gün ise Defterdâr Mustafa Paşa, At Meydanı'nda bulunmuş ve Topal Receb Paşa'nın sarayına getirilip öldürülmüştür.⁵

Asiler, Yeniçeri Ağası Hasan Halife, Defterdâr Mustafa Paşa ve Musâhib Mûsâ Çelebi'nin öldürülmelerini takip eden hafta içinde (1632 Martının 3. haftası zarfında) Sultan IV. Murad'ı tahttan indirmek istemişlerdi. Böyle bir niyet gösteren sipâhî zorbaları Saka Mehmed, Cin Ali, Salih Efendi, Çalık Derviş, Mahmud Ağaoğlu, Yemişçi Mustafa ve diğer bazı zorbabaşları olmuştur.⁵ Bu zorbalar kendi aralarında bir toplantı yapmışlardı. Bu kadar iş karıştırdıktan sonra Sultan IV. Murad'ın kendilerini yaşatmayacağını düşünmüşler ve bu toplantıda padişahı hal'ederek onun kardeşlerinden birini tahta geçirmeyi planlamışlardı. Böylece Sultan IV. Murad'dan kurtulacaklar ve padişah yapacakları kişiyle iktidara ortak olabileceklerdi. Sipâhî zorbaları böyle bir karar alarak Sadrazam Topal Receb Paşa'yı da memnun etmiş oluyorlardı. Yalnız bu fikir, sipâhîlerin serçemesi⁵ olan Rum Mehmed'in hoşuna gitmemişti.⁵ Rum Mehmed, "... -Padişahımızı iğvâ edenlerden istediğimiz gibi intikam hâsıl oldu, dahi ziyâde fesâda şuru' edersek âlem ayak üzerindedir ca'iz ki el-iyazü billâh Âfâtâb-ı Devlet-i Osmâniye üfûle yüz gösterip herc ü merc ola. Mâkûl budur ki, mertebe ile iktifâ oluna..."⁵ diyerek böyle bir düşüncenin yanlış olduğunu, devleti felâkete sürükleyeceğini söylemiş ve

⁴ Naîmâ, a.g.e., s. 84-85; Kâtip Çelebi, a.g.e., s. 140

⁴ Naîmâ, a.g.e., s.99.

⁴ Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, İstanbul: Koçu Yayınları, 1964, s.206.

⁵ Özcan, a.g.e., s.66.

⁵ Sertoğlu, a.g.e., s.57-58.

⁵ Yunus Emre Konuk, *Sultan Murad'ın Bağdad Seferi ve Kasr-ı Şirin Antlaşması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2005, s.50; Jorga, a.g.e., s.377; Koçu, a.g.e., s.209; Özcan, a.g.e., s.67.

⁵ Özçelik, a.g.e., s.293.

⁵ Koçu, a.g.e., s.210.

⁵ Naîmâ, a.g.e., s.99.

⁵ Serçeşme⁶: "Yardımcı askerlerin maddi işlerine bakan kimsedir." Cezar, a.g.e., s.1880.

⁵ Cezar, a.g.e., s.1880.

⁵ Naîmâ, a.g.e., s.100.

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

onları bu girişimden vazgeçirmeye çalışmıştır. Ancak zorbalar, Rum Mehmed'in bu yapıcı konuşmasına itibâr etmemişler ve en son çâre yeniçeri ağasını iknâ etmeye çalışmışlardı. Yeniçeriler, yeniçeri ağası olan Köse Mehmed Ağa'ya⁵ bağlı olduklarını söylemişlerdi. Bu sayede Köse Mehmed Ağa, ocakta söz sahibi olmuştur. Köse Mehmed Ağa, oldukça güçlü olduğu bu zamanda Sultan IV. Murad'a sadâkatle bağlı kalmıştır. Ağa, sipâhî zorbalarını da korkutmadan Rum Mehmed'in sözüne benzer şekilde onlara padişah değiştirmenin yanlış olduğunu, bu durumun önüne geçilmez işlere sebep olabileceğini söylemiş ve yapılan bu teklifi reddetmişti. Bu olaydan sonra Köse Mehmed Ağa, günde birkaç kere gizlice padişahın yanına gidip padişaha dışarıda yaşananları zaman kaybetmeden sunmuştur. Padişaha, büyük bir zorlukla önlenilen hal'etme işini anlatmış ve bu ve buna benzer isyânların arkasındaki ismin Topal Receb Paşa ve Kaptanıderya Canbolatzâde Mustafa olduğunu tafsîlâtıyla bildirmişti. Bu arada Rum Mehmed'in de cülûs meselesinde sipâhî zorbabaşılara karşı çıktığını padişaha söylemişti. Rum Mehmed ve Köse Mehmed Ağa'nın âsîlere karşı duruşları saray etrafı tarafından bilinmekteydi. Gösterdikleri tavır ve sadâkatleri sebebiyle birçok ihsâna nâil oldular.⁶ Bu olaydan bir süre sonra ise Rum Mehmed Paşa'ya Konya'da bulunduğu sırada Maraş Beylerbeyliği verilmiştir.⁶

Rum Mehmed ve Köse Mehmed Ağa'nın buradaki sağlam duruşları Sultan IV. Murad'ın hem tahttan indirilip öldürülmesine hem de devletin büyük bir gaile ile karşılaşmasına mâni olmuştur. Bu olaydan sonra Sultan IV. Murad da yeniden çıkabilecek isyânları engellemek istemiş ve başlarda isyâncılara hoşgörü ile yaklaşmıştır.⁶ Rum Mehmed ve Köse Mehmed Ağa sayesinde durumlar düzelmiş, Sultan IV. Murad'ın herkesi bağışladığı söylenmişti.⁶ Buraya kadar anlatılan olaylar, 1632 yılının Ocak ve Şubat (Receb-Şaban 1041) aylarında gerçekleşmiştir.

Köse Mehmed Ağa ile Rum Mehmed'in ortaya çıkmış olduğu dönem düzenin olmadığı, kargaşanın yaşandığı ve Sultan IV. Murad'ın geleceğinin tehlikede olduğu zamanlardı. Padişah tüm bu olanlara engel olamamaktaydı. Sultan IV. Murad, yeniçerileri Köse Mehmed Ağa sayesinde yanına çekmeyi başarmış⁶ ve Köse Mehmed Ağa ile Rum Mehmed sayesinde zorbaların tekrar isyân etmeleri engellenmişti. Bütün bunlardan sonra sultan IV. Murad otoritesini sağlamlaştırmaya başlamıştır.

Rum Mehmed Paşa'nın Maraş Beylerbeyi olması

Rum Mehmed'in, yukarıda da bahsedildiği üzere Sultan IV. Murad döneminde yaşanan bazı siyâsî olayların içerisinde adı geçmişti. Bu dönemde saraya karşı yapılan isyânlar sonrasında bazı zorbabaşıları İstanbul'da kalıp saltanat etrafından uzak kalmadan padişahın hareketlerini takip ederek istediklerini yaptırmışlardı. Hem sipâhî zorbalarından biri olan hem de Osmanlı ordusuna hizmette bulunan ve yine 1632 (H. 1041) senesinde gerçekleşen isyânın sonlarına doğru zorbalar arasında ön plana çıkan Rum Mehmed, yeni bir isyânın başlatılmasına Köse Mehmed Ağa ile mâni olmuşlar ve kendilerine birçok ihsânda bulunulmuştu. Olup bitenlerin sonrasında bazı zorbabaşıları İstanbul'da kalıp padişahın hareketlerini kontrol ederken Rum Mehmed, bir ay kadar sonra Konya'ya dönmüştür.⁶ Konya'ya geldiği zamanda "... -Hal'-i padişaha mâni' oldum..." diyerek kendisiyle övünmüştür.⁶ Konya'ya dönüşünün

⁵ Köse Mehmed Ağa: "Yeniçeri Ocağı'nda yetişmiş birisidir. Zağarcıbaşılık ve kul kethüdâhî görevlerinde bulunmuştur. Yeniçeri Ağası Hasan Halife'nin öldürülmesi üzerine ocak ağalığına Ramazan 1041'de (Mart-Nisan 1632) kul kethüdâsı olan Köse Mehmed Ağa getirilmiştir." Özçelik, a.g.e., s.292-293.

⁶ Koçu, a.g.e., s.212; Özçelik, a.g.e., s.293-295.

⁶ Cezar, a.g.e., s.1881.

⁶ Naîmâ, a.g.e., s.100-101; Koçu, a.g.e., s.212; Özçelik, a.g.e., s.294.

⁶ Koçu, a.g.e., s.212; Özçelik, a.g.e., s.294.

⁶ Koçu, a.g.e., s.214.

⁶ Ali Rıza Soyucak, *Konya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1640-1675)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya, 1997, s.53.

⁶ Naîmâ, a.g.e., s.144; Altınay, a.g.e., s.33.

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelitarhi.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelitarhi.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

hemen ardından Rum Mehmed, Mevlevî Tarîkatı'nda seccâde-nişin⁶ olan Mollaazâde Şeyh Ebubekir Çelebi'ye biat edip, tekbirli külah giyerek Mevlevî Tarîkatı'na⁶ girmiştir. Rum Mehmed'in, Konya'ya dönüşünün ardından Mevlevî Tarîkatı'na girmiş olması onun artık zorbalık gibi fena işlerden çekildiğini düşündürmüş olmalıdır. Bu nedenle Rum Mehmed'e tarîkata girmesinden birkaç gün sonra⁶ Sultan IV. Murad'a bağlılığı karşılığında Maraş eyâleti⁷ verilmiştir.⁸ Diğer bir yoruma göre bu görevin sebebi, birtakım âsilerle Konya'yı müdâfaa niyetinde olan Rum Mehmed'in, İstanbul'a yakın olması bir tehdit unsuru olabilme ihtimâlinde dolayı merkezden uzaklaştırılmasının gerektiği düşüncesi idi.⁷

Rum Mehmed Paşa, bu yeni görevini yerine getirmek amacıyla Konya'da tabl (davul), âlem (sancak) ve emirlik alâmetleri ile ayrılp Maraş ve Elbistan'a⁷ yönelerek, Ayıntab'a gitme kararı almıştır. Rum Mehmed Paşa'ya Maraş eyâleti tevcih edildiği sırada Deli Yusuf Paşa'ya⁷ da Şam eyâleti verilmişti. Rum Mehmed Paşa, Maraş eyâletine gitmeye karar vermesinden birkaç gün önce Deli Yusuf Paşa, Şam eyâletine yönelmiş ve Karaman vilâyetine geldiğinde Rum Mehmed Paşa'nın Konya'yı müdâfaa niyetinde olduğunu görmüştü. Rum Mehmed Paşa, leventler arasında kavga olabileceğinden dolayı Deli Yusuf Paşa'ya gelmemesini söylemiş ve böylece Deli Yusuf Paşa'nın Konya şehrine girmesini engellemiştir. Deli Yusuf Paşa da mecbûren Konya'ya uğramadan geçip gitmiştir. Rum Mehmed Paşa ise kendisine sığınan kişilerle beraber Maraş'a gitmek için Konya'dan yola çıkmış ve Ayıntab'a gelmişti.⁷

Ayıntab'da bulunan Rum Mehmed Paşa, daha sonra Şam Vâliliği'ne getirilen Küçük Ahmed Paşa'yı⁷ da Deli Yusuf Paşa ile ilgili olan olayda olduğu gibi bu sefer Ayıntab'a girmesini engellemeye çalışmıştır. Küçük Ahmed Paşa Şam'a giderken Ayıntab şehrine uğramak istemiş, Rum Mehmed Paşa da korkuya

⁶ Seccâde-i Nişin: "Mevlana'nın seccâdesinde, makamında oturan kişidir." Naîmâ, a.g.e., s.103.

⁶ Mevlevî Tarîkatı: "Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'ye dayandırılmış olan tarîkattır. IV. Murad, Revan seferine giderken Mevlânâ türbesini ziyaret etmiş, Ebubekir Çelebi'ye hediyeler vermiştir. 1638'deki Bağdad seferi esnasında yine Konya'ya uğrayan padişaha ve yanındaki vezirlere Ebubekir tarafından hediyeler takdim edilmiştir." Ş.Barihüda Tanrıkörür, "Mevlevîye", DİA, C.29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s.468-475; Murat Akgündüz, "Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XVIII, S.18 (2007), s.39-40.

⁶ Naîmâ, a.g.e., s.144.

⁷ Maraş eyâleti: "XVI. yüzyılın sonlarından başlayarak XVII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Maraş Beylerbeyliği'nin sancakları, Maraş, Malatya, Ayıntab, Samsad ve Kars-ı Maraş olmak üzere beş livâdan oluşmuştur. Daha sonra Samsad Sancağı kaldırılmış ve livâ sayısı dörde düşmüştür. Maraş bu dönemde bazı özellikleri nedeniyle zorbalık açısından çok önemli bir yer hâline gelmiştir. Maraş eyâleti, havza, sulak yaylaklara, kışlakları için uygun ovalara ve su kaynaklarına sahip olmuştur. Bunun yanında eyâletin çevresinde olan dağlar, zorbalıların takip edilirken kaçıp kurtulduğu yer olmuştur. Maraş eyâletinin yollarının elverişli olması, idarî ve mâlî sistemi de zorbalı için kolaylık sağlamıştır. Maraş eyâletinin bütün bu özellikleri ve burada bulunan aşiretler nedeniyle zorbalığın ortaya çıktığı ve yayılmaya başladığı söylenebilir." Mustafa Keskin ve Hasan Arslan, "Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)", *History Studies*, C.IV, S.Özel Sayı (2012), s.75; Süleyman Demirci ve Hasan Arslan, *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîya, Devlet ve Siyaset*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.19-24. Süleyman Demirci ve Hasan Arslan, "Eşkîyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyâleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16 (2012), s.49-50.

⁷ Cezar, a.g.e., s.1880.

⁷ Muhammet Ünlücan, *IV. Murad'ın İcraatları'nda Din ve Siyaset Etkeni*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.54.

⁷ Elbistan: "Maraş eyâletinin ilçelerinden birisidir." Geniş bilgi için Bkz. İlyas Gökhan, "Maraş ve İlçelerinin İsimlerinin Oluşması", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014, s.17.

⁷ Deli Yusuf Paşa: "Hüsrev Paşa tarafından yetiştirilmiş birisidir. Şam Beylerbeyliği kendisinden alınıp Küçük Ahmed Paşa'ya verildiğinde, bir fırsat bulup İstanbul'a gelmiştir. Zulümleri şikâyetlere yol açmıştır. Hüsrev Paşa'nın çıraklarından biri olması sebebiyle padişah kendisinden nefret etmiştir. Bir Ramazan gecesi saraya getirilip katledilmiştir." Naîmâ, a.g.e., s.145-146.

⁷ Naîmâ, a.g.e., s.144, Hasan Arslan, "Ali Paşa (Behisnili Baytaroglu)", *Maraş Ansiklopedisi*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2017, s.248.

⁷ Küçük Ahmed Paşa: "Askerlikten yetişmiş olan birisidir. Sultan IV. Murad zamanında devletin normale dönmesine ve düzenin sağlanmasında çok büyük katkısı olmuştur. Hâfız Ahmed Paşa'nın İran seferine katılmıştır. Sivas, Şam ve Anadolu Beylerbeyliği görevlerinde bulunmuştur. İlyas Paşa ayaklanmasını sona erdirmek için görevlendirilmiştir. Daha sonra tekrar Şam Beylerbeyliği'ne getirilmiştir. Ma'noğlu Fahreddin isyânını bastırarak Lübnan'da düzen sağlamıştır. 1635 yılında Erzurum Beylerbeyi yapılmış ve Sultan IV. Murad'ın Revan seferinde bulunmuştur. Musul'un korunması için görevlendirilmiş ancak bu görevde uzun süre kalamamıştır. İran'da yapılan savaşta Erdelan'da şehit edilmiştir." Özcan, a.g.e., s.113-114.

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

kapılmış, zamanında Deli Yusuf Paşa'yı Konya'ya girmemesi için uyardığı gibi Küçük Ahmed Paşa'yı da Ayıntab şehrine girmemesi için⁷ "... –Uğramayasız şâyed ki fitne ola! ..." diyerek uyarıyordu. Rum Mehmed Paşa'nın her iki paşayı da bu şehirlere sokmamasının nedeni olarak; levantlar arasında herhangi bir çatışmanın çıkması durumunda şehirlerin güvenliğinin tehlikeye gireceğinden korkması ve bu nedenle Şam'a farklı zamanlarda vâli olarak tâyin edilen paşaların, uğramak istedikleri şehirlere girmesine mâni olmaya çalıştığını düşündürmektedir. Fakat böyle başına buyruk hareket etmesi üzerine Küçük Ahmed Paşa hiddetlenmiş ve durumu İstanbul'a bildirip Rum Mehmed Paşa'yı şikâyet etmiştir.⁷ Bunun üzerine onu ortadan kaldırmak üzere Behisnili Ali Bey⁷ tâyin olmuştur.

Behisnili Ali Bey'e padişah tarafından bir fermân gönderilmiş; "... –Alâ eyyi hâl Rum Mehmed'i yanında olan erâzil ile katl ve bertaraf eyliyesin..."⁸ diyerek tembih edilmiştir. Bu emirle beraber Behisnili Ali Bey Ayıntab yakınlarına gelmişti. Behisnili Ali Bey'in geleceğini haber alan Rum Mehmed Paşa ona "... Eyâletime uğrama. Mebâdâ levend gavga iderler..." demiş ve onun gelmesini engellemek istemiştir. Behisnili Ali Bey ona iki adamını göndermiş ve "... –Paşa karındaşımız elem çekmesün! Ben sıla-i rahm niyeti ile Bihisni'ye⁸ gideyorum.¹ Ve levandâtımı ben zabt iderim. Heman gendüler de zabt itsün..." demişti.⁸ Rum Mehmed Paşa ise bu sözlere itibâr etmemiş, gönderilen iki adamı öldürmüş ve askerlerini hazırlamaya başlamıştır. Behisnili Ali Bey bu haberi alınca çok sinirlenmiş ve askerlerini tertip ederek Ayıntab'a saldırmıştır. İki taraf savaşmış ve her iki taraftan birçok kişi ölmüş, Rum Mehmed Paşa iç kaleye sığınmıştı. Behisnili Ali Bey bu kaleyi kuşatmış ve vilâyet halkını padişahın fermânı olduğundan haberdar etmişti. Vilâyet halkı da ona katılınca kuşatma uzamıştı. Bu nedenle Rum Mehmed Paşa ve yanındaki zorbarların sıkıntısı artmış, boyun eğip bağışlanmayı isteyerek dışarı çıkmışlardı.⁸ Behisnili Ali Bey, verilen emir üzerine Rum Mehmed Paşa'yı öldürmüş ve yanındaki diğer zorbarların kelleleriyle İstanbul'a göndermiştir.⁸ Rum Mehmed Paşa'nın ölümü 1633 (1042) yılında Ayıntab'da gerçekleşmiştir.⁸ Rum Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra Maraş eyâleti Behisnili Ali Bey'e verilmiş ve 20 Şubat 1633 (10 Şaban 1042) tarihinde Maraş Beylerbeyi olmuştur.⁸

Sultan IV. Murad'ın, Rum Mehmed Paşa'yı ortadan kaldırması sipâhî zorbarları için felâketin başlangıcı olmuş, etrafına toplanan zorbarlar da dağılmıştı. Böylece sipâhî isyanlarının tekrar etme ihtimâli ortadan kalkmıştır.⁸ Ancak Rum Mehmed Paşa'ya bağlı olan zorbarlar, onun ölümünün ardından bir süre daha etrafa zarar vermeye devam etmiştir. Sadrazam Tabaniyassı Mehmed Paşa, Konya'ya vardığında Rum

⁷ Cezar, a.g.e., s.1890.

⁷ Naîmâ, a.g.e., s.144; Altınay, a.g.e., s.34.

⁷ Behisnili Ali Bey: "İrak'ta İmam Musa (İmam Hüseyin) kasabasında Râfîzilerle yapılan savaşta sayısız Kızılbaş'ı kılıçtan geçiren, cesareti ile tanınmış birisidir. Baytar oğlu olarak da bilinmektedir. Pek çok sancak ve eyâlette idarecilik yapmıştır. Sultan IV. Murad dönemi Osmanlı-İran savaşlarında devlet için çok yararlı hizmetler etmiştir. Sivas Beylerbeyi iken sipâhî zorbarlarından olan Rum Mehmed'i öldürmek için görevlendirilmiştir." Cezar, a.g.e., s.1880-1881; Arslan, a.g.e., s.248.

⁸ Altınay, a.g.e., s.34.

⁸ Behisni (Bihisni): "Adıyaman'ın Besni ilçeli merkez ilçesinin batı tarafındadır. Besni, Yıldırım Bayezid saltanatında Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiş, 1402'de yapılan Ankara Savaşı'nda Mısır Memlûkluları tarafından zapt edilmiştir. 1516 yılında tekrar Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. 1530 yılında Malatya sancağına bağlanmıştır. Daha sonra sırasıyla Diyarbekir, Harput, Malatya ve Gaziantep'e bağlı kalmıştır. 1933 yılında yeniden Malatya'ya bağlanmıştır. 1954 yılında Adıyaman'ın il olması sonucunda onun bir ilçesi olmuştur." Bkz. Selahattin Kenger, 190 Numaralı Besni (Behisni) Kazası Osmanlı Şer'iyye Mahkemesi Kayıtlarının 118–236 Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Hicri 1313-1315/ Miladi: 1896-1897), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2006, s.19-20.

⁸ Altınay, a.g.e., s.34.

⁸ Naîmâ, a.g.e., s.144.

⁸ Sertoğlu, a.g.e., s.67.

⁸ Naîmâ, a.g.e., s.144.

⁸ Arslan, a.g.e., s.248.

⁸ Altınay, a.g.e., s.35.

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelitarhi.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelitarhi.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Mehmed Paşa'nın ölümü nedeniyle ortada kalmış adamlarından Yırık Hasan ve Gürcü Ali Ağa adlı iki bozguncuyu yakalayıp öldürmüştür.⁸

Rum Mehmed Paşa'nın Muhallefât defterinin incelenmesi

Muhallefât defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 7324 numaralı Maliyeden Müdevver Defteri'nin⁸ 255-277 sayfaları arasında yer almaktadır ve hicrî 1042 yılı Şevval ayına (Nisan 1633) aittir. "Hesâb Oluna" başlığı kısmında Abdurrâhman oğlu Rum Mehmed Paşa'nın hayattayken sahip olduğu bütün menkûl (nakit para, eşya, giysi vb.) ve gayri menkûl malları (odalar, ahırlar, saray, çeşme, değirmen vb.) kaydedilmiştir. Bu defter ile Behisnili Ali Bey tarafından öldürülen Rum Mehmed Paşa'nın hayatı boyunca biriktirmiş olduğu serveti hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

Osmanlı Devleti'nde üst düzey bir görev almış olan Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtına göz atıldığında mal varlığının zenginliği dikkat çekmektedir. Rum Mehmed Paşa, Maraş Beylerbeyliği görevinde bulunması sebebiyle önemli devlet görevlilerinden birisi hâline gelmişti. Bu sebeple kıyafetlerinin, askerî malzemelerinin, cârîye ve kölelerinin bulunması olağan bir hâldir. Paşa'nın zenginliğini gösteren bu muhallefât defteri, diğer muhallefât defterlerinde olduğu gibi dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini günümüze yansıtmaktadır.

Muhallefât defterleri belirli bir düzene sahip olduğundan dolayı muhallefâtta bulunan mallar genellikle sandık, sepet veya çuval vb. yerlerdeki mallar olarak kaydedilmesine rağmen, Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında bu duruma rastlanmamaktadır. Deftere kaydedilen mal ve eşyalara bakıldığında Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında genellikle aynı türden eşyalar bir arada tutularak tasnif edilmiştir. Genel olarak menkûl malları; kumaşları ve giyim eşyaları, ev eşyaları, mutfak eşyaları, hayvan cinsleri ve köleler şeklinde gruplandırılmıştır. Ayrıca Paşa'nın muhallefâtında Kur'an-ı Kerim dâhil olmak üzere hiçbir kitabın bulunmaması kendisinin muhtemelen okuryazar olmadığına işaret etmektedir.

Rum Mehmed Paşa'nın giyim eşyaları içerisinde, çeşitli kürk ve postların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında samur, sincap, havranî, çalkafa⁹ kürkleri ve⁰ vaşak, sansar⁹ gibi postları¹ bulunmaktadır. Yine kürklü giysiler ve kumaşları vardır. Paşa'nın bu kadar çok kürke sahip olması, soğuk kış şartlarına karşı kendisini korumak istemesi ve belli bir sosyal zümreye ait olmasıyla ilgili olmalıdır.⁹

Rum Mehmed Paşa'nın eşyaları arasında bulunan kumaşlar ve bu kumaşlardan yapılan giysiler gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olmuş ve bunun yanı sıra kumaşlar, ticaret malzemesi olarak da kullanılmıştır. Bu kumaşların bir kısmı isimlerini üretildiği memleketten, bir kısmı ise renginden almaktadır. Paşa'ya ait olan kumaşlar ve bu kumaşlardan yapılan giysiler arasında "siyah çuka"⁹, kırmızı çuka, menekşe çuka, pars çuka, dohavi çuka, nohudi çuka" bulunmaktadır. İnce kumaştan yapılan bir

⁸ Naîmâ, a.g.e., s.172.

⁸ Maliyeden Müdevver Defterler: "1945'te Maliye Bakanlığı'ndan Osmanlı Arşivi'ne devredilen defterlerdir. Çoğunluğu mali konularla ilgili olan defterlerdir." Uğur Ünal, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017, s.266.

⁹ Çalkafa: "Kurt ve tilkilerin ensesinden yapılan kürktür." Levent Kuru, *29 Numaralı Edirne Şer'iye Sicili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2006, s.62.

⁹ Zerdâvâ: "Derisinden kürk yapılabilen bir cins hayvandır." Kuru, a.g.e., s.69.

⁹ Özçelik, a.g.e., s.299.

⁹ Çuka (Çuha): "Yünden yapılmış bir tür kumaştır." Kuru, a.g.e., s.62.

çeşit şalvar olan “kırmızı çakşır”⁹, genellikle ipekli kumaştan yapılan “elması atlas⁹ kaftan⁹, beyaz kemha⁹ kaftan, kırmızı kadife⁹ kaftan, yelâli hâre⁹ kaftan, beyaz kemha kaftan” muhallefâtta yer almaktadır. Bu giysilerin yanı sıra kaftan da denilen feracenin “yeşil ferace¹ kürklü, siyah çuka muvahhidi, siyah ferace, mor çuka ferace, siyah çuka ferace, kırmızı muhayyer maluta” çeşitleri bulunmaktadır. Bu giysilerden başka “sım kuşak önlüğü”, “iplik-i alaca”, “kırmızı muhayyer”, “penbe renk Pârsî”, “kırmızı çuka şalvar”, şalvarı ya da torba gibi şeylerin ağzını büzmek için bunlara geçirilen bağ olan “dor uçkur”, “yeşil makdem kuşak”, “mor kemha” eşyaları vardır. “Hamam gömleği”, “keten çarşaf”, “peştamal-i Mısırî, peştamal ma’a makrame¹ abdest, peştamal-i Selanikî” ve “abdest makramesi, kahve makramesi” eşyaları da bulunmaktadır. Bu eşyalardan başka “Yeşil atlas zıbın¹, mor anteri (entari) zıbın, kırmızı darayî (kumaş cinsi) zıbın”, “siyah kapama¹”, “keten bezi¹”, “Yanbolu kebesi¹” ve bir nevi merasim kürkü olarak adlandırılan “kapanıçe¹” eşyaları bulunmaktadır. Ek olarak, sepiledikten sonra boyanıp cilalanmış deri olan “sahtiyan”, bir deri çeşidi olan “göderi” ve “köhne gömlek” vardır. “Yan keçesi¹ Menteşevi⁰, keçe cedide orta Menteşevi, keçe-i Selanik mâ’î, keçe yan Selanikî, keçe-i yan Selanikî, keçe-i orta-i Selanik, keçe-i orta küçük Selanik, keçe-i Selanik köhne, keçe-i yan Menteşe” kumaşları bulunmaktadır. Bunlardan başka, “beyaz bogâsı¹”, “köhne şal¹”, “tülbent⁰”, “Acem kumaşı münakkaş”, “Mâ’î münakkaş kumaş” ve “Çerkesî” gibi eşyalar da yer almaktadır. Zırhın kola geçirilen parçası olan “kolçak”, sarı atlas ve turuncu atlas çeşitli “zırh yelek” ise Rum Mehmed Paşa’nın savaşlarda bedenini koruyan malzemeler olmuştur. Yine eşyaları arasında sarık yani “tülbent bürgü” ve Osmanlı döneminde giyilmiş olan pamuktan yapılan, üzerine sarık dolanan, bu muhallefâtta da kırmızı çuka ve kırmızı kadife çeşitleri olan erkek başlığı olarak bilinen “kavuk¹” bulunmaktadır.

Bazı eşyaların münakkaş, köhne, müsta’mel gibi sıfatlar ile beraber kullanıldığı görülmektedir. Münakkaş olarak nitelendirilen eşyaların “nakışlı”, köhne olarak nitelendirilen eşyaların “eski”,

⁹ Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967, s.59-61.

⁹ Atlas: “Abrupa’da saten adı verilen en eski ipekli dokuma tekniğine denilmiştir. İpek kumaşının parlaklığını en iyi gösteren kumaş çeşidi olmuştur. XIV. ve XV. yüzyıllarda ipek dokuyan tüm ülkeler atlas dokumaya başlamışlardır. Osmanlılar XVII. yüzyıla kadar bu dokumayı kullanmayıp başka ülkelerden temin etmişlerdir. Daha sonra Bursa, İstanbul, Alaşehir ve Maraş’ta dokunmuştur.” Kevser Gürcan Yardımcı, “Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, C.II, S.1 (2016), s.231.

⁹ Kaftan, “Osmanlı Devleti’nde başta gelen, ödül yerine geçen bir üst giysisi olmuş ve Batı saraylarındaki madalya ile eş tutulmuştur.” Nurhan Atasoy, “Kaftan”, *DİA*, C.Ek-1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016, s.711.

⁹ Kemha: “Arşiv belgelerinde çatma ve kadife kumaşlarıyla beraber adı çok sık geçmektedir. Özellikle kaftan yapılırken kullanılan ipekli kumaş türüne denilmiştir.” Yardımcı, a.g.e., s.228.

⁹ Kadife: “Kemhanın yanında en çok kullanılan, parlak ve yumuşak olan kumaşa denilmiştir.” Yardımcı, a.g.e., s.230.

⁹ Hare: “Mermir gibi dalgalı kumaştır.” Kuru, a.g.e., s.64.

¹ Ferace: “Osmanlı Devleti’nde XV. yüzyıl sonundan devletin yıkılışına dek kullanılmıştır. Hem erkekler hem de kadınlar tarafından giyilen üst giysisine denilmiştir.” Hülya Tezcan, “Ferace”, *DİA*, C.12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.349-350.

¹ Makramet: “Dikdörtgen biçiminde olup iki tarafı işlemeli ve kullanıldığı yere göre adlandırılan örtüye denilmiştir.” Kuru, a.g.e., s.65.

¹ Zıbın: “Kışın esvab altına giyilen kolsuz pamuklu yelektir.” Kuru, a.g.e., s.69.

¹ Kapama: “Astara benzeyen bir cins kumaştır.” Kuru, a.g.e., s.64.

¹ Bez: “Neredeyse her bölgede bulunmaktadır. Günlük ihtiyaçları karşılamak amacıyla üretilmiştir. Genellikle üretildikleri yerin ismini alan bir pamuklu dokuma türüdür.” Yardımcı, a.g.e., s.223.

¹ Kebe: “Tiftikli bir cins kalın keçedir.” Kuru, a.g.e., s.68.

¹ Kuru, a.g.e., s.64; Atasoy, a.g.e., s.711.

¹ Keçe: “Yapağı ya da keçi kılından olan dokuma yapılmadan sadece dövülerek üretilen kalın kumaşa denilmiştir. Bu kumaş, umumiyetle giyen kimsenin sınıf veya rütbesinin göstergesi olmuştur.” Deniz Çeliker, “Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik Keçe Yapımında Yeni Teknikler”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, S.8 (2011), s.2-5.

¹ Bogâsı: “En basit dokuma tekniğiyle dokunan pamuklu kumaştır. Kaftan astarlığı, muşamba, minder, yastık, döşemelik yapılırken kullanılmıştır.” Yardımcı, a.g.e., s.226.

¹ Şal: “Tiftik keçisi yünü ile dokunulmuş olan kumaşa denilmiştir.” Yardımcı, a.g.e., s.226.

¹ Tülbent: “Seyrek dokulu ve yumuşak olan pamuklu dokuma olarak bilinmektedir.” Yardımcı, a.g.e., s.223.

¹ “Çeşitli zümrelerde bulunan memurların kendileri için özel kavukları olmuştur. Bu kavuklardan kimisi paşâî, kâtibî gibi bulundukları görevlerle ilintili olarak adlandırılmıştır.” Nebi Bozkurt, “Kavuk”, *DİA*, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.72.

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelitarhi.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelitarhi.com
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

müsta'mel olarak nitelendirilen eşyaların ise "kullanılmış" olduğu bu şekilde belirtilmiştir. Rum Mehmed Paşa'nın bu kullandığı kumaşlar ve giysiler bize dönemin kumaşlarının neler olduğunu göstermektedir. Ayrıca daha önce bahsedildiği gibi bu eşyalar dönemin kültürünü de yansıtmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, Rum Mehmed Paşa'nın gündelik hayatıyla ilgili olarak önemli bilgiler arasında, evinde kullandığı eşyalar ön plana çıkmaktadır. Rum Mehmed Paşa'nın ev eşyaları arasında "ocak perdesi", "köhne döşek tarakı" ve "yastık-ı Burusa" bulunduğu görülmektedir. Yine bu eşyalardan başka Karamanî, kebîre, kebîre-i Acemî, kebîre-i Uşşakî çeşitleri olan, küçük halı olarak bilinen "kaliçe", "sîm (gümüş) gülâbdan¹", "seccâde-i Mısırî", "mâ²i kilim" ve oturak anlamında olan "çuka mak'ad" vardır. Bunların yanı sıra "Havlu hamam döşemesi, Sire (Tire) döşemesi" bulunmaktadır. Ev eşyası haricinde pişmiş topraktan yapılan, kalın su borusu "siper künkü", binek hayvanlarına ait¹ "rikâb-ı¹ kok-ı Mısırî", atların eğerleri altına konulan yumuşak, kalın ve ağır battaniye "velence (velense)¹", ayakkabı bağı ya da at nalı anlamında olan "siyah na'l-bend" bulunmaktadır. Rum Mehmed Paşa'ya ait 21 adet tüfek de muhallefâtta yer almaktadır.

Muhallefâtta bulunan mutfak eşyaları arasında ise yemek yerken kullanılan, "Sire peşkiri¹", çeşitli tepsiler (5 adet¹ kuzu tepsisi, 2 adet baklâva tepsisi, 72 adet sahan ma'a tepsisi ayaklı), 3 tane "tencere" ve diğer mutfak eşyalarından biri olan "tâbe (tava)" vardır. 2 tane yemeğin köpüğünü almaya yarayan delikli kaşık ya da kepçe olarak bilinen "kefgir", 1 adet "leğen" ve 1 tane genellikle bakırdan yapılan küçük kovaya denilen "bakraç" gibi hemen hemen herkesin muhallefâtında bulunması muhtemel malzemeler bulunmaktadır. Ayrıca Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında 400 kile temel besin kaynağı olan buğdaya sahip olduğu da yazılmıştır.

Rum Mehmed Paşa birçok hayvana da sahiptir. Hayvanları arasında, 9 baş dişi deve olan "şütür-i maya", 5 baş iki hörgüçlü deve olan "şütür-i tülü", 550 baş "koyun ma'a keçi", 150 baş bir yaşına girmiş kuzu olan "toklu", 115 baş "oğlak", 9 baş "kara sığır öküzü", 13 baş "kara sığır ineği", 3 baş "çıplak tay", 3 baş "kısarak", 1 baş "tay", 2 baş "merkeb", 8 baş defa "kısarak", 4 baş "tay", 2 çift "camus" bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında sadece bu kadar hayvanın bulunması bile onun zenginliği hakkında ipucu vermektedir.¹

Muhallefâtın bir diğer önemli kısmı olan kölelerin kaydedildiği bölümde ise 11 tane câriyesi (Çeşm-i Siyah, Musaffa, Anber-sima, Bad-ı Saba, Afîtab, Gülistan, Revâne, Lalegül, Arabhân, Mücellâ, Revâne) ve 4 tane erkek kölesi (Rıdvân abd-i sagır, Piyâle abd, diğer Rıdvân, Dilâver) olduğu görülmektedir. Câriyelerin çoğunun fiyâtının yazılmasına rağmen 4 tanesinin fiyatı yazılmamıştır. Bunların fiyatlarının yazılmamasının nedeni, paha biçilemez olduklarından yahut fiyatını yazmaya değer bulunmadıklarından olabilir. Erkek kölelerden biri olan Dilâver isimli kölenin firar ettiği kaydedilmiştir.

¹ Gülâbdan: "Çini, gümüş yâ da altından üretilmiştir. Mevrit gibi toplantılarda gülsuyunu dökmeye yarayan özel kaba denilmiştir." Kuru, a.g.e., s.64.

¹ Ertan Ünlü, "18.Yüzyılda Osmanlı Eliti Bir Darphane Sarrafının Muhallefâtı: Bedros Nam-ı Diğer Petraki", *OTAM*, S.43 (2018), s.310.

¹ Rikâb: "Ata binmeye yarıyan demir ayakkah'a denilmiştir." İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2006, s.1413.

¹ Kuru, a.g.e., s.68; Saadet Maydaer, "XVII. Yüzyılda Bursa'da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XVII, S.2 (2008), s.583.

¹ Şükriye Pınar Özyalvaç, "Arşiv Belgelerinde Peşkir Türleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XII, S.63 (2019), s.518.

¹ Kit'a: "Parça, bölük, cüz anlamlarına gelmektedir." Kuru, a.g.e., s.65.

¹ Özçelik, d.g.e., s.301; Gürkan Cevger, "Akşehir Ayâmı Hacı Paşazâde Ahmet Bey'in Terekesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C.V, S.1 (2019), s.60-61.

Rum Mehmed Paşa'nın mal ve eşyalarının her birinden kaç tane bulunduğu genellikle kıt'a, çift, zirâ¹, re's, def'a¹, donluk¹ ² ve adet olarak yazılmıştır. Eşya kaç tane ise ona göre toptan fiyat biçilerek yazılmıştır. Muhallefâtta bulunan eşyaların kıymetinin toplamı hesaplandığında 326.136 akçe çıkmaktadır.

Muhallefât defterindeki menkûl ve gayrimenkûl mallar hakkında yapılan davalar

Muhallefâtlarda kaydedilen mîrâsların paylaşımının yüzyıllar boyunca kişiler arasında bazı tartışmaların yaşanmasına neden olduğu bilinmektedir. Bu sebeple ölen kişinin ardında bıraktığı mal ve eşyaların taksiminin belirli kurallara göre yapılması sağlanmış ve bu konuda Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar İslâm hukukunu uygulamıştır. Bu hukuk sistemine uygun olarak her ölüm ve mîrâs taksiminin kendine özgü şartları olmuş, muhallefâtın oluşturulması sürecinde benzer davalar görülüp, tutanakları düzenlenmiştir. Kassâmlık sicillerinde mîrâs konusuyla ilgili olarak birçok dava açılmıştır. Bu davalar; verâset iddiaları, nafaka tâyinleri, kişinin hayattayken yaptığı ya da ölümünden sonra ortaya çıkan vasiyetler, kişisel mülklerin satışları, vakıf mülklerinin kullanım hakkı için alınan izinler, mîrâsçıların kendilerini temsil etmesi için atadıkları vekiller ve mahkeme tarafından göreve getirilen vâsîler, muhallefât sahibinin borcunun veya alacağının ispatlanması, mîrâsçıların muhallefâtan aldıklarını gösteren kabz hüccetleri, muhallefâtın bir kısmının saklandığı suçlamasından dolayı bu kişilerin uzlaşması ve aklanması hakkında olmuştur.¹ Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında da bu sebeplere benzer olarak bazı davaların yapıldığı ve bir karara bağlanarak sorunların çözüldüğü görülmektedir. Paşa'nın muhallefâtında bu davaların kaydedildiği dört tane hüccet¹ bulunmaktadır ve bu hüccetlerde kaydedilmiş olan davalar Konya kadısı olan Nurullâh ibnü's-şeyh Nasuh el-Kâdî tarafından yürütülmüştür. Bu hüccetlerin üst tarafında Nurullâh ibnü's-şeyh Nasuh el-Kâdî adlı kadının "Nurullah hâdimü şer'-i Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh" yazılı mührü¹ bulunmaktadır. Yine hüccetlerin bu üst kısımlarında kadının, kendisi ve babası için Allah'tan bağışlanma dileyen "ufiye anhumâ" ve "gufira lehümâ" gibi dua ibâreleri de yer almaktadır. Ayrıca bu hüccetlerde geçen önemli kimselerin isimlerinin de unvanlarıyla kaydedildiği görülmektedir.

Muhallefâtın ilk hüccetinde kaydedilen dava, çeşmeler ve su yolları ile ilgilidir. Aynı zamanda bu belge Rum Mehmed Paşa'ya ait bir sarayın varlığından bahsetmektedir. Bahis konusu dava; Rum Mehmed Paşa'nın sağlığında bir vakfa ait bazı çeşmeler ve bu çeşmelerin su yollarının yaptırılması sırasında harcadığı ve ileride geri alacağı masrafın bir kısmının devlete iadesi ile ilgilidir. Devlet, Paşa'nın alacaklarını da tahsil etmek istemektedir.

Muhallefâtın ikinci hücceti, Rum Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra eşi Fahrünnisâ Hatun'un haksızlığa uğraması nedeniyle açılan bir dava hakkındadır. Davanın kaydedildiği belgede, Fahrünnisâ Hatun'un mahkemede kendisini savunması amacıyla vekil tâyin ettiği, evinin yeniden inşa edilmesi

¹ Zirâ: "Parmak uçlarından başlayarak dirseğe değin olan bölüme denk gelen uzunluk ölçüsüne denilmiştir." Kuru, a.g.e., s.65.

¹ Def'a: "Kéz, yol, kere anlaşırlarına gelmektedir." Kuru, a.g.e., s.63.

¹ Donluk: "Altı endâze çuhayî ifâde etmektedir." Pakalın, a.g.e., s.474.

¹ Fâtih Bozkurt, "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları", C.11, S.22 (2013), s.196-197.

¹ Hüccet: "Delil, burhan, serîet anlamlarına gelmektedir. Bir davanın gerçekliğine işaret etmektedir. Osmanlı hukukunda mahkemeyi ispat eden hukukî delillere ve hüküm içermeyen konulara dâir düzenlenen belgelere denilmiştir. Bu çeşit belgelerin üst tarafında kadının imzası ve mührü yer almıştır. Hüccetler yukarıdan aşağıya doğru dört bölümden meydana gelmiştir. Bunlar; dua, girizgâh, metin (başlangıç, hüviyet tespiti, meselenin takdimi) ve hâtime (tarih, şühûdü'l-hâl) bölümleridir." Mustafa Oğuz ve Ahmet Akgündüz, "Hüccet", DİA, C.28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s.446-448.

¹ Mühür: "Eski zamanlarda imza yerine kullanılmıştır. Basıldığında düz çıkması için üzerine ters olarak isim unvan ve tarih kazınmış olan küçük alete denilmiştir." Necati Fahrî Taş ve Nebi Bozkurt, "Mühür", DİA, C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.528.

nedeniyle ortaya çıkan haksızlığın giderilmesini istediği ve bu davasında olumlu bir sonuç aldığı anlaşılmaktadır.

Muhallefâtta bulunan üçüncü hüccette Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtının ne kadar olduğuna dâir yapılan araştırmada eşi Fahrünnisâ Hatun'a emânet bırakılan mal ve eşyalar teslim alınmıştır. Yine Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtında bulunan mal ve eşyalar hususunda bir şey gizlemediğine dâir yemîn etmesi istenmiştir.

Muhallefâtta bulunan son hüccette ise Osmanlı Devleti'nde kadınların haklarına önem verildiğini gösteren başka bir belge bulunmaktadır. Bu belge mehir ile ilgilidir. Mehir, kadının nikâh ile kocasından almaya hak kazandığı bir maldır. Erkek, karısı bağışlamadıkça mehri ödemek zorunda olmuştur.¹ Bu dava, Fahrünnisâ Hatun'un Rum Mehmed Paşa ile Müslümanlar huzurunda 100.000 akçenin üzerine nikâhlandığı ve nikâhlı karısı olduktan sonra Rum Mehmed Paşa'nın öldürülmesiyle paranın muhallefâtın zimmetinde kalmasıyla ilgilidir. Davanın sonunda 100.000 akçenin Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtından Fahrünnisâ Hatun'a verilmesi kararlaştırılmıştır.

Muhallefâtın devamındaki sayfada Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtını tahsîl etmekle görevli olan Mustafa Ağa'nın muhallefâtın hangi şartlar ile devlet hazînesine geçirilmesi gerektiği üzerine yazmış olduğu "Muhasebesinden Bu Minval Üzere Mahsub Ola" başlıklı belge bulunmaktadır. Mustafa Ağa bu belgede madeni paraların o günkü karşılıklarını belirterek; 1.645 kâmil kuruşluk¹ değirmenlerin her birinin 116'şar akçeye ve 4.746 esedî kuruş¹ ki 105 akçe² üzere hesabı⁷ üzere alınıp şu anda 90 kuruşu 110'ar ve esedîye 100'er akçe üzere hazîneye alınmasıyla her bir kuruştan 15 akçe ayrılıp hesaba geçirilmesi için emir verilmesini istemiştir.

Muhallefâtın gelir ve gider özeti

Muhallefâtların tahrîr işini yerine getirmesi amacıyla doğrudan mübâşir görevlendirilirdi. Ayrıca bölgenin kadısına bilgi verilir ve mübâşir ile kadının beraber çalışması sağlanırdı. Taşradan haber gelmeden önce kişinin evi, sarayı, hazînesi vs. mühürlenmiş olurdu. Maraş Beylerbeyi olan Rum Mehmed Paşa'nın muhallefâtı da mübâşir Çerkes Mustafa Ağa tarafından kaydedilmiş, Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa ve Karaman defterdârı Safâyî Mustafa Efendi tarafından tekrar incelenerek gelir gider özeti yazılmış, Karaman eyâleti kassâm-ı askerî¹ olan Mehmed bin Mustafa tarafından onaylanmıştır. Gelir ve gider özetinde muhallefâtın tamamının ederi 25.056.510 akçe olarak hesaplanmıştır. Muhallefât tespit edilirken yapılan harcamalar ve diğer giderler mahsup edildiğinde asl-ı mal (gelirler) olarak devlete kalan miktar ise 23.037.961 akçedir. Bu kısımda Anadolu ile Karaman eyâletinin kassâm-ı askerî olan Mehmed bin Mustafa'nın mührü ve kuyruklu imzası¹ da bulunmaktadır.

¹ İbrahim Acar, "Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.17 (2011), s.368.

¹ Kâmil kuruş: "XII. yüzyılda İspanyol menşeli *real* (riyal) kuruşa denilmiştir. *Riyal*, "tam kuruş" veya "tamam kuruş" adlarıyla da ifâde edilmiştir." Halil Sahillioğlu, "Esedî", *DİA*, C.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.368.

¹ Esedî kuruş: "Osmanlı Devleti'nde özellikle XVII. yüzyıldan beri kullanılan paradır. Hollandahlar tarafından basılmıştır. Osmanlı'da "arslanlı kuruş" olarak da adlandırılmıştır." Sahillioğlu, a.g.e., s.368.

¹ Kassâm-ı askerî: "Yeniçeri Ocağı efrat ve zâbitânından olup ölen kişilerin muhallefâtına ait işlerle ilgilenen heyet arasındaki şer'î memura denilmiştir." Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2004, s.210

¹ Kuyruklu imza: "Defterdârlar tarafından mâliye kalemlerinde hazırlanan bazı belgelere imza atarken aşağıya doğru uzayan bir çizgi eklemeleri nedeniyle bu adı almıştır. Buna "kuyruklu buyruldu" da denilmiştir. Defterdarların bu imzasının bulunduğu belgeler, kontrol edilip doğrulandığını belirtmiştir. Kuyruklu imzalar sere, tuğ ve kuyruk olmak üzere üç ana bölümden oluşmuştur. Sere, sadece defterdârın ismiyle "el-fakîr" sözünden ibaret olan bölüme denilmiştir.

Sonuç

Sultan IV. Murad'ın iktidarı tam olarak ele geçirmeye başladığı 1632 yılına kadar zorbalardan gerçekleştirmiş olduğu birçok isyân meydana gelmiştir. Bu isyânların birkaçında bulunan zorbalardan birisi de onların liderlerinden olan Rum Mehmed'dir. Rum Mehmed, Eskişehir yakınlarında bulunan Keskin kasabasında yaşamıştır. Eskişehir'den sonra sırasıyla Alaşehir, Zile, Konya, İstanbul, Konya ve Ayıntab'da bulunmuştur. Rum Mehmed, Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'nın Bağdad Seferi ile Hüsrev Paşa'nın Hemedan ve Bağdad Seferine devletin yanında katılmıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere kendisi eşkıyalığa devam etmesine rağmen gereken zamanlarda Osmanlı ordusuna destek vermede tereddüt etmemiştir. Bağdad Seferi dönüşünde Hüsrev Paşa, yararlılık göstermesi sebebiyle kendisine Zile Voyvodalığı'nı tevcih etmiştir. 1632 yılında saraya karşı yapılan isyanlar ve baskınlar sonrasında, sipâhî zorbaları Sultan IV. Murad'ı tahttan indirmek için Rum Mehmed'den destek istemişlerdi. Ancak Rum Mehmed, bu toplantıda padişahın tarafında durmuştur. Muhataplarının isteklerine karşı gelmiş ve onlara yapmak istedikleri şeyin yanlışlığını anlatarak mâni olmaya çalışmıştır. Yeniçeri Ağası Köse Mehmed Ağa ile yeni bir isyânı engellemişler ve buradaki sadâkatleri karşılığında birçok ihsana nâil olmuşlardır. Rum Mehmed, bir ay kadar sonra İstanbul'dan Konya'ya gitmiş ve orada Mevlevî Tarîkatı'na girmiştir. O'nun Konya'da Mevlevî Tarîkatı'na girmiş olması hasebiyle zorbalığı bıraktığı düşünülmüş ve bu olaydan birkaç gün sonra İstanbul'daki hizmeti karşılığında Maraş Beylerbeyliği görevi tevcih edilmiştir. Ancak Rum Mehmed Paşa'nın eski alışkanlıklarından vazgeçemeyip eşkıyalığa devam etmesi ve devlet adamlarını dinlememesi ile kendi sonunu kendisi hazırlamıştır. Kendisinin Sultan IV. Murad'ı korumak istemesindeki en önemli sebebin, bekasını tehdit edebilecek büyük bir gaileden Osmanlı Devleti'ni korumak olduğu söylenebilir.

Rum Mehmed Paşa'nın Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan, muhalefât defterinde hayatta iken sahip olduğu bütün menkûl ve gayri menkûl malları kaydedilmiştir. Bir hayli hacimli olan bu defterde onun hayatı boyunca biriktirmiş olduğu serveti hakkında bilgiler bulunmaktadır. Rum Mehmed Paşa'nın servetinde bulunan menkûl malların cinsi ve miktarı tek tek yazılarak fiyâtlandırılmıştır. Rum Mehmed Paşa'nın zengin bir muhalefâta sahip olduğu görülmektedir. Muhalefât, kumaşlar ve giyim eşyaları, ev eşyaları, mutfak eşyaları, çeşitli hayvanlar ve köleler şeklinde gruplandırılarak yazılmıştır. Daha sonra Rum Mehmed Paşa'nın muhalefâtında ölümünden sonra gerçekleşen bazı olaylar anlatılmıştır. Gayri menkûl mallar (saray, çeşme, odalar, ahırlar, değirmen, vb.) ve menkûl (nakit para, eşya, giysi vb.) hakkında olan davalar kaydedilmiştir. Genel olarak, muhalefâtın bütününe ederi yazılmış ve muhalefât tespit edilirken yapılan harcamalar ve diğer giderler mahsup edildikten sonra geriye kalan asl-ı mal (gelirler) devlet hazinesine aktarılmıştır.

Rum Mehmed Paşa ve muhalefâtı hakkında yapılan bu çalışma ile dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri ile siyasi gelişmeler de Paşa'nın yaşadığı dönem bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır. Bahse konu muhalefât, zengin bir içeriğe sahip olması sebebiyle çok çeşitli başlıklar içermektedir. Bunlar mümkün olduğunca sade ve anlaşılır bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Defterde değerlendirilmeyen mal ve eşyalar da bulunmaktadır. Defterin tam transkripsiyonu yapılarak araştırmacıların istifade etmesi amacıyla ekte sunulmuştur.

Kaynakça

Tuğ ise “el-fakir” kelimesindeki “elif” ile “lâm” harflerinden oluşan bölüme denilmiştir. Belgeye ismini veren kıvrık bölümü “fakir” kelimesinin “rı” harfinin aşağıya doğru oldukça kavis verilerek uzatılmasıyla ortaya çıkmıştır. Böylece bütün imza formunun en belirgin parçası hayli kavisli bir “S” şeklini almıştır.” Mübahat S. Kütükoğlu, Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 1994, s.79-83.

Adres Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714 e-posta: editor@rumelitarhi.com tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	Address Rumeli Journal of Historical Studies Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714 e-mail: editor@rumelitarhi.com, phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616
--	---

I. Arşiv Kaynakları

Boa, Maliyeden Müdevver Defteri (MAD.d), no. 7324, s.255-277 (Şevval 1042 /Nisan 1633).

II. Diğer Eserler

Bozkurt, F. (2013). “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, C.11, S.22 s.196-197.

İbrahim Peçevi. (1969).*Peçevi Tarihi*, C.II, çev. Murat Uraz, İstanbul: Son Telgraf Matbaası,

Pakalin, M. Z. (2004) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Acar, İ. (2011) “Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.17, s.367-388.

Akgündüz, M. (2007) “Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, S.18, s.37-44.

Aksun, Z. N. (1994) *Osmanlı Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkilli Siyasi Tarihi)*, C.II, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayınları.

Altınay, A. R. (2019) *Osmanlı Devrinde Zorbalar*. İstanbul: Gram Yayınları.

Arslan, H. (2017) “Ali Paşa (Behisnili Baytaroglu)”, *Maraş Ansiklopedisi*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Atasoy, N. (2016)“Kaftan”, *DİA*, C. Ek-1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bay, A. (2018) “Sultan, Ulemâ ve Hukuk: Ulemânın Müsâdere Uygulamasına Muhallefâtı”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XVII, S.17, ss.1-28.

Bozkurt, N. (2002) “Kavuk”, *DİA*, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Cezar, M. (1957) *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C.IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Çabuk, V. (2015) *Sultan IV. Murad*, İstanbul: Kültür A.Ş..

Çelik, K. (2014) “Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'in Muhallefâtı (1517-1522)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIII, S.55 ss.163-182.

Çeliker, D. (2011) “Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik Keçe Yapımında Yeni Teknikler”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, S.8 s.2-5.

Danişmend, İ. (1972) Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.III, İstanbul, Türkiye Yayınevi.

Demirci, S. & Arslan, H. (2012) *Osmanlı Türkiye'sinde Eşkıya, Devlet ve Siyaset Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)*, Yalın Yayıncılık, İstanbul.

Finkel, C. (2007) *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı (Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü*, çev. Zülal Kılıç, İstanbul: Timaş Yayınları.

Gökhan, İ. (2014) “Maraş ve İlçelerinin İsimlerinin Oluşması”, *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, ss.17-20.

Günler, K. (2014) “Türk Ceza Hukukunda Müsâdere”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XVIII, S.3 ss.849-876.

İnalçık, H. (1999)“Hüsrev Paşa”, *DİA*, C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kalipçi, M. E. (2013) *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsâdere Kurumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kenger, S. (2006) *190 Numaralı Besni (Behisni) Kazası Osmanlı Şer'iyye Mahkemesi Kayıtlarının 118–236 Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Hicri 1313-1315/ Miladi: 1896-1897)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.

- Keskin, M. & Arslan, H. (2012) "Osmanlı Türkiye'sinde Eşkıyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyâleti Örneği (1590-1750)", *History Studies*, C.IV, S. Özel Sayı, ss.73-103.
- Koç, H. (2014) "Osmanlı Dönemi'nde Şehrizorun Yönetim Merkezleri: Zalim ve Gülânber Kaleleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXIII, S.56, ss.191-204.
- Koçu, R. E. (1967) *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank.
- Koçu, R. E. (1964) *Yeniçeriler*, İstanbul: Koçu.
- Konuk, Y. E. (2005) *Sultan Murad'ın Bağdad Seferi ve Kasr-ı Şirin Antlaşması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon.
- Kuru, L. (2006) *29 Numaralı Edirne Şer'iye Sicili*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Edirne.
- Kütükoğlu, M. S. (2011) "Temessük", *DİA*, C.40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kütükoğlu, M. S. (1994) *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı.
- Maydaer, S. (2008) "XVII. Yüzyılda Bursa'da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XVII, S.2, ss.569-592.
- Mustafa Naîmâ Efendi, Naîmâ Tarihi, C.II, İstanbul: Matba-i Amire, 1283.
- Mustafa Naîmâ Efendi, Naîmâ Tarihi, C.III, İstanbul: Matba-i Amire, 1283.
- Naci, M. (1995) *Lügat-i Naci*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, M. & Akgündüz A. (1998) "Hüccet", *DİA*, C.18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öğün, Tuncay. (2006) "Osmanlılar'da Müsâdere Usulü", *DİA*, C.32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (1992) "Bölük", *DİA*, C.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (2017) *IV. Murad Şarkın Sultanı*, İstanbul: Kronik.
- Özcan, T. (2005) "Muhallefât", *DİA*, C.30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özçelik, Tarık. (2013) "Yeniçeri Ağası Köse Mehmed Ağa ve Muhallefâtı", *History Studies*, C.V, S.1 ss.287-310.
- Öztürk, M. (2016) *XIX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Müsâdere Usulünde: Alemdar Mustafa Paşa Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- Öztürk, S. (1995) *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyoekonomik Tahlil)*, İstanbul: OSAV.
- Özyalvaç, Şükriye Pınar. "Arşiv Belgelerinde Peşkir Türleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.XII, S.63 (2019), s.518-527.
- Pakalin, M. Z. (1971) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Parlatir, İ. (2006) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı.
- Sahillioğlu, H. (1995) "Esedi", *DİA*, C.11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sertoğlu, M. (1987) *IV. Murad*, Ankara: Türk Büyükleri Dizisi:34.
- Solak-zâde Mehmed Hemdemi, (1989) *Solakzâde Tarihi*, C.II, haz. Vahid Çabuk, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Soyucak, A. R. (1997) *Konya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1640-1675)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Süreyya, M. (1996) *Sicill-i Osmanî*, C. IV, haz. Nuri Akbayer, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30.
- Süreyya, M. (1996) *Sicill-i Osmanî*, C.II, haz. Nuri Akbayer, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30.

- Şensoy, F. (2018) ‘Osmanlı İmparatorluğu’nda Mâlî Yönetim Denetim Ve Soruşturma, Bir Müsadere Örneği”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S.78, ss.53-86.
- Tanrikorur, Ş. B. (2004) “Mevleviyye”, *DİA*, C.24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Taş, N. F. & Bozkurt, N. “Mühür”, *DİA*, C.31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Telci, C. (2007) “Osmanlı Devleti’nde 18.Yüzyılda Muhallefât ve Müsâdere Süreci”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXII, S.2 ss. 145-166.
- Tezcan, H. (1995) “Ferace”, *DİA*, C.12. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tomar, C. (2006) “Müsâdere”, *DİA*, C.32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi. (2003) *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Tarihi*, C.II, haz. Ziya Yılmaz, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Turan, Ş. (2009) “Silâhdar”, *DİA*, C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ünal, M. A. (1987) “Osmanlı İmparatorluğu’nda Müsâdere”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.49 ss.95-111.
- Ünlü, E. (2018) “18.Yüzyılda Osmanlı Eliti Bir Darphane Sarrafının Muhallefâtı: Bedros Nam-ı Diğer Petraki”, *OTAM*, S.43 ss.281-317.
- Ünlücan, M. (2006) *IV. Murad’ın İcraatları’nda Din ve Siyaset Etkeni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yardımcı, K. G. (2016) “Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, C.II, S.1 ss.219-241.

EK 1: Rum Mehmed Paşa'nın Muhallefâtının *Transkripsiyonu*

[255]

Hesâb Oluna

[256]

Muhallefâtü'l-merhûm Mehmed Paşa ibn Abdurrâhman mâte hâle kevnihî sâkinen bi-medîne-i Konya ve tereke ibne'l-eh li-eb ve ümm ve hüve'r-racül el-med'uvv Hasan bin Ali ve bintehü ve hiye'l-mer'etü el-med'uvvetü Emîne bint-i Ali el-mezbûr vaka'ati'l-kismetü ve't-tahrîr bi-medîneti'l-mezbûre fi Şevvali'l-mükerrrem li-sene isneyn erba'în ve elf.

Kürk-i sincap köhne:1 kıymet: 1300	Havranî kürk müsta'mel kıymet: 250	Kırmızı çuka donluk aded: 2 kıymet: 2640	Benefşe çuka zirâ': 4 kıymet: 1200	Pars çuka donluk aded: 3 kıymet: 3750
Sîm gülabdan kıt'a: 1 kıymet: 2500	Yeşil ferace kürklü müsta'mel kıymet: 5200	Kırmızı kapaniçe-i vaşak bacası kürklü müsta'mel kıymet: 8000	Nohudî çuka ferâce samur kafası kaplı müsta'mel Kıymet: 200	Kırmızı çuka şalvar kıt'a: 3 kıymet: 2400
Kırmızı kıt'a samur kaplı müsta'mel kıymet: 10000	Kırmızı çuka taluta çihilkafa müsta'mel kıymet: 2950	Çuka mak'ad müsta'mel çift: 1 kıymet: 300	Ocak perdesi köhne: 1 kıymet: 30	Köhne döşek tarakî kıt'a: 6 kıymet: 300
Göderi kıt'a: 1 kıymet: 115	Siyah kapama müsta'mel:1 kıymet: 125	Yeşil atlas zıbın köhne: 1 kıymet: 330	Mor anteri zıbın müsta'mel: 1 kıymet: 330	Kırmızı darayî zıbın aded 2 kıymet: 254
Elmasî atlas kaftan müsta'mel: 1 kıymet: 1060	Kırmızı kadife kaftan müsta'mel:1 kıymet: 2150	Yeleli hâre kaftan müsta'mel: 1 kıymet: 1850	Beyaz kemha kaftan müsta'mel: 1 kıymet: 1400	Sarı atlas zırh yeleş müsta'mel: 1 kıymet: 350
Turuncu atlas zırh yeleş müsta'mel: 1 kıymet: 1225	Siyah çuka muvahhidi müsta'mel:1 kıymet: 1935	Siyah ferace müsta'mel: 1 kıymet: 950	Kırmızı muhayyer maluta: 1 kıymet: 2500	Mor çuka ferace müsta'mel: 1 kıymet: 900
Siyah çuka ferace müsta'mel:1 kıymet: 2300	Dohavi çuka donluk: 1 kıymet: 500	Yastık-ı Burusa aded: 7 kıymet: 1095	Kırmızı muhayyer kıt'a: 4 kıymet: 1600	Beyaz bogâsı kıt'a: 2 kıymet: 300
İplik-i Alaca kıt'a: 2 kıymet: 200	Sahtiyan kıt'a: 3 kıymet: 120	Keten bezi kıt'a: 3 kıymet: 150	Peştamal-i Selanikî kıt'a: 1 kıymet: 50	Mor kemha zirâ': 10 kıymet: 1400

Kırmızı çuka kavuk aded: 6 kıymet: 390	Şal-ı köhne kıt'a: 1 kıymet: 185	Dülbent bürgü aded: 3 kıymet: 150	Acem kumaşı münakkaş donluk: 1 kıymet: 600	Mâ'î münakkaş kumaş zirâ': 8 kıymet: 830
Kırmızı muhayyer kıt'a: 2 kıymet: 200	Penbe renk Pârsî kıt'a: 4 kıymeti: 840	Peştamal ma'a makrame abdest aded: 2 kıymet: 75	Dor uçkur kıt'a: 1 kıymet: 60	Yeşil makdem kuşak aded: 1 kıymet: 200
Siper künkü kıt'a: 1 kıymet: 120	Rikâb-ı kok-ı Mısırî çift: 1 kıymet: 2050	Havlû hamam döşemesi: 1 kıymet: 120	Hamam gömleği kıt'a: 1 kıymet: 310	Sire döşemesi kıt'a: 1 kıymet: 140
Peştamal-i Mısırî kıt'a: 1 kıymet: 46	Çarşaf keten kıt'a: 1 kıymet: 35	Köhne gömlek kıt'a: 1 kıymet: 36	Abdest makramesi: 1 kıymet: 30	Beyaz bogâsı kıt'a: 2 kıymet: 200
Kahve makramesi kıt'a: 3 kıymet: 300	Siyah na'l-bend kıt'a: 1 kıymet: 60	Sire peşkirî: 1 Kıymet: 150	Kırmızı çağşır: 1 kıymet: 200	Kırmızı kadife kavuk kıt'a: 4 kıymet: 480
Sim kuşak önlüğü kıt'a: 1 kıymet: 260	Dülbent kıt'a: 1 kıymet: 60	Post-ı semmur-ı vaşak zerdave kıt'a: 7 kıymet: 250	Post-ı vaşak kıt'a: 1 kıymet: 525	Post-ı sansar kıt'a: 2 kıymet: 70
Kolçak çift: 1 kıymet: 400	Çerkesî kıt'a: 4 kıymet: 120	Kırmızı Velence kıt'a: 4 kıymet: 400	Beyaz Velence kıt'a: 3 kıymet: 90	Yan keçesi münakkaş kıt'a: 2 kıymet: 800
Yanbolu kebesi:1 kıymet: 2160	Mâ'î kilim kıt'a: 2 kıymet: 300	Seccâde-i Mısırî kıt'a: 1 kıymet: 150	Çuka mak'ad çift: 1 kıymet: 150	Yan keçesi Menteşevî kıt'a: 3 kıymet: 1200
Keçe cedîde orta Menteşevî: 1 kıymet: 3550	Keçe-i Selanik mâ'î çift: 1 kıymet: 1700	Keçe-i Selanik mâ'î çift: 1 kıymet: 1400	Keçe yan Selanikî çift: 1 kıymet: 250	Keçe-i orta-i Selanik: 1 kıymet: 400
Keçe-i orta küçük Selanik: 1 kıymet: 400	Kalıçe-i Karamanî: 2 kıymet: 1200	Kalıçe-i kebîre müsta'mel: 1 kıymet: 3000	Yastık-ı Burusa: 3 kıymet: 480	Keçe-i Selanik köhne: 1 kıymet: 450
Keçe-i yan Menteşe çift: 1 kıymet: 700	Kalıçe-i Karamanî müsta'mel: 1 kıymet:	Kalıçe-i kebîre-i Acemî müsta'mel: 1 kıymet: 6000	Kalıçe-i kebîre-i Uşşakî: 1 kıymet: 3500	Saha[n] ma'a tepsi ayaklı aded: 72 kıymet:

	650			8970
Kuzu tepsisi kıt'a: 5 kıymet: 1800	Baklava tepsisi kıt'a: 2 kıymet: 400	Tencere kıt'a: 3 kıymet: 1800	Tâbe: 1 kıymet: 60	Kefgir kıt'a: 2 kıymet: 60
Legen kıt'a: 1 kıymet: 120	Bakraç kıt'a: 1 kıymet: 80	Tüfenk kıt'a: 21 kıymet: 1800	Şütür-i maya re's: 9 kıymet: 22000	Şütür-i tülü re's: 5 kıymet: 8000
Koyun ma'a keçi re's: 550 kıymet:50600	Toklu re's: 150 kıymet: 5175	Oğlak re's: 115 kıymet: 3660	Kara sığır öküzü re's: 9 kıymet: 3960	Kara sığır ineği re's: 13 kıymet:3960
Çıplak tay re's: 3 kıymet: 450	Kısrak re's: 3 kıymet: 2100	Tay re's: 1 kıymet: 450	Merkeb re's: 2 kıymet: 350	Def'a kısrak re's: 8 kıymet: 5650
Tay re's: 4 kıymet: 1700	Camus çift: 2 kıymet: 360	Gendüm keyl:400 kıymet: 28000	Rıdvân abd-i sagir: 1 kıymet: 5000	Piyâle abd: 1 kıymet: 4500
Diğer Rıdvân abd: 1 kıymet: 5500	Dilâver abd kıymet: Fırâr	Câriye Çeşm-i Siyah kıymet: 8000	Câriye Musaffa kıymet: 8000	Câriye Anber- simâ kıymet: 9500
Câriye Bâd-ı Sabâ kıymet: 7500	Câriye Afitâb kıymet: 9000	Câriye Gülistân kıymet	Câriye Revâne kıymet: 5000	Câriye Lalegül kıymet
Câriye Arabhân kıymet: 10000	Câriye Mücellâ kıymet	Câriye Revâne kıymet		
Sögüt kazasına tâbî-i Şurubhâne nâm karyede olan çiftlik ganeminin hayvânâtın ve hurdevâtınıdır. kıymet: 900000	Devehâne Ma'a Samanlık Kıymet: 17000	Hamamcı zimmetinde ahz ol[un]an meblağ 50000	Odalar fevkâni ve tahtâni Bâb aded: 7 kıymet: 200000 Mezbûrdan nikâh için ihrâc Aded: 100000 El-bâkî 100000	

[257]

Cerâ'l-emru hasbemâ hurrîre fîhi zebberehu'l-abdu'l-fakîr ileyhi sübhânehû el-amilü minhu birrehû ve ihsânehû Nurullâh ibnü's-şeyh Nasuh el-Kâdî bi-medine-i Konya el-mahrûse ufiye anhumâ (Mühür)
[Nurullah hâdimü şer'-i Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh]

Sebeb-i tahrîr kitâb budur ki

Mahmiyye-i Konya sâkinlerinden olup Maraş Beylerbeyisi iken bundan akdem katl olunan Rum Mehmed Paşa'nın mahmiyye-i merkûmede olan muhallefâtını Dersââdet'den vârid olan emr-i şerif mûcebince mîrî için kabza me'mûr olan düstûr-ı ekrem müşir-i efham nizâmü'l-âlem Sadrazam Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehû ve yessera bi'l-hayr âmâlehû hazretlerinin kapucubaşlarından kudvetü'l-emâsil ve'l-a'yân Mustafa Ağa zîde kadrühû meclis-i şer'î-i şerîfi lâzimü't-teşrîfe hâzır olub yine mahmiyye-i merkûmede vâki' Kürkçü hamamı demekle ma'rûf hamam evkâfına ber-vech-i evlâdiyyet hâlâ mütevellî olan işbu Hâfızu'l-Kitâb Ömer bin Abdullah nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm edüp zikr olunan hamamı ve kurbünde vâki' çeşmelerin mukaddemâ suyu yolu harâb olup cümlesi battâl olmağa tecdîde muhtâc oldukda merkûm Mehmed Paşa bundan akdem hâl-i sıhhatinde iken hamam-ı mezbûrun ve üç çeşmenin masârif-ı mühimmesi için ba'de't-ta'mîr mâl-i vakıfıdan almak şartı ile kendü malından yüz elli bin akçe harc ve sarf ve ta'mîr ve ihya edüp ba'dehû merkûm Mehmed Paşa katl olunmağıle meblağ-ı mezbûru mütevellî-i mezkûr Ömer'den mîrî için talep eylediğümde cevâb verüp zikr olunan çeşmelerin mütevellîsi âhardır benim alâka ve medhalim yoktur lâkin suyuollarını paşa-yı merkûm kendü sarayında icrâ ettürdüğü iki çeşmenin ceryânı için tecdîd etdürüp kadîmî çeşmeler dahi cârî olduktan sonra hamam-ı mezbûrun suyunu ta'yîn eyledi. Maksem olan mevzi'den suyu yoluna ve sâir masârifine ne mikdar meblağ sarf olundu ise mâl-i vakıfıdan edâ eylesin deyüb hakikat-i hâl dahi bu minvâl üzere olduğu mütehakkik ve mütekarrer olmağıle zikr olunan kadîmî çeşmelerden hamam-ı mezbûra varınca tecdîd olunan künkleri ve sâir masârif mi'mâr ve bî-garaz ehl-i vukûf Müslümanlar ile üzerine varulup tahmîn-i sahîh ile elli bin akçe tahmîn olunmağın mütevellî-i mezkûr-ı Ömer ba'de'l-yevm hamâm-ı mezbûrun kıstından alub ve kadîmî çeşmelerin rakabesi vâki' oldukça mâl-i vakıfıdan edâ ve ta'mîr eylemek üzere, mübâşeretim hasebiyle zikr olunan elli bin akçeyi mütevellî-i mezkûr Ömer yedinden bi't-tamâm mîrî için ahz ve kabz eyledim bâkî bir akçe ve bir habbe kalmadı fazla kalan yüz bin akçe zikr olunan çeşmelerin masârifine harc ve sarf olunmağın evkâfı harâb olmağıle tahsîli mümkün olmayup sa'âdetlü azametlü pâdişâh-ı cem-câh ve âlem-penâh hullidet hilâfetühû ilâ-yevmi'l-kıyâm hazretlerinin hayrât ve hasenâtlarına ilhâk olunup eyyâm-ı adâlet-i pâdişâhîde her bir çeşme cârî olmağıle âmmе-i âlem ve kâffe-i benî âdem müntefî olup ömr ü devlet ve kıyâm-ı ve izz ü şevketleri ed'ıyyesine bi'l-gudüvv-i ve'l-âsal muvâzabet ve iştigâl gösterüp kimesne mu'âraza eylemiye dedikde mukırr-ı mûmâ-ileyh Mustafa Ağa ber-vec-i muharrer üzere cârî olan ikrârını ve kelimât-ı muharreresini el-mukarru-lehi'l-mezkûr Ömer bi't-tevliye vicâhen tasdîk ve şifâhen tahkîk etmeğın mâ-vak'a gibbe't-taleb ketb olundu. Hurrîre fi-Evâhiri Şevvâli'l-mükerrem sene isneyn ve erba'ın ve elf.

Şühûdü'l-hâl

Fahru's-sâlikîn Mevlânâ eş-Şeyh Ömer Efendi

Kıdvetü'l-muharririn Mustafa Çelebi Rûznâmeî

Fahru'l-muharrirîn Mehmed Çelebi Tezkireî

Nuri Bey İbn-i El-Hâc Ahmed

Yusuf Ağa Bakıkulu

Süleyman Beşe Çukadâr

Bayram Efendi ibn Ali Dede

El-Hâc Ulaş bin Hüseyin

Ve gayrühüm

[258]

Mâ-hüve'l-mastûr fî-hâze'r-rakîm kad cerâ indî bi-vechin müstakîm zebberehu'l-abdül'l-fakîr ilâ-rabbihî'l-kadîr Nurullâh eş-Şeyh el-Kâdî bi-medîneti Konya el-Mahrûse ufiye anhumâ (Mühür)
[Nurullah hâdimü şer'-i Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh]

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki

Mahmiyye-i Konya hummiyet ani'l-âfât ve'l-beliyye mahallâtından merhûm Galle-i Harb Sultan Mahallesi sâkinelerinden olup Maraş Beylerbeyisi iken bundan akdem katl olunan Rum Mehmed Paşa'nın zevce-i metrûkesi olan zahru'l-muhadderât Fahrünnisâ Hatun ibnetül'-merhûm Ayas Efendi tarafından husus-ı âtiyü'l-beyâna vekîl olub merkûmeyi ma'rifet-i şer'iyye ile ârifeyn olan Yusuf Ağa ibn-i Mustafa Ağa ve Ali Ağa ibn-i Mustafa Beg şahâdetleriyle vekâleti sâbite olan İsmail Bey ibn-i Hüsâm meclis-i şer'-i şerif-i lâzîmü't-teşrîfde Âsitâne-i Sa'âdet tarafından ber-müceb-i emr-i âlî maktûl-i mezbûrun muhalefâtını kabza me'mûr olan ve Düstûr-ı mükerrerem müşîr-i mufahham nâzımı menâzîmî'l-ümem Sadrâzam Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehû ve yessera bi'l-hayr emâlehu hazretlerinin kapucubaşlarından kıdvetül'-emâcid ve'l-ekârim Mustafa Ağa dâme mecdühû mahzarında bi'l-vekalet tahrîr-i da'vâ edüp müvekkilem merkûme Fahrünnisâ Hatun'u mezbûr Rum Mehmed Paşa tezvîc eyledikde mahalle-i merkûmede vâkî' mülk menziline garb tarafında olan hâriciye fevkânî ve tahtânî müte'addid odalarını ve ahurlarını yıkup müceddeden binâ eylediği müteaddid fevkânî ve tahtânî odaları merkûmenin mülkü üzerine binâ edüp ve eski binanın kerestesini zikr olunan odalarına harc ve sarf edüp müceddeden binâ olunan odalar ve ahurun yerlerinin selâse-i erbâ'ı müvekkilem merkûme Fahrünnisâ Hatun'un mülkü iken mûmâ-ileyh Mustafa Ağa cümlesini mirî için zabt eyledi su'âl olunub bi-hasebi's-şer'i's-şerîf ihkâk-ı hakk olunması matlûbumdur dedikte gıbbe's-su'âl mûmâ-ileyh Mustafa Ağa husûs-ı mezbûr minvâl-i mübeyyen üzere olduğu ma'lûmum değildir deyu inkâr ile cevap vericek vekîl-i mezkûr İsmail Bey'den müdde'âsına muvafık beyyine taleb olundukta udûl-i müslimînden Mehmed Ağa ibn-i İbrahim Efendi ve Mehmed Bey ibn-i Derviş Kazımî ve Hamza Bey ibn-i Ebubekir nâm kimesneler meclis-i şer'a li-eclî's-şehâde hâzırûn olub istişhâd olunduklarından fi'l-hakîka mezbûr Rum Mehmed Paşa müceddeden binâ eylediği odalar ve ahurları zevcesi merkûme Fahrünnisâ Hatun'un mülk-i mevrûsu olan odalarını ve ahurlarını yıkup kerestesini zikr olunan odalarına harc ve sarf edüp müceddeden binâ eylediği odalar ve ahırın yerlerinin selâse-i erbâ'ı müvekkile-i merkûme Fahrünnisâ Hatun'un mülk-i mahzıdır bu husûsa şahidleriz şahâdet dahi ederiz diye edille-i şahadet-i şer'iyye eylediklerinde ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şahâdetleri hayyiz-i kabûlde vâkî'a oldukdan sonra merkûme Fahrünnisâ Hatun'un mülkü olan atık odalarının ve ahurlarının kerestesinin ba'de'l-isbât kıymeti ve zemîninin dahi kıymetini merkûme Fahrünnisâ Hatun'a edâ için mûmâ-ileyh Mustafa Ağa'ya cânib-i şer'den tenbîh olup ma-vaka'a gıbbe't-taleb ketb olundu hurrire fi'l-yevmi'r-râbî' aşere min-Şevvâli'l-mükerrerem li-sene isneyn ve erba'în ve elf.

Şühûdü'l-hâl

Refi'ül'-kadr Safâ-yı Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman

Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde-takvâhu

Mesnevîhân Mevlânâ Abdulhayy Efendi

Fahru'l-kudât Mevlânâ Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî

Mevlânâ Nizâmî Efendi el-Kadı

Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa

Fahrü'l-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yerî

Mustafa Çelebi Rûznâme'î

Înayet Bey ibn-i Mustafa Ağa

Abdi Bey ibn-i İbrahim

Mustafa Beg ibn-i Ali

Mevlânâ Mehmed Efendi el-müderris

Zülfikar Bey el-Cündî

Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali

Nasurullah Bey ibn-i Emrullah

Murad Bey ibn-i Abdullah

Davud Beşe ibn-i Nurullah Çavuş

Ve gayrühüm

[259]

Cerâ mâ-fîhi inde ahveci ibâdi'llâhi'l-fakîr Nûrullâh ibnü's-şeyh Nasuh el-Kâdı bi-medîne-i Konya el-mahmiyye sînet anî'l-fiten ve'l-beliyye ufiye-anhümâ ve gufira-lehümâ (Mühür) [Nurullah hâdimü şer'-i Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh]

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki

Mahmiyye-i Konya hummiyet anî'l-âfât ve'l-beliyye sâkinlerinden iken Maraş Beylerbeyisi olup bundan akdem katl olunan Rum Mehmed Paşa'nın muhalledâtını ber-mûceb-i emr-i âlî mîrî için kabza me'mûr olup Düstûr-ı mûkerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem Vezîriazam Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehü ve yessera bi'l-hayri âmâlehu hazretlerinin kapucubaşlarından olan kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Mustafa Ağa dâme mecdühü meclis-i şer'-i hatîr-i lâzimü't-tevkîrde hâzır olub mahmiyye-i merkûm sâkinelerinden olup maktûl-i mezbûrun zevce-i metrûkesi olan zahru'l-muvakkirât Fahrünnisâ Hatun ibnet-i Ayas Efendi mahzarında takrîr-i kelâm ve tabîr-i anî'l-merâm edüp yedimde olan evâmîr-i aliyye muktezâsınca mezbûr Rum Mehmed Paşa'nın muhalledâtını kabza me'mûr olub geldüğümde merkûme Fahrünnisâ Hatun'a mukaddemâ kassâm defteri mûcebince kendüye emânet vaz' olunan

nukûd ve sair esbâb ve evânî her ne ise bana teslîm edüb ben dahi mîrî içün merkûme Fahrünnisâ Hatun yedinden ahz ü kabz eyledim lâkin bundan mâadâ maktûl-i mezbûrun emvâl ve esbâbından ve abîd ve cevârî ve min-küllî'l-vücûh ism-i mâl ıtlâk olunur eşyasından kalîl ve kesîr bir şey'ini dahi benden ihfâ eyleyüp cânib-i mîrîye bir vecihle hıyânet eylemediğine ve akrabâ ve ta'allukâtına ve âhardan bir ferde ettirmedüğüne merkûme Fahrünnisâ Hatun yemîn eylemesi matlûbumdur dedikde merkûme Fahrünnisâ Hatun vech-i muharrer üzere yemîn teklîf olundukda ol dahi alâ-vefki'l-mes'ûl yemîn billâhi'l-aliyyi'l-a'lâ etmeğin ma-vaka'a alâ-vukû'ihî gıbbe't-taleb ketb olunup bed-i tâlibe vaz' olunduğu vakt-i hâcetde ihticâc ede cerâ zâlike ve hurrire fi'l-yevmi'r-râbi' aşere min-Şevvâli'l-mükerrem sene isneyn ve erba'în ve elf.

Şühûdü'l-hâl

İzzetlü Safâ-yı Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman

Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde takvâhu

Mesnevîhân Mevlânâ Abdulhayy Efendi

Fahru'l-kudât Mevlânâ Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî

Mevlânâ Nizami Efendi el-Kadı

Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa

Fahrü'l-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yeri

Mustafa Çelebi Rûznâme'î

Mehmed Çelebi Tezkire'î

İnayet Bey ibn-i Mustafa Ağa

Mevlânâ Mehmed Efendi el-Müderris

Abdi Bey ve Ali Bey ibney İbrahim

Zülfikar Bey el-Cündî

Mustafa Beg ibn-i Ali

Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali

Nasurullah Bey ibn-i Emrullah

Murad Bey ibn-i Abdullah

Davud Beşe İbn-i Nurullah Çavuş

Ve Gayrühüm

[260]

Cerâ'l-emru hasbemâ yekûnü ketebuhu'l-fakîr ileyhi sübhânehû Nûrullâh ibnü's-şeyh Nasuh el-Kâdı bi-medîne-i Konya el-mahmiyye ufiye-anhümâ (Mühür) [Nurullah hâdimü şer'-i Nebî kâ'ilen lâ-ilhâhe illallâh]

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki,

Mahmiyye-i Konya hummiyet ani'l-âfât ve'l-beliyye mahallâtından merhûm Galle-i Harb Sultan Mahallesi sâkinelerinden olup Maraş Beylerbeyisi iken bundan akdem katl olunan Rum Mehmed Paşa'nın zevce-i metrûkesi olan fahru'l-muhadderât Fahrünnisâ Hatun ibnetü'l-merhûm Ayas Efendi tarafından hususa-ı âtiyü'l-beyâna vekîl olup merkûmu ma'rifet-i şer'îyye ile ârifeyn olan Yusuf Ağa ibn-i Mustafa Ağa ve Ali Ağa ibn-i Mustafa Efendi şehâdetleriyle vekâleti sâbite olan İsmail Bey ibn-i Hüsâm meclis-i şer'-i hatîr-i lazimü't-tevkîrde Âsitâne-i Sa'âdet tarafından maktûl-i mezbûrun muhallefâtını kabz ve fûrûhta me'mûr olup muhallefât-ı merkûmeye hâlâ vâzı'u'l-yed olan düstûr-ı ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımı'l-ümem Vezîriazam Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehu ve yessera bi'l-hayr âmâlehû hazretlerinin kapucubaşlarından kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Mustafa Ağa dâme mecdühû mahzarında bi'l-vekâle takrîr-i da'vâ edüp müvekkilem merkûme Fahrünnisâ Hatun'u mukaddemâ mezbûr Rum Mehmed Paşa tezevvüc eyledikde Müslümanlar huzûrunda yüz bin akçe ki te'kiden li'l-asl nısfı elli bin akçe olur meblağ-ı merkûm üzerine akd-i nikâh olunup menkûhası olduktan sonra mezbûr Rum Mehmed Paşa katl olunmağıle meblağ-ı merkûm zimmetinde bâkî kaldı muhallefâtından bi'l-vekâle taleb iderin su'âl olunsun didikde gıbbe's-su'âl mûmâ-ileyh Mustafa Ağa husûs-ı mezbûru bi'l-küllîye inkâr ile cevâb vericek vekîl-i mezkûr İsmail Bey'den müdde'âsına muvâfık beyyine taleb olundukda udûl müslimînden Mehmed Ağa ibn-i İbrahim Efendi ve Mehmed Bey ibn-i Derviş Kazımî ve Hamza Bey ibn-i Ebubekir nâm kimesneler li-ecli's-şehâde meclis-i şer'e hâzırûn olup istişhâd olunduklarından fi'l-hakîka mezbûr Rum Mehmed Paşa mukaddemâ merkum Fahrünnisâ Hatun'u tezevvüc eyledikde bizim huzûrumuzda yüz bin akçe ki te'kiden li'l-asl nısfı elli bin akçe olur meblağ-ı merkûm üzerine yine akd-i nikâh vâkî oldu bu husûsa biz şâhidleriz şehâdet dahi ederüz deyü edâ-i şahâdet-i şer'îyye eylediklerinde gıbbe ri'âyet-i şerâ'it ve'l-kabûl şahâdetleri hayyiz-i kabûlde vâkı'a olduktan sonra merkûme Fahrünnisâ Hatun ihzâr-ı şer' olunup zevci maktûl-i mezbûr Rum Mehmed Paşa zimmetinde olan meblağ-ı merkûm yüz bin akçeyi küllen ve ba'zen almayup ve âhara havâle eylemeyüp ve taraf-ı şer'îyyeden bir tarîk ile zimmetini ibrâ eylemedüğüne yemîn teklîf olundukda ol dahi ala-vefki'l-mes'ûl yemîn billâhi'-aliyyi'l-a'lâ etmeğîn meblağ-ı merkûm yüz bin akçeyi maktûl-i mezkûrun muhallefâtından kabz eylediği maldan bi-hesabi's-şer' merkûme Fahrünnisâ Hatun'a edâya muma-ileyh Mustafa Ağa'ya kibel-i şer'den tenbîh olunup ma-vaka'a gıbbe't-taleb ketb olundu hurrire fi'l-yevmi'r-râbî aşere min-Şevvali'l-mükerrem sene isneyn ve erba'în ve elf.

Şühûdü'l-hâl

Refi'ü'l-kadr Safâ-yı Mustafa Paşa Defterdâr-ı Hazîne-i Karaman

Mevlânâ Şeyh Ömer Efendi zîde takvâhu

Mesnevîhân Mevlânâ Abdulhayy Efendi

Fahru'l-kudât Mevlânâ Mehmed Efendi el-Kassâmü'l-askerî

Mevlânâ Nizâmî Efendi el-Kâdı

Kıdvetü'l-emâcid Boşnak Mehmed Ağa

Fahrü'l-akrân Sefer Ağa Kethüdâ-yeri

Mustafa Çelebi Rûznâme'î

İnayet Bey ibn-i Mustafa Ağa

Abdi Bey ibn-i İbrahim

Mustafa Beg ibn-i Ali

Mevlânâ Mehmed Efendi el-müderriş

Zülfikar Bey el-Cündî

Mehmed Çelebi ibn-i İmâm Ali

Nasurullah Bey ibn-i Emrullah

Murad Bey ibn-i Abdullah

Davud Beşe ibn-i Nurullah Çavuş

Ve gayrühüm

[261]

Muhasebesinden Bu Minval Üzere Mahsub Ola

Bu kulunuz Rum Mehmed Paşa'nın muhalledfâtı kabzına me'mûr olub bin altı yüz kırk beş kâmil gurusluk âsiyâb ki her biri yüz on altışar akçe ve dört bin yedi yüz kırk altı esedî gurus ki yüz beş akçe hesabı üzere alınub hâlâ doksan gurusu yüz onar ve esediye yüzer akçe üzere hazîneye alınmağla her bir gurusdan onbeş akçe kesr olmağın deynime mahsub olmak için buyruldu-i şerîf rica olunur.

[262]

An-Tahvîl An-bahâ-i bazı âsiyâb ve koyun ve şütür ve gayrihi an akçe-i muhalledfât-ı merhûm Rum Mehmed Paşa el-maktûl an-yed-i Çerkes Mustafa Ağa tâbi'-i Sadrâzam: 702.400	
An akçe-i bahâ-i hâne-i merhûm Rum Mehmed Paşa ki an-zevce-i mezbûre fûrûht-şûde ve kıymeteş an-hızâne-i âmire âverde: 100.000	An-akçe-i muhalledfât-ı ve bahâ-i şütürân ve gayrihi: 602.400
Minhâ Fî 28 Za. Sene 1042 Temessük olmak için işbû suret-i tahvîldir ki nakl olundu.	

[263]

An-Tahvîl An-akçe-i Rum Mehmed Paşa el-maktûl an-yed-i Yusuf Ağa ser-bölük-i tüvânân-ı hazret-i sadrâzam an-cânib-i Çerkes Mustafa Ağa:16.042.110
Guruş-ı kâmil: 12.073,5 Guruş-ı esedi: 7.941 Guruş-ı kise: 556 Nakdiye: 92.000
Minhâ Fî 24 Za. Sene 1042 Temessük olmak için işbû suret-i tahvîldir ki nakl olundu.

[264]

Boş

[265]

Boş

[266]

Bahâ-ı Gulâmân 5000 Rıdvân-ı Küçük 4500 Benâm-ı Salim 5500 Diğer Rıdvân 8000 Cârîye Çeşm-i siyâh 8500 Cârîye Musaffa 9000 Cârîye Anber-simâ <u>40500</u> 7500 Cârîye Bâd-ı Sabâ 9000 Cârîye Afitâb 5000 Cârîye Revâne 10000 Cârîye Arabhân <u>72000</u>	Bâhâ-i Çiftlik ve ağnâm ve hayvânât der kazâ-ı mezkûre ve hâne ve samanlık ve tahtânî ve fevkânî odalar ve an zimmet-i Hamamcı 090000 017000 050000 200000 <u>357000</u>
Minhâ	
El-ihracât:212000	
Mihr-i müeccel-i zevce-i maktûl Rum Mehmed Paşa ber-mûceb-i Hüccet-i Şer'îyye: 100000	Resm-i Kismet: 15000 Harc-ı me'kûlât-ı mübâşir Mustafa Ağa ve Yusuf Beg gulâm-ı istihdâm eyyâm: 92 fî beher yevm: 800 Yekûn:72000
Girâne-i ve harc dâde hazîne ve nafaka-ı cevârî der-Âsitâne-i Sa'âdet irsâl-kerde: 25000	Yekûn 100000 015000 072000 025000 <u>212000</u>

100000

015000

072000

025000

212000

1642110

0695851

233796

2344510

0212000

2556510

121556

028000

117295

072000

357000

695851

1242110

0702400

1944510

1642110

0702400

2344510 iki milyon üç yüz kırk dört bin beş yüz on

[267]

[268]

[269]

İcmâl-i muhâsebe-i vâridât ve ihrâcât-ı muhallefât-ı maktûl Rum Mehmed Paşa mîr-i mîrân-ı vilâyet-i Mar'aş ber-mûcib-i memhûr defter-i Hasan Paşa mîr-i mîrân-ı Karaman ve Mustafa Efendi Safâ-yı defterdâr-ı Karaman ve defter-i Mevlânâ Mehmed bin Mustafa el-kassâmu'l-askeri-i eyâlet-i Karaman

Asl-ı Mâl-ı mahsûl-âsiyâbhâ ve gayrihi

01300	0400	An-bahâ-i şütürân-ı hâssa ve yük ve koyun
00250	0120	ve keçi ve kara sığır öküzü ve inek ve tay ve
02640	0400	kısarak ve camus ve gayri
01200	0090	22000 Şütürân-ı Hâssa
03750	0800	08000 Şütürân-ı Yük
09140	0160	50600 Koyun ve keçi
02500	1970	09500 Davar
05200	0300	05175 Oğlak
08000	0150	03660 Öküz ve Sığır
06000	0150	03960 İnek-i mezbûr
02400	1200	00450 Karaca Tay
33240	3550	02100 Kısarak
10000	1700	105445
02950	9020	00450 Tay
00300	1400	00350 Merkeb
00060	0250	05650 Kısarak
00300	0400	01800 Tay
46850	0400	03600 Öküz-i camus
00115	1200	117295
00125	3000	
00330	0480	
00330	0450	
00254	16600	
48004	0700	
01060	0650	
02150	6000	
01850	3500	
01400	8970	
00350	1800	
54814	0400	
01225	1800	
01935	40420	
00950	0060	
02500	0065	
00900	0120	
62324	0080	
02300	1800	

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

00500	42545	
01095		
01600		
00300		
68119	Bahâ-i kendüm	
00200	Kıl: 400	
00120	Guruş: 28000	
00150		
00050	Yekûn-i âsiyâbhâ	
01400	42545	
70039	89011	
00390	131556	
00185		
00150	Yekûn	
00600	079011	
00830	042545	
72194	117295	
00200	028000	
00840	072000	
00075	357000	
00060	212000	
00200	907851	
00120	212000	
02050	an-ihrâcât	
75739	695851	
00120		
00310	Asl-ı Mal	
00140	1642110	
00046	0695851	
00035	2337961	
00036		
00030		
00200		
76656		
00300		
00060		
00150		
00200		
00480		
00260		
00060		
00250		
00525		
00070		
79011		

[270]

Boş

[271]

İcmâl-i muhâsebe-i vâridât ve ihrâcât-ı muhallefât-ı maktûl Rum Mehmed Paşa mîr-i mîrân-ı vilâyet-i Mar'aş ber-mûcib-i memhûr defter-i Hasan Paşa mîr-i mîrân-ı Karaman ve Mustafa Efendi Safâ-yı defterdâr-ı Karaman ve defter-i Mevlânâ Mehmed bin Mustafa el-kassâmu'l-askeri-i eyâlet-i Karaman

Asl-ı Mâl

Nükûd ve bahâ-i âsiyâbhâ ve şütürân ve ağnâm ve gulâman ve Çiftlik ve gayrihi: 23.037.961

An akçe-i nükûd: 1.042.110

Guruş-ı kâmil: 12.073,5

Guruş-ı esedi: 7.941

Guruş-ı kise: 556

Nakdiye: 92.000

An akçe-i bahâ-i âsiyâbhâ ve gayri: 695.851

An-bahâ-i âsiyâbhâ: 121.550

An-bahâ-i kendüm: 28.000

An-bahâ-i Gulâmân: 72.000

An-bahâ-i şütürân ve koyun ve sığır mekkârî ve kısırâk ve gayrihi: 170.295

An-bahâ-i Çiftlik ve ağnâm ve gayrihi: 57.300

Mahsulât

Nakid Ma'a bahâ-i muhallefât: 25.056.510

Teslim-i Hizâne-i âmire-i bi'd-def'ateyn fi't-târihi'l-mezbûr: 23.044.510

Teslim fi 24 N. sene 1042 an-yed-i Yusuf ağa-yı ser-bölük-i tüvânân-ı hazret-i sadrâzam an-cânib-i Çerkes Mustafa Ağa: 16.042.110

Guruş-ı kâmil: 12.073,5

Guruş-ı esedi: 7.941

Guruş-ı kise: 556

Nakdiye: 92.000

Teslim Fi 28 Z. sene 1042 an yed-i Çerkes Mustafa Ağa tâbi'-i Sadrâzam: 702.400

An-akçe-i bahâ-i hâne-i merhûm Rum Mehmed Paşa an-yed-i zevce-i mezbûre fûrûht-şûde ve kıymeteş be-hızâne-i âmire-i âverde: 100.000

An-akçe-i muhallefât-ı ve bahâ-i şütürân ve gayri: 602.400

Mahsulât

Nakid Ma'a bahâ-i muhallefât: 25.056.510

Teslim-i Hizâne-i âmire-i bi'd-def'ateyn fi't-târihi'l-mezbûr: 23.044.510

Teslim fi 24 N. sene 1042 an-yed-i Yusuf ağa-yı ser-bölük-i tüvânân-ı hazret-i sadrâzam an-cânib-i Çerkes Mustafa Ağa: 16.042.110

Guruş-ı kâmil: 12.073,5

Guruş-ı esedi: 7.941

Guruş-ı kise: 556

Nakdiye: 92.000

Teslim Fi 28 Z. sene 1042 an yed-i Çerkes Mustafa Ağa tâbi'-i Sadrâzam: 702.400

An-akçe-i bahâ-i hâne-i merhûm Rum Mehmed Paşa an-yed-i zevce-i mezbûre fûrûht-şûde ve kıymeteş be-hızâne-i âmire-i âverde: 100.000

An-akçe-i muhallefât-ı ve bahâ-i şütürân ve gayri: 602.400

El-ihrâcât:

Ber-mûcib-i defter-i Mevlânâ Mehmed Mustafa kassâm-ı askeri-i eyâlet-i Karaman: 12.200

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Mihr-i müeccel-i zevce-i maktûl Rum Mehmed Paşa ber-mûcib-i hüccet-i şer'iyye-i Mevlânâ Nûrullah bin Şeyh Nasuh Kadı-ı Konya: 100.000
 Harc-ı me'kûlât-ı mübâşir Mustafa Ağa ve Yusuf Beg gulâm-ı istihdâm eyyâm: 92 beher eyyâm: 800 yekûn: 72.000
 Bahâ-i resm-i kısmet: 15.000
 Bahâ-i bevâbe ve harc-ı râh-ı hazine ve nafaka-i cevârî der-Âsitâne-i Sa'âdet irsâl kerde: 25.000

[272]

Cem 'an yekûn: 596301

Vech-i meşrûh üzere mahalline kaydoluna

Minhâl'ı-ıhrâcât

Resm-i Kısmet
15000

Harc-ı me'kûlât-ı mübâşir Mustafa Ağa ve
 İstihdâm Kulu Yusuf Beg ve kassâm:
 Yevm: 93
 Fî 800
 Cem'an: 72000

Mukaddemâ Âsitâneye irsâl olan
 hazînin girân ve harcırah ve merhûm
 Siyavuş Ağa'nın ve câriyelerin ve
 serdârların nafakası için sarf olan
 meblağ:
 25000

Sahhu'l-bâkî: 484301

Hurrire hâze'd-defter harrerehû bi-ma'rifeti'l-fakîr ileyhi sübhânehû Mehmed bin Mustafa el-kassâmu'l-askerî bi-
 eyâlet-i Karaman Ma'a Anadolu ufiye anhumâ

(Mühür) [Mazhar-ı Lütf-i Hudâ Mehmed bin Mustafa]

[273]

Boş

[274]

Köhne Kalıçe-i Karaman çift:1 kıymet: 700	Kalıçe-i Karaman müsta'mel adet:1 kıymet: 650	Kalıçe-i kebîr-i Acem müsta'mel adet:1 kıymet: 6000	Kalıçe-i Uşak kebîr müsta'mel adet:1 kıymet: 3500	Sahan ma'a serpûş ayaklu kıt'a: 73 kıymet: 8970
Furun tepsisi kıt'a: 5 kıymet: 1800	Baklava tepsisi kıt'a: 2 kıymet: 400	Tencere kıt'a: 3 kıymet: 1800	Tâbe-i hindî kıt'a: 1 kıymet: 60	Ka'kî kıt'a: 2 kıymet: 65
Legen kıt'a: 1 kıymet: 120	Tarah kıt'a: 1 kıymet: 80	Tüfek kıt'a: 21 kıymet: 1800	Ak şütürân re's: 9 kıymet: 22000	Gök şütürân re's: 5 kıymet: 8000
Koyun ma'a keçi re's: 550 kıymet: 50600	Toklu re's: 150 kıymet: 9500	Oğlak re's: 115 kıymet: 5175	Kara sığır öküzü re's: 9 kıymet: 3660	Kara sığır ineği re's:12 kıymet: 3960
Civân tay	Kısarak	Tay	Merkeb	Def'a Kısarak

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
 e-posta: editor@rumelitarhi.com
 tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

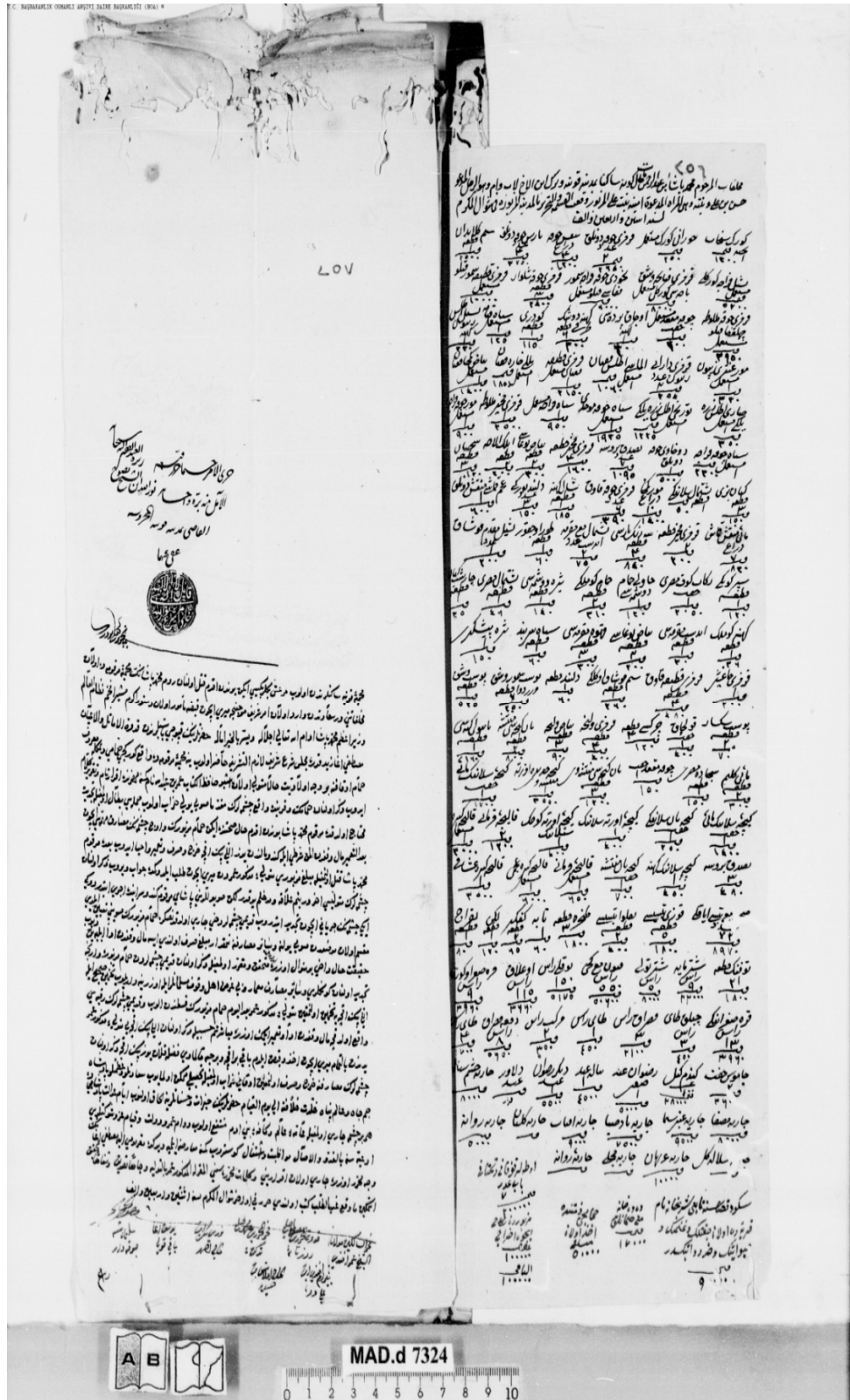
Address

Rumeli Journal of Historical Studies
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
 e-mail: editor@rumelitarhi.com,
 phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

re's: 3 kıymet: 450	re's: 3 kıymet: 2100	re's:1 kıymet: 450	re's: 2 kıymet: 350	re's: 8 kıymet: 5650
Tay re's: 4 kıymet: 1800	Camus çift: 2 kıymet: 3600	Gendüm keyl: 400 kıymet: 28000	Küçük kul kıymet: 5000	Na'al kul adet:1 kıymet: 4500
Dellâk Rıdvân kul adet:1 kıymet: 5500	Dilâver kul Muradşah	Câriye Çeşm-i Siyah kıymet: 8000	Câriye Musaffa kıymet: 8500	Câriye Anber-sîmâ kıymet: 9000
Câriye Bâd-ı Sabâ kıymet: 7500	Câriye Afitâb kıymet: 9000	Abık câriye civân-ı küçük	Câriye küçük kıymet: 5000	Abık câriye Lalegül
Câriye Arabhân kıymet: 10000	Câriye Mücella abık	Câriye Devâ-i Abık		
Tahrîren fi evâil-i şehir-i Şevvali'l-mükerrem sene isneyn ve erbâ'in ve elf				
Bende Hasan Mîrîmirân-ı Karaman hâlâ		Bende Mustafa Safâ-yı Defterdâr-ı Karaman hâlâ		

2400
04201
18199

EK 2: Rum Mehmed Paşa'nın Muhallefâtının İlk Sayfaları

03. Edirne “Vatandaş” gazetesi ve 1954-1960 Demokrat Parti dönemi¹**Erhan AYAZ²****V. Türkan DOĞRUÖZ³**

APA: Ayaz, E.; Doğruöz, V. T. (2021). Edirne “Vatandaş” gazetesi ve 1954-1960 Demokrat Parti dönemi. *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, (3), 48-81.

<https://doi.org/10.51297/rumelitarh.2021.3.3>

Öz

Yerel gazeteler, yayınlandığı bölgeden başlayarak ülke ve dünya gündemine dair çeşitli konulara ışık tutarak yöre halkının aydınlanmasına katkı sağlamaktadır. Bizim de çalışmanın ana kaynağını teşkil eden Vatandaş gazetesi, ilk olarak Edirne’de 1910 yılında yayın hayatına başlamıştır. Ancak 1948 yılına kadar kaç nüsha çıktığı tespit edilememiştir. 1948 yılında tekrar yayınlanmaya başlayan Vatandaş gazetesi günümüze kadar yayın hayatına devam etmiştir. Bu çalışmada, Demokrat Parti özelinden hareketle, Vatandaş gazetesinin, 1954 ile 1960 yılları arasında yayınlanmış olan 2.124 adet nüshası incelenmiştir. Vatandaş gazetesinde dönemin anlayışı gereği, siyasi konular ağırlıklı olmak üzere sosyal, kültürel, ekonomik, dünya gündemine dair, v.b. konulardaki haberlere yer verilmiştir. Dışta, özellikle Rus tehdidine karşı güvenliğimizi artırmak adına üye olunan paktlar, ülkeler arası yapılan dostluk ve işbirliği anlaşmaları ve Kıbrıs meselesi geniş yer kaplarken; içte de gerçekleştirilen yerel ve genel seçimler, siyasi çekişmeler sonucunda çıkan olaylar ve ekonomik haberler geniş yer kaplamıştır. Amacımız önce Vatandaş gazetesini biçim ve içerik yönünden incelemek sonrasında da belirtilen dönemde gazete haberleri doğrultusunda 1954-1960 yılları arasında Demokrat Partinin çalışmalarını bir yerel gazetenin gözünden incelemektir.

Anahtar kelimeler: Edirne, Vatandaş gazetesi, Demokrat Parti

Edirne “Vatandaş” newspaper and the 1954-1960 Democratic Party period**Abstract**

Local newspapers contribute to the enlightenment of the local people by shedding light on various issues on the agenda of the country and the world, starting from the region where they are published. Vatandaş newspaper, which constitutes the main source of our study, first started its publication life in Edirne in 1910. Information on how much the first published newspaper was published could not be reached. Finally, after a certain break, the Vatandaş newspaper started to be published again in 1948 and has continued its publication life until today. In this study, 2,124 copies of the Vatandaş newspaper, which were published between 1954 and 1960, were analyzed with reference to the Democrat Party. In the Vatandaş newspaper, as per the understanding of the period, social, cultural, economic, world agenda, etc. news on the subject. While the pacts, friendship and cooperation

¹ Bu makale, 2019 yılında Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. V. Türkan DOĞRUÖZ’ün danışmanlığında hazırlanmış olduğumuz “1954-1960 Demokrat Parti döneminin Edirne “Vatandaş” Gazetesine Göre Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş hâlidir.

² Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, erhanayaz@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-1226-7426 [Makale kayıt tarihi: 28.10.2021-kabul tarihi: 01.12.2021]
<https://doi.org/10.51297/rumelitarh.2021.3.3>

³ Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (Kırklareli, Türkiye), turkan.dogruoz@klu.edu.tr, ORCID ID:0000-0001-9401-7126.

agreements between countries and the Cyprus issue occupy a large area abroad, especially in order to increase our security against the Russian threat; Local and general elections held within the country, events that emerged as a result of political conflicts, and economic news covered a large area. With this study, we tried to convey the local reflections of the events of the period, both at home and abroad, from the perspective of the Vatandaş newspaper.

Keywords: Edirne, Vatandaş newspaper, Democratic Party

Giriş

Vatandaş gazetesi 1910 yılında Ahmet Şevket Bey tarafından kurularak Edirne’de yayın hayatına başlamıştır. Ancak gazetenin ilk sayısından itibaren yayın hayatına ne kadar devam ettiği konusunda bir bilgiye rastlanamamıştır (Önelçin, 1972: 20; Arslan, 2015: 24).

Gazete, 3 Kasım 1948 yılında Mustafa Kemal Özer’in sahipliğinde İpsala’da haftada bir olmak üzere yeni yayın hayatına başlamıştır. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 5.1.1951: 490.1.0.0/1319.380.3).

Kuruluşundan 27 Ekim 1950 tarihine kadar İpsala’da yayınlanan gazete 17 Kasım 1950 - 5 Mayıs 1951 tarihleri arasında maddi imkânsızlıklar nedeniyle çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. (Bilar, 2006: 150, Arslan, 2015: 24) 5 Mayıs 1951 tarihinden itibaren CHP’nin de yardımıyla tekrar yayınlanmaya başlayan gazete günümüze kadar devam etmiştir. (BCA, 5.1.1951: 490.1.0.0/1319.380.3; Vatandaş gazetesi, 2018; Bilar, 2006: 150).

29 Ocak 1963 tarihine kadar gazetenin sahibi ve kurucusu olan Mustafa Kemal Özer, yazı işleri müdürlüğü görevini de yürütmüştür. 1957 tarihinden itibaren yayın işleri müdürlüğünü uzun yıllar boyunca Yusuf Çetin Ardalı yapmıştır. 1 Ocak 1970 tarihinden itibaren ise gazetenin sahibi Gülsüm Özer olurken; Mustafa Kemal Özer, sorumlu yazı işleri müdürlüğü görevini devam ettirmiştir. 11 Kasım 1972 tarihinden itibaren de gazetenin sahipliğini Şanver Oruç üstlenmiştir. Mustafa Kemal Özer, 13 Nisan 1976 tarihinden sonra gazetenin yazı işleri müdürlüğünden ayrılmıştır. 31 Ağustos 2000 tarihine kadar Şenver Oruç tarafından yayınlan gazeteyi bu tarihten sonra imtiyaz sahibi olarak Volkan Şanvelli devralırken sorumlu yazı işleri müdürlüğünü de Gökhan Tuzladan üstlenmiştir. (Bilar, 2006: 150) Günümüzde ise halen yayın hayatına devam eden gazetenin imtiyaz sahibi A. Baran Yazgan olup; sorumlu yazı işleri müdürü de Emre Sedef’tir (Vatandaş Gazetesi, 2018).

26 Eylül 1996 yılında Edirne’de vefat eden Mustafa Kemal Özer’in ismi, Edirne Kocasinan Mahallesi’nde bir sokağa verilerek hatırası yaşatılmaya devam edilmiştir (Hudut Gazetesi, 8.10.2004: 5).

Vatandaş gazetesinin çalışmamıza konu teşkil eden kısmı, 1 Ocak 1954’te, 342. sayıyla başlayıp; 30 Aralık 1960’da, 2466. sayıyla sona ermektedir. Böylece çalışmamızda 342. sayıdan, 2466. sayıya kadar 2124 nüsha incelenmiştir.

Kurulduğu yıllarda CHP yanlısı çalışmalar yapılan gazetede 1951 yılı sonuna doğru yönünü DP’ye çevirerek “Demokrat” gazete haline büründüğü gözlenmiştir. 20 Aralık 1955 tarihinden itibaren gazetenin adının altındaki satırda yazılı olan “Günlük Siyasi Sabah Gazetesi” yazısı “Hak ve Hakikatin Tercumanıdır” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca hemen altında da “Günlük Siyasi Demokrat Gazete” yazısı yer almaya başlamıştır. 12 Eylül 1960’tan itibaren de “Demokrat” kısmı çıkarılarak “Günlük Siyasi Gazete” şeklini almıştır. Vatandaş gazetesinin incelemiş olduğumuz nüshalarından hareketle siyasi

anlamda arkasını rüzgârın estiği tarafa verdiğinden söz etmek yanlış olmayacaktır. (Vatandaş, 20.12.1955; Vatandaş, 12.09.1960; Arslan, 2015: 25).

Vatandaş gazetesinin, adının hemen altında yer alan "Günlük Siyasi Demokrat Gazete" yazısından da anlaşılacağı üzere; incelemiş olduğumuz nüshalara bağlı kalarak, siyasi haberlerin ağırlıklı olduğu bir gazete olduğundan söz edebiliriz. Vatandaş gazetesinin incelemiş olduğumuz 2.124 nüshasında, 15.133 adet haber yer almaktadır. Yayınlanan haberlerden 2.982'si dünya gündeminden haberler, 2.228'i Edirne haberleri, 1.977'si siyasi, 996'sı ekonomi haberleri, 672'si ziraat ve hayvancılık ile ilgili haberler olmuştur.

Gazetenin, incelemiş olduğumuz nüshalarından hareketle dönemin gereği olarak iktidar partisinin yanında yer aldığı gözlenmiştir. Halkı bilgilendirmek adına ık sık Demokrat Parti il, ilçe ve ocak kongreleri haberlerine yer verilmiştir. Yayınlanan siyasi içerikli haberlerden hareketle de gazetenin DP'nin yayın organı gibi davrandığı söyleyebiliriz. Nitekim gazetenin imtiyaz sahibi Mustafa Kemal Özer de, Nisan 1954'te DP İl İdare Kurulu Üyeliği'ni yürütmeye başlamış; 1957 yılı milletvekili seçimlerin de DP'den aday adayı olmuştur.

Vatandaş gazetesi 1954-1960 yılları arasında ihale ilanlarının yayınlandığı istisnai günler dışında iki sayfa olarak yayınlanmış, günlere göre farklılık göstermekle birlikte genel olarak beş sütundan oluşmuştur. Zaman zaman sütunlarda yer alan haberler birbirine karışmaması için dikey ve yatay çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. (Vatandaş, 20.12.1955; Vatandaş, 12.09.1960; Arslan, 2015: 25). Gazetenin isminin sol tarafında, Mustafa Kemal Atatürk'ün sözü olan, "Hâkimiyet Bilâ Kaydu Şart Milletindir" yazmaktadır (Vatandaş, 3 Kasım 1948: 1). Gazetenin isminin alt kısmında ise soldan sağa sırasıyla yıl, sayı, tarih ve fiyat bilgileri yer almaktadır. Vatandaş gazetesinin incelemeye başladığımız 1 Ocak 1954 tarihindeki fiyatı 5 kuruştur. 2 Ekim 1954 – 14 Ocak 1955 tarihleri arasında gazetenin fiyatı 6 Kuruş, 14 Ocak 1955-7 Kasım 1958 tarihleri arasında 10 Kuruş 7 Kasım 1958-30 Aralık 1960 aralığında da 15 Kuruştan satılmıştır. 20 Aralık 1955 tarihinden itibaren gazetenin isminin sağ tarafında kuruluş tarihi ve kurucusunun ismi yer almaya başlamıştır (Vatandaş, 20.12.1955: 1). İlk yıllarda 38,5 x 24,5 cm ebatlarında dört sayfa olarak yayınlanan gazete sonraki yıllarda 56 x 40 cm ve 39,5 x 28,5 cm ebatlarında 2 ve 4 sayfa olarak yayınlanmıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında İstanbul Azmi Matbaasında daha sonra Çetinkol matbaasında basılan gazete 1953 yılından itibaren de Vatandaş matbaasında basılmaya başlanmıştır. Günümüzde 28 x 40 cm ebatında 2 sayfa olarak yayınlanan gazete Edirne Matbaasında basılmaktadır (Bilar, 2006: 150). Gazetenin ilk sayfasında, Edirne, Türkiye ve Dünya gündemini belirleyen haberler yer alırken ikinci sayfada genel olarak birinci sayfada yer alan bazı haberlerin devamı, dünya gündeminden haberler, ilanlar, reklamlar ve gazetenin künyesi bulunmaktadır. Reklamlar koyu renkli çerçeve içine alınarak birbirinden ayrılmıştır. Yine ikinci sayfada süreklilik arz etmemekle birlikte şiir, fıkra ve arkası yarın türünde yazı ve hikâyelerin yayınlandığı da olmuştur.

Gazetenin dili sade ve anlaşılır olmakla beraber; yazımda zaman zaman imla ve noktalama hatalarına rastlanmaktadır. Yazım ve imla yanlışlarının temel iki nedeni olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki 1928 yılında gerçekleştirilen harf inkılabının ve 1932 yılında Türk Dil Kurumunun kurulması ile yapılan bazı değişikliklerin hala tam oturmaması; ikincisi ise dönemin basım tekniklerinden kaynaklı harf dizimi hatalarıdır. Genel anlamda gazetenin ilk sayfasının ilk sütununda başyazar Mustafa Kemal Özer'in yazıları yer alırken; sağ alt köşede bu sefer "Kilfarlıoğlu" mahlasıyla yine Mustafa Kemal Özer'in, hicivli yazıları yer almaktadır (Bilar, 2006: 309). Bunların dışında incelemiş olduğumuz nüshalarda herhangi bir köşe yazarı ismine rastlanmamaktadır.

Vatandaş gazetesinin, adının hemen altında yer alan "Günlük Siyasi Demokrat Gazete" yazısından da anlaşılacağı üzere; incelemiş olduğumuz nüshalara bağlı kalarak, siyasi haberlerin ağırlıklı olduğu bir gazete olduğundan söz edebiliriz. Gazetenin incelemiş olduğumuz 2.124 nüshasında, 15.133 adet haber yer almaktadır. Yayınlanan haberlerden 2.982'si dünya gündeminden haberler, 2.228'i Edirne haberleri, 1.977'si siyasi, 996'sı ekonomi haberleri, 672'si ziraat ve hayvancılık haberleri olmuştur. Gazetede yer alan urtiçi ve yurtdışı haberlerhaber ajanslarından Zafer, Milliyet, Akşam ve Hürriyet gibi ulusal gazetelerden alıntılar yapılarak ulusal basından bir veya iki gün gecikmeli olarak verilmiştir. Gazete, yurtdışı haberleri için genellikle Associated Press (A.P) haber ajansı ve radyo yayınlarını kullanırken; yurtiçindeki haberler için de Ankara Haber Ajansı (ANKA), Türk Haberler Ajansı (T.H.A.), Anadolu Ajansı (A.A.) gibi haber ajanslarından yararlanmıştır. Yerelde haberler ise ilk elden okuyucuya iletilmiştir. Yararlanılan haber ajansları haber başlığının başında belirtilmiştir. İlk sayfanın, ilk sütunda genel anlamda, gazetenin başyazarı ve imtiyaz sahibi Mustafa Kemal Özer'in siyasi içerikli veya yerel sorunları ele aldığı köşe yazıları yer almaktadır. Birinci sayfanın, diğer sütunlarında ise uluslararası, ulusal ve yerel gazete ve ajanslardan derlenen haberlere yer verilmiştir Çeşitli kaynaklardan derlenmiş haberlerde, haberin başlangıcında ayrıca içinde kaynak ve tarih bilgisine yer verilmektedir. Vatandaş gazetesi, incelemiş olduğumuz nüshalarından hareketle dönemin gereği olarak iktidar partisinin yanında yer alarak yanlı yayın yapmıştır diyebiliriz. Gazetede sık sık Demokrat Parti il, ilçe ve ocak kongreleri haberleri yayınlanmıştır. Yayınlanan siyasi içerikli haberlerden hareketle de gazetenin DP'nin yayın organı gibi davrandığı söylenebilir. Nitekim gazetenin imtiyaz sahibi Mustafa Kemal Özer de, Nisan 1954'te DP İl İdare Kurulu Üyeliği'ni yürütmeye başlamış; 1957 yılı milletvekili seçimlerin de DP'den aday adayı olmuştur. Gazetenin ikinci sayfası genel anlamda reklam ve ilanlar için ayrılmıştır. Bu yüzden konunun gazetenin içerik yönünden incelenmesi başlığı altında verilmesi uygun olacaktır. Yayınlanan reklam ve ilanlar kutu içine alınarak veya koyu çizgiyle birbirinden ayrılmıştır. İlanlar genelde kayıp, kiralık ve satılık emlak, dernek ve kulüp ilanları ile ihale ilanlarıdır. Edirne Osmanlı döneminden beri av sahası olma özelliğini korumuştur. Bundan dolayıdır ki kulüp ilanlarına örnek olarak sık sık avcılar kulübü ilanları karşımıza çıkmaktadır.

A. Vatandaş gazetesine göre 1954-1957 Demokrat Parti dönemi

1. Demokrat Parti'nin yurt içi politikaları

1.1. 1954 yılı milletvekili seçimleri

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte muhalefet, seçim kanunu üzerinde değişiklik yapılması için harekete geçmiştir. Muhalefet kanadınca 1954 yılında yapılacak olan milletvekili genel seçimlerinden önce seçim kanununda değişiklik yapılması gündeme getirilmiş ve kanun değişikliği üzerinde çalışmak için bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Nihayetinde seçim kanun değişikliği tasarısı 17 Şubat 1954'de T.B.M.M.'de görüşülerek kabul edilmiştir. Değişen seçim kanununa göre seçim tutanakları yüksek seçim kurulunca incelenecek ve seçim listelerinin birer örneği de seçime katılan siyasi partilere verilecekti. (Vatandaş, 19.3.1954: 1). Ayrıca 12 Mart 1954'te gerçekleşen T.B.M.M. oturumunda milletvekili genel seçimlerinin 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Meclis seçimlerden sonra 14 Mayıs 1954'te tekrar toplanma kararı alarak kendini feshetmiştir (Vatandaş, 13.3.1954: 1).

DP'nin aday yoklamaları neticesinde ise Rüküddin Nasuhioğlu, Kemal Yaşinkılıç, Sabahattin Parsoy, Mehmet Enginün ve Hasan Maksutoğlu DP'nin Edirne milletvekili adayı olarak belirlenmiştir (Vatandaş, 29.3.1954: 1). Aday yoklamalarının ardından seçim kampanyaları başlamıştır. Adnan Menderes seçim yasaklarına kadar, yurt genelinde gezilerine çıkarak geniş katılımlı mitingler

düzenlemiştir (Vatandaş, 16.4.1954: 1). 25 Nisan 1954'te ise Edirne'de 20.000 kişinin katılım gösterdiği Trakya mitingini yapılmıştır (Vatandaş, 26.4.1954: 1).

25 Mart 1954 tarihinde toplanan ve üç gün süren CHP kurultayında Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve Köylü Partisi ile seçimler için ittifak kararı alınmıştır (Vatandaş, 1.3.1954: 1). İktidar kanadı muhalefet partilerince yapılan ittifakı sert bir şekilde eleştirerek farklı siyasal görüşe sahip partilerin menfaatleri uğruna ittifak yoluna gittiklerini belirtmiştir (Vatandaş, 21.3.1954: 1).

CHP seçim kampanyası boyunca yurdun çeşitli yerlerinde mitingler düzenlerken; özellikle DP'nin iktidarı boyunca çıkarılan, yabancı sermayeyi teşvik kanunu ve petrol kanunu üzerinde eleştirilerde (Vatandaş, 19.4.1954: 1; Vatandaş, 20.4.1954: 1; Akşam, 16.4.1954: 1).

Seçim 2 Mayıs 1954'de tarihinde %88,6'ya varan katılım oranıyla gerçekleştirilmiştir. Halk seçimlere büyük ilgi göstermiştir (TUİK, 2012: 25). 3 Mayıs 1954 tarihli Vatandaş gazetesinde "Dün Yapılan Umumi Seçimlerde DP Tuşla Galip" başlığı ile verilen haberde seçim sonuçlarından duyulan memnuniyet belirtilmiştir (Vatandaş, 3.5.1954:1).

DP, dört yıllık iktidar döneminde yapmış olduğu icraatların meyvelerini toplamıştır. Alınan sonuçlara göre CHP seçimi yalnızca Malatya, Kars ve Sinop'ta önde noktalarken CMP'de Kırşehir'de kazanabilmiştir (Vatandaş, 3.5.1954: 1; Akşam, 3.5.1954: 1,2). TUİK verilerine göre kullanılan 9.095.617 oydan, %58,4'ünü DP, %35,1'ini CHP, %5,3'ünü ise CMP toplayabilmiştir. 541 koltuktan 503'ünü DP, 31'ini CHP, 5'ini CMP, 2'sini ise bağımsızlar kazanmıştır (TUİK, 2012: 25). Vatandaş gazetesinin "DP'nin Büyük Zaferi" olarak manşetten verdiği haberine göre ise 541 koltuktan 508'ini DP, 28'ini CHP, 5'ini de CMP kazanmıştır. Elde edilen verilere göre TUİK ve Vatandaş gazetesinin rakamlarının tam örtüşmediği görülmektedir. Bunu da TUİK'te kesinleşen neticeler yer almışken; yerel ve ulusal gazetelerin resmi olmayan neticeleri seçim ertesi okuyucuya duyurmasında acele ettiği şeklinde yorumlayabiliriz (Vatandaş, 4.5.1954: 1).

Seçimlere Edirne'deki katılım oranı %92,1 olmuştur. DP, oyların %61,4'ünü almıştır (TUİK, 2012: 47). Kullanılan 103.520 oyun 63.503'ünü DP, 36.309'unu CHP, 3.708'ini ise CMP almıştır. DP, Edirne'deki oy oranını 1950 seçimlerine göre 20.000 daha artırmıştır (Vatandaş, 4.5.1954: 1).

Seçim sonuçlarına göre yeni kabine Adnan Menderes tarafından 17 Mayıs 1954'te oluşturulmuştur. Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrer Sarol, Osman Kapani, Namık Gedik, Muammer Çavuşoğlu ve Behçet Uz yeni kabinede de tekrar yer almışlardır. Kenan Yılmaz, Yümnü Üresin, Rıfka Salim Burçak ve Ekrem Hayri Üstündağ ise kabine dışı kalmışlardır (Vatandaş, 18.5.1954: 1).

1.2. Eğitim politikaları

1954 yılından itibaren doğuya üniversitesi kurulması çalışmalarına hız verilmiştir (Taşdöven, 2013: 43). 1954-1957 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurularak eğitime başlanmıştır (Vatandaş, 25.7.1957: 1; Vatandaş, 4.10.1957: 1; Vatandaş, 9.10.1957: 2).

DP, 1954 yılında yapmış olduğu planlama çerçevesinde okulsuz köy kalmamasını hedefleyerek; 12 yıl içerisinde 17.440 okul binası yapılması planlanmıştır (Vatandaş, 9.9.1954: 2). Bunlardan 471 adedinin 1954 yılında yapılması hedeflenmiştir. Bu iş için Milli Eğitim Bakanlığı 12.708.500 lira ayırmıştır (Vatandaş, 6.5.1954: 1). Mevcut ilkokulların tamiri için ise 1954 yılı bütçesinden 1.952.000 lira

ayrılmıştır (Vatandaş, 18.4.1954: 1). 1950'de 59 olan lise sayısı ise 1957'ye gelindiğinde 108'e yükselmiştir (Vatandaş, 12.10.1957: 1).

Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmenlerin her türlü ihtiyaçlarını karşılaması için 30 milyon lira sermayeyle öğretmenler bankası kurulmasını kararlaştırmıştır (Vatandaş, 29.9.1954: 1; Vatandaş, 15.5.1956: 1,2). Türkiye Öğretmenler Bankası Anonim Şirketi (TÖBANK) 14 Mayıs 1958 tarihinde kabul edilen 7118 sayılı kanunla kurulmuştur (Resmi Gazete, 25.5.1958). Kuruluşundan itibaren otuz dört yıl hizmet vermiş olan TÖBANK, 21 Mayıs 1992 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Halk Bank'a devredilmiştir (Milliyet, 30.5.1992: 5; Milliyet, 2.6.1992: 4).

1.3. Sağlık politikaları

1950 yılında Sağlık Bakanlığınca yurt genelinde devlet hastaneleri, verem hastaneleri ve doğumevlerinin açılması için planlar hazırlanmıştı. Bu çerçevede yapılan çalışmalar sonucunda Türkiye'de 1949 yılında 198 adet hastane, 16 adet doğumevi bulunurken 1957 yılına gelindiğinde hastane sayısı 478'e, doğumevi sayısı 18'e yükselmiş ayrıca 221 adet de sağlık merkezi açılmıştır (Vatandaş, 10 Şubat 1954: 1). Ayrıca DP hükümeti, ihtiyaç halinde vatandaşlara hizmet sağlamak, ücretli ve ücretsiz kan ve plazma temin edilebilmek ve saklayabilmek için kan bankacılığına ayrı bir önem vererek çalışmaları başlatmıştır (Vatandaş, 5.2.1954: 1).

Bu dönemde önemli hastalıklardan biri olan veremle savaş hız kazanmıştır. 1946 yılında sayıları 4 olan verem hastaneleri, 1950'de 7'ye, 1953'te gelindiğinde ise 84'e yükseltilmiştir. Hastane sayısındaki artışa paralel olarak yatak sayıları da her geçen yıl artış göstermiştir. 1946'da 495 olan yatak sayısı, 1950'de 1097'ye, 1953'te 6357'ye yükselmiştir (Vatandaş, 15.1.1954: 1). Sanatoryumlar dışında 16 yaşından küçük hastaların tedavi edilebilmesi için çocuk verem hastanelerinin teşekkülü için çalışmalar başlatılmıştır (Vatandaş, 28.5.1954). Veremle mücadelenin hız kazanması için hazırlanan kanunla verem sanatoryumlarından vergi alınması sonlandırılırken, tedavi için gerekli olan ilaçlar üzerindeki gümrük vergileri de kaldırılmıştır (Vatandaş, 2.1.1955: 1).

Verem hastalığının yanısıra sıtma ile mücadele konusunda da çeşitli adımlar atılmıştır. İl merkezlerinde sıtma ile mücadele kursları açılırken; sıtma hastalığını yok etmek amacıyla 1956'da 5 yıllık bir plan hazırlanmıştır (Vatandaş, 5.2.1955: 1; Vatandaş, 9.8.1956: 1). Eylül 1956'da Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından, dünya üzerinden sıtma hastalığının kazınabilmesi çalışmaları çerçevesinde ülkemize 1,5 milyon dolarlık sıtma ile mücadele malzemesi gönderilmiştir (Vatandaş, 20.9.1956: 1,2; Vatandaş, 6.4.1957: 1). Veremle mücadele kapsamında, 1953'ten itibaren 1.850.000 kişi 1956 yılı içerisinde de 1.350.000 kişiye verem aşısı yapılmıştır (Vatandaş, 17.1.1957: 1).

1.4. Yerel seçimler

11 Mayıs 1955'te T.B.M.M. tarafından görüşülerek karara bağlanan yerel seçimleri kapsayıcı kanuna göre belediye seçimleri her dört yılda bir kasımın ikinci pazarında il genel meclisi seçimleri ise eylülün ilk pazarında yapılacaktır (Vatandaş, 13.5.1955: 1).

Bu çerçevede 7 Kasım'da gerçekleşen muhtar seçimleri olaysız ve sakin geçmiştir. Yurt genelinde seçime katılım düşük olmasına karşın (Milliyet, 8.11.1954: 1); Edirne'de hava yağışlı olmasına rağmen büyük bir katılım sağlanmıştır (Vatandaş, 8.11.1954: 1). Yapılan muhtar seçimlerini 1926 yerde DP kazanırken, 251 yerde CHP, 4 yerde CMP, 147 yerde ise bağımsızlar ve diğer parti adayları kazanmıştır (Milliyet,

8.11.1954: 1,7). Seçimlerin ardından muhalefet partileri tarafından, seçmenlere baskı yapıldığı şeklinde eleştiriler gelmiş ve mecliste sert tartışmalar yaşanmıştır. (Vatandaş, 17.11.1954: 1)

25 Eylül 1955'teki il genel meclisi seçimleri de sakin bir havada geçmiştir. Seçimler sonucunda yurdun büyük kısmında DP'li adaylar galip gelirken; Vatandaş gazetesi sahibi ve başyazarı Mustafa Kemal Özer de DP'den Enez İl Genel Meclisi üyeliğine seçilmiştir (Vatandaş, 27.9.1955: 1).

13 Kasım 1955 tarihinde Belediye Meclisi seçimleri tüm yurttan ve Edirne'de olaysız gerçekleşmiştir (Vatandaş, 14.11.1955: 1). CHP ve CMP seçimleri protesto ederek seçimlere katılmamışlardır (Eroğul, 1990: 114). 1946 seçimlerinden beri %37,72 ile en düşük katılım bu seçimlerde olmuştur (Güneş, 2013: 76). Edirne'deki seçimleri az bir farkla Türkiye Köylü Partisi (TKP) kazanırken (Vatandaş, 14.11.1955: 1) yurt genelinde ise DP'li adaylar seçilmişlerdir (Vatandaş, 15.11.1955: 1). 478 yerde 5.936 üyeliği DP, 156 yerde 1.539 üyeliği bağımsızlar, 11 yerde 112 üyeliği TKP, teşkilat harici olarak Denizli'nin Babadağ ilçesine seçimlere girmiş olan CHP'de 17 üyeliği kazanmıştır (Milliyet, 16.11.1955: 1). 3 Aralık 1955'te müstakil ve Köylü Partili üyelerden oluşan Edirne Belediye Meclisi toplanmış ve Ali Rıza Ataktürk'ten boşalan Belediye Başkanlığı'na seçimlerden 15 gün önce DP'den istifa ederek; seçimlere bağımsız aday olarak giren Nuri Alışkan seçilmiştir (Vatandaş, 5.12.1955: 1).

2. Demokrat Parti'nin yurt dışı politikaları

2.1. Balkan İttifakı

1950'li yılların başından itibaren Türkiye, Trakya'ya gelebilecek olası bir Sovyet saldırısına karşısı ittifak sağlayabileceği Balkan ülkeleri arayışına girmiştir. Yugoslavya ve Yunanistan da Balkanlarda kendini tehlikede gören ülkeler arasındadır. Sovyetler Birliği'ne bağlı Balkan ülkelerinin saldırgan tarzda politika üretmeleri Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'ı ortak paydada buluşturmuştur (Tuncer, 2013: 77,78; Kodaman, 2013: 54).

Bu çerçevede 1952 yılından itibaren Türkiye ve Yunanistan cumhurbaşkanlarının karşılıklı ziyaretleri iki ülke ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Ayaz, 2015: 84). Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 20-25 Ocak 1955 tarihlerinde gerçekleştirdiği Belgrad ziyareti, üç devletin ortak Balkan politikasının başlangıcını oluşturmuştur. Dış işleri bakanı Köprülü Belgrad ziyaretinden hemen sonra da 26-29 Ocak 1955'te Atina'yı ziyaret etmiştir. İkili görüşmelerin sonucunu ise Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos, Belgrad'a gerçekleştirmiştir (Tuncer, 2013: 81). Üç ülke arasındaki yoğun diplomatik ziyaretlerin neticesinde 28 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da "Balkan Paketi" resmi adıyla "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır. (Kodaman, 2013: 54; Vatandaş, 6.2.1954: 1). Balkan Paketi'nin askeri ayağı olan Bled Antlaşması da (Balkan İttifakı) üç ülke dış işleri bakanlarının katılımıyla 9 Ağustos 1954 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşma Türkiye tarafında bir sulh, refah ve emniyet unsuru olarak görülmüştür (Vatandaş, 14.8.1954: 1).

2.2 Pakistan Paketi

Sovyet baskısı karşısında ülkemiz yeni dostluk anlaşmaları arayışını sürdürmüştür. Bu çerçevede 1954 yılının Şubat ayı ortalarında, Türkiye ve Pakistan arasında müzakereler Karaşi'de başlamıştır. Görüşmeler ülkemiz açısından memnuniyet verici olarak görülürken; iki ülke arasında dostluk ve işbirliği paketi hazırlandığı vurgulanmıştır (Vatandaş, 13.2.1954: 1).

Bu bağlamda 29 Haziran 1953'te imzalanan Türkiye-Pakistan kültür paktının tasdik protokolü 18 Mayıs 1954'te Karşı'de Pakistan Dışişleri Bakanı Zarifullah Han ve Karşı Büyükelçimiz Rafet Arbel'in katılımıyla imzalanmıştır (Vatandaş, 21.5.1954: 1). Türk-Pakistan Kültür Paktı'nın T.B.M.M. tarafından onaylanması haberi 13 Haziran tarihli Vatandaş gazetesinde "Meclis Türk Pakistan dostluk paktını tasdik etti." manşetiyle duyurulmuştur (Vatandaş, 13.6.1954: 1).

2.3. Bağdat Paktı

Vatandaş 9 Şubat tarihli sayısında Başbakan Menderes'in Türk-Irak Paktı'na dair demecini manşetten duyurmuştur. Menderes, demecinde tutulan yolun bütün Arap devletlerinin hayrına olduğunu Suriye, Lübnan ve Ürdün'ün gerektiği şekilde hareket edeceği inancının tam olduğunu belirtirken, Mısır'ın hiddetini de kardeş kızgınlığına benzetmiştir (Vatandaş, 9.2.1955: 1).

23 Şubat 1955'te Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Türk-Irak Paktı'nı imzalamak üzere Bağdat'a gitmiştir (Vatandaş, 25.2.1955: 1). 24 Şubat 1955'te iki devlet arasında pakt imzalanmış; ertesi gün de Menderes ve Zorlu yurda geri dönmüştür (Vatandaş, 26.2.1955: 1). Bağdat Paktı, 26 Şubat 1955'te iki devletin de meclislerinde onaylanarak resmen yürürlüğe girmiştir (Vatandaş, 28.2.1955: 1). 1955 Mart ayının sonlarında İngiltere Bağdat Paktı'na dâhil olmuştur (Vatandaş, 31.3.1955: 1; Akşam, 5.4.1955: 1,2). Irak ve Türkiye arasında imzalanan pakta, iki devlet müştereken yayınladığı bir tebliğle Pakistan'ı ve İran'ı da davet etmiştir (Vatandaş, 31.5.1955: 1; Akşam, 5.4.1955: 1,2). Nihayetinde Ekim 1955'te İran'da Bağdat Paktı'na dâhil olmuştur (Vatandaş, 13.10.1955: 1; Eroğul, 1990: 101). Bağdat Paktı sonraları CENTO ismini almış; İran Devrimi ve Sovyetlerin dağılmasıyla da önemini yitirmiştir (Sertkaya, 2008: 118).

2.4. Kıbrıs Meselesi ve "6-7 Eylül Olayları"

1950 seçimleriyle birlikte idareyi devir alan DP, iktidarı boyunca azınlıklara karşı ılımlı bir politika izlemiştir. Bu dönemde Yunanistan'la ilişkileri iyileştirebilecek bir adım olarak Heybeliada Ruhban Okuluna yabancı öğrenci kabulüne izin verilmiştir. İki ülke arasındaki ılımlı hava 1951 yılından itibaren Yunan kamuoyuna yansıyan Kıbrıs'ı ilhak etme söylemleriyle birlikte gergin bir hal almıştır. 10 Kasım 1954 yılında Grivas öncülüğünde kurulmuş olan EOKA ve onların ideali olan ENOSİS Kıbrıs Adası'nda var olan gerginliği artırmıştır (Ayaz, 2015: 84,85).

Yunan hükümetinin desteği ve teşvikiyle On İki Ada dahil olmak üzere bütün Yunanistan'da Kıbrıs için gösteriler tertip edilmeye başlanmıştır (Vatandaş, 15.1.1954: 1). Kıbrıs adasında da Baş Papaz Makarios öncülüğünce Rumlar Yunanistan'a ilhak yönünde gösteriler yapmışlardır (Vatandaş, 26.1.1954: 1; Vatandaş, 21.8.1954: 1). Ağustos 1954'te Türkiye Milli Talebe Birliği Federasyonu bir (beyanname) yayınlarak; Atatürk döneminden bu yana tesis edilmeye gayret edilen Türk-Yunan dostluğuna zarar verebilecek hareketlerden kaçınılacağı; ancak Kıbrıs'ın hiçbir zaman Yunanistan'a ait olmadığı, gerekli durumda Kıbrıs için hiçbir fedakârlıktan kaçınılmayacağı belirtilmiştir (Vatandaş, 26.8.1954: 1). Türkiye Milli Talebe Birliği Federasyonu ilerleyen günlerde "Türk Kıbrıs İçin Anavatan Komitesi" ni kurarak Kıbrıs'taki muhtelif teşekküllerle görüşmek üzere Türkiye'ye davet edilmiştir (Vatandaş, 7.9.1954: 1). Hükümet kanadında ise Menderes, başkalarının yaptıkları tahriklere benzer hareketlerin yurdumuzda da gerçekleştirilmesinin milli menfaatlerimize aykırı olduğunu belirterek düzenlenmek istenen mitinglere izin vermemiştir (Vatandaş, 10.9.1954: 1).

Yunan radyolarında da tehditkâr yayınlar yapılarak 5 Kasım 1954'te Kıbrıs için kan dökebileceklerinden söz etmeye başlamışlardır. Benzer yayınlar muhtelif zamanlarda arkası kesilmeden devam etmiştir (Vatandaş, 8.11.1954: 2; Vatandaş, 13.4.1955:1).

Edirne'de Rumca yayın yapan Embres gazetesi 19 Mayıs 1955'teki sayısında Makarios ve Yunan hükümetinin Kıbrıs'ı ilhak politikalarını tasvip eden bir yazı yayınlanmıştır (Vatandaş, 20.5.1955: 1). Kıbrıs tarafında da gösteri ve taşkınlıkların ardı arkası kesilmemiştir (Vatandaş, 27.5.1955: 1; Vatandaş, 11.6.1955: 1; Vatandaş, 13.6.1955: 1; Vatandaş, 17.6.1955: 1).

30 Haziran 1955'te İngiltere başbakanı Eden, Türk ve Yunan taraflarını Kıbrıs meselesini görüşmek üzere 29 Ağustos'ta Londra'da düzenlenecek konferansa davet etmiştir (Vatandaş, 2.7.1955: 1; Vatandaş, 28.7.1955: 1).

29 Ağustos'ta Londra'da başlayan konferansta önce Yunan tarafı daha sonra da Türk tarafı görüşlerini savunmuştur. Ancak somut bir adım atılamamıştır (Vatandaş, 31.8.1955: 1). Görüşmelerin ikinci kısmı 6 Eylül'de başlamış, Dış İşleri bakanımız Zorlu, İngiltere başbakanı Eden ile yapmış olduğu görüşmede, Yunanistan lehine alınacak bir kararın kesinlikle kabul edilemeyeceğini vurgulamış ve Türklere geniş konfederal haklar tanınması halinde geniş muhtariyeti devre dışı bırakan İngiliz planının kabul görebileceği üzerinde durulmuştur (Vatandaş, 7.9.1955: 1).

Londra Konferansı'nda ikinci basamak görüşmelerinin başladığı Salı günü yayınlanan İstanbul Ekspres gazetesi "Atamızın Evi Bombayla Hasara Uğradı" manşetiyle çıkmıştır (İstanbul Ekspres, 6.9.1955: 1). Olayın radyodan da saat 13.00 bülteni ile duyurulması "6-7 Eylül Olayları" olarak adlandırılan hadiselerin başlangıcı olmuştur (Ayaz, 2015: 87). Bunun üzerine Londra Konferansı kesin bir sonuç elde edilemeden 8 Eylül 1955'te dağılmıştır (Vatandaş, 9.9.1955: 1).

İstanbul ve İzmir'de tahrikçilerin de olayları alevlendirmesi neticesinde arzu edilmeyen hadiseler meydana gelmiştir. Olaylar esnasında bazı kiliseler yakılırken Rum vatandaşlara ait dükkanlarda zarar görmüştür Müdahalelerde polisin yetersiz kalması üzerine olay yerlerine askeri güçler sevk edilerek sükunet sağlanabilmiştir. Olaylara karışanlar hakkında tahkikat başlatılmış, zanlıların bir kısmı da yakalanmıştır (Vatandaş, 8.9.1955: 1) Olayların akabinde İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir (Vatandaş, 9.9.1955: 1). Vatandaş gazetesinde yağmacılık ve talan yaptığı tespit edilen 2.000 kişi sıkıyönetim komutanlığınca tutuklandığı haber verilirken gazetenin ertesi günkü sayısında bugüne kadar 300 kişinin tutuklandığı duyurularak, tutuklananların sayısı konusunda çelişkiye düşülmüştür (Vatandaş, 9.9.1955: 1; Vatandaş, 10.9.1955: 1). Ulusal basına baktığımızda da aynı çelişkili ifadelerle rastlıyoruz. 7 Eylül tarihli Akşam gazetesinin haberine göre olaylarla ilgisi bulunan 2.000 kişi (Akşam, 1955: 1) 8 Eylül tarihli Milliyet gazetesi'nin haberine göre de 2.057 kişi tutuklanmıştır (Milliyet, 8.9.1955: 1). Aynı tarihli Vakit gazetesinde 2.032 yağmacının ifadesi alınmış bunlardan 25'i tutuklandığı yazmaktadır (Ayaz, 2015: 89). Ayrıca yağmaya karışanlar arasında Rum vatandaşların olduğu da tespit edilmiştir. Taksim'de Kosta ve Yani isimlerinde iki Rum vatandaşın evlerinde yapılan arama 30.000 lira değerinde yağma eşyasına rastlanmıştır (Vatandaş, 14.9.1955: 1; Akşam, 9.9.1955: 1).

İçişleri Bakanlığı tarafından 20 Eylül'de, 6-7 Eylül olaylarını tetkik komisyonun kurulduğu ve göreve başladığı duyurulmuştur (Vatandaş, 22.9.1955: 1). Olaylardan sonra ilan edilen ve ardından 3 ay süreyle uzatılan sıkıyönetim de 7 Haziran 1956'da sona ermiştir (Vatandaş, 6.6.1956: 1).

Zarar gören vatandaşların zararlarının telafisi konusunda incelemiş olduğumuz Vatandaş gazetesinde yayınlanan iki haber dışında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. İlk olarak 12 Eylül 1955'te yayımlanan haberden yardım cemiyeti kurulacağını ve yaklaşık iki yıl sonra 22 Temmuz 1957'de yayınlanan haberden de, 6-7 Eylül olaylarında zarar görenlerin tazminatları hakkında 6.684 numaralı kanun gereğince karar alındığını ve derhal ödemelerin başlanması kararlaştırıldığını öğreniyoruz (Vatandaş, 22.7.1957: 1). Zararların tazmini konusu ulusal basında daha geniş yer bulmuştur. Olayların hemen sonrasında Maliye Bakanlığı, bankalara tebligatta bulunarak zarar gören vatandaşlara kredi kolaylığı sağlanması ve ilgililerin borçlarının ertelenmesi istemiştir (Akşam, 9.9.1955: 1). Hükümet zarar gören vatandaşların işlerinin başına dönmeleri ve zararlarının karşılanacağı yönünde bir tebliğ de yayınlamıştır (Akşam, 10.9.1955: 1). Kurulan yardım komitesi faaliyete geçmiş ve bir günde 600.000 lira toplamıştır. Ayrıca işsiz kalan vatandaşlarımız için Kızılay tarafından 100.000 lira toplanmıştır (Akşam, 11.9.1955: 1). Kampanya boyunca çeşitli banka ve şirketler yardımda bulunarak katkı sağlamışlardır (Akşam, 16.9.1955:1; Akşam 22.9.1955: 1).

3. Demokrat Parti'nin ekonomi politikaları

Ülkemizde 1950 yılında yapılan sanayi sayımından itibaren, dört yıl içerisinde, 20'den fazla işçi sayısına sahip olan 695 fabrika daha açıldığı görülmektedir (Vatandaş, 14.3.1954: 1). Bankaların sanayi kuruluşları için verdikleri kredi miktarı 1951 yılında 176.731.699 lira iken, 1954 yılında 549.705.980,003 lirayı bulmuştur. 1950 yılında ülkemizde 2.335 adet fabrika varken, 1954 yılındaki fabrika sayısı 4.527'yi bulmuştur (Vatandaş, 1.2.1955: 1).

1954 yılı sonlarından itibaren, ekonomide görece bir durgunluk yaşanmaya başlamıştır. DP'nin ilk döneminde tarımda gerçekleşen önemli hamleler ve üretim artışı sayesinde milli gelirde önemli oranda artış sağlandığından ekonomide hatırı sayılır bir bunalım yaşanmamıştır (Eroğul, 1990: 106). 1954 yılından itibaren mevsimsel etkilerle tarım üretiminde düşüş yaşanmıştır. İhraç mallarına olan talebin düşmesi üzerine ortaya çıkan tıkanmaya tepki olarak ithal mallarına karşı da sınırlama getirilmiştir. 1954 yılı öncesinde ithalatın %20-%25'ini oluşturan tüketim mallarının ithalattan payı %10'a düşmüştür. Bu gerileme de beraberinde mal yokluklarına, karaborsa ve kuyruklara neden olmuştur (Borotav, 2003: 108). 18 Mayıs 1956'da hükümetin önceki vaatlerine ters düşen ancak; mal ve hizmetlerin dağılımı ve fiyatlandırmasının düzenlenmesinde hükümete artan bir yetki veren Milli Koruma Kanunu T.B.M.M'den geçmiştir (Vatandaş, 8.6.1956: 1; Ahmad, 1996: 183).

16 Ocak 1954'te Yabancı Sermayeyi Teşvik Tasarısı mecliste müzakere edilerek; muhalefet kanunlaşmıştır (Vatandaş, 20.1.1954: 1). Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte dokuz ay içerisinde 21 milyon liralık yabancı sermaye yatırımı yapılmıştır (Vatandaş, 8.9.1954: 1). 1955 yılı içerisinde Amerika ve Almanya başta olmak üzere Hollanda, Belçika, Fransa, İtalya, Avusturya, İsrail ve İsviçre'ye bağlı firmalar ülkemize yatırım yapmak için izin almışlardır (Vatandaş, 3.1.1955: 1).

1954 yılının ilk aylarında hükümetçe petrol kanun tasarısı hazırlanarak; 7 Mart 1954 yılında meclise sevk edilmiş ve kanunlaşmıştır (Vatandaş, 23.2.1954: 1; Vatandaş, 9.3.1954: 1). 15 Mart tarihli Vatandaş gazetesi "Petrol Kanununun Tatbikatı Başlıyor" manşetiyle çıkmıştır. Haberde İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı'nın açıklamalarına yer verilmiştir. Yırcalı'nın beyanatına göre, ülkemizin petrol üretimi 2-3 sene zarfında %300 artış göstermiştir. 1953 yılı içerisindeki üretim 7.000.000 varili bulmuştur. Petrol kanunuyla birlikte yatırım yapmak isteyen petrol şirketleri için yasal zemin hazırlanmıştır (Vatandaş, 15.3.1954: 1). 2 Mayıs 1955'te petrol kanunu üzerinde değişikliğe gidilerek; piyasa fiyatı ve kuyu başı fiyatın tespiti, sondaj esasları ve maksadının tarifeye eklenmesi, petrol konusunda özel teşebbüslerin

teşvik edilmesi v.b. hususlar kanuna eklenmiştir (Vatandaş, 5.5.1955: 1). 1957 yılına gelindiğinde 12 petrol şirketi ülkemizde sondaj çalışmalarına devam etmiştir (Vatandaş, 11.1.1957: 1).

1950-1953 yılları arasında ülke yılda %13'lük bir ekonomik büyüme gösterirken; 1954 yılında ülkenin büyüme oranı %9,5'a düşmüştür. Yaşanan bolluk yıllarının ardından ülke yılda yaklaşık %18 yükselen enflasyonlu yıllara girmiştir (Ahmad, 1996: 177; Ahmad, 2007: 119). Hükümet artış gösteren pahalılığa karşı bir takım tedbirler alarak fiyatları düşürme yoluna gitmek istemiştir. Alınan tedbirlere göre, Sümerbank mamullerinin fiyatları düşürülmüştür. Üreticinin sattığı fiyatla tüketicinin aldığı fiyat arasındaki farkı azaltmak üzere İsviçre'den uzmanlar getirilerek raporlar hazırlanmış ve bu çerçevede tedbirler alınmıştır. Son olarak da perakende kar hadleri %5'e indirilmiştir (Vatandaş, 23.3.1954: 1). Yaklaşık altı ay sonra kar hadleri kararnamesi tekrar değiştirilmiştir. Kararnamenin değişmesiyle birlikte fiyatlar tekrar artış göstermiştir (Vatandaş, 25.9.1954: 1).

DP, yurttta o yıllarda ekonominin bel kemiği olan tarıma büyük önem vermiştir. Tarımın ülkemizde gelişmesi için de bir takım tedbirlere başvurulmuştur. 1954 yılı itibariyle çiftçilere 13.550 traktör dağıtılmıştır. İskenderun'da kimyevi gübre ihtiyacını karşılamak amacıyla süperfosfat fabrikası açılmış ve 1954 yılı itibariyle üretime başlamıştır (Vatandaş, 14.5.1954: 1). Marshall yardımlarıyla elde edilen tarım makinelerinin yedek parça ihtiyacını karşılamak ve bu makinelerin tamirinin yapılabilmesi için kalifiye eleman yetişmesini sağlamak amacıyla bu dönemde de çeşitli adımlar atılmıştır. 1954 yılı başlarında, İşletme Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ve Makine Kimya Endüstrisi, tarım makine ve teçhizat üretimi için mutabakata varmıştır. Hükümet böylelikle bolca ihtiyaç duyulan yedek parça ve tarım aletlerinin eksikliğini gidermeyi amaçlamıştır (Vatandaş, 6.1.1954: 1). Ayrıca dışarı döviz çıkışını önlemek ve yeni iş sahalarının açılmasını teşvik etmek amacıyla zirai alet üretimi için etüdler yapılmıştır (Vatandaş, 31.7.1954: 1). 1955 yılı sonu itibariyle Zirai donatım tarafından çiftçiye 29 milyon liralık zirai alet ve gübre yardımı yapılmıştır (Vatandaş, 27.12.1955: 1). 1957 yılında ise zirai donatım tarafından çiftçiye yapılan zirai alet yardımı 75 milyon lirayı bulmuştur (Vatandaş, 13.8.1957: 1). Ayrıca 1957 yılının ilk altı aylık periyodunda çiftçiye 49.475.645 liralık yedek parça yardımı yapılmıştır (Vatandaş, 6.12.1957: 1).

1954 yılı içerisinde zirai bilgi ve becerilerimizi geliştirmek amacıyla dört genç çiftçi ve hayvan yemi olarak kullanılacak mahsullerin üretimi ve hayvan çiftliklerinin idaresi konularında son teknolojileri tetkik amacıyla 11 ziraat teknisyeni Amerika'ya gönderilmiştir (Vatandaş, 31.1.1954: 1; Vatandaş, 30.8.1954: 1). 1957 yılında ise 200 çiftçi Almanya'ya gönderilirken, 46 ziraatçı da Amerika'ya gönderilmiştir (Vatandaş, 26.3.1956: 1; Vatandaş, 2.4.1957: 1). Ziraat Bakanlığı tarafından yurdun muhtelif bölgelerinde ziraat aletlerinin kullanımı ile ilgili kurslar açılmıştır.

1954 yılında Tarım Bakanlığı tarafından Yüksek Ziraat Şurası kurulması hususunda kanun tasarısı hazırlanmıştır. Tasarıya göre şura altı ayda bir toplanacak ve tarım bakanlığının hazırlamış olduğu projeleri inceleyerek lüzumlu gördüğü tedbirlerin alınması hususunda tavsiyede bulunacaktı (Vatandaş, 4.2.1954: 1).

Uzun yıllar boyunca Trakya'daki sığırların telef olmasına sebep olan hastalıkların araştırılması için tarım bakanlığınca dört veteriner görevlendirilmiş, yapılan tetkikler neticesinde bu hastalıklara çözüm olarak aşı ve serumlar üretilmiştir (Vatandaş, 7.2.1954: 1). Tarım Bakanlığı'nca 1953 yılında 9 milyon hayvana aşı ve serum tatbik edilirken; 1954 yılında bu sayı 15 milyona çıkarılmıştır (Vatandaş, 18.2.1954: 1). 1954 yılının ortalarına doğru özellikle hayvanlara çok zarar verdiği görülen şarbon, şap ve çiçek hastalıklarına karşı mücadele edilebilmesi için Veteriner Bakteriyolojisi Enstitülerine aşı ve serum

imalatını hızlandırmaları için talimat verilmiştir (Vatandaş, 9.5.1954: 1). Ağustos 1955'te sığır ıslah ve yetiştirme işleri için geniş bir faaliyet programı hazırlanmıştır. Programda kullanılmak üzere bütçeden 1955 yılı için 400.000 lira kaynak ayrılmıştır. (Vatandaş, 23.8.1955: 1) Dokuma sanayiinin ihtiyaç duyduğu ince yapağının karşılanabilmesi için koyun ıslahı çalışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda 4.967 baş koç, koyun ve tiftik damızlığı cüz'i bir bedelle üreticiye dağıtılmıştır (Vatandaş, 5.10.1957: 1).

Devlet üretme çiftlikleri için beş yıllık bir faaliyet programı hazırlanmıştır (Vatandaş, 12.9.1956: 1). Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından 1957 yılı iş programı gereğince pamuk, mısır ve çeltik tohumlukları köylüye ulaştırılmıştır. Yeni iş programına göre 1.114.370 adet meyvalı ve meyvesiz fidan, 1.980.000 adet çeşitli sebze fidesi, 277.500 asma çubuğu, 112.000 adet çeşitli aşı kalemi, 2.000 koç, 350 damızlık boğa, 25.000 adet piliç, 100.000 adet damızlık yumurta ve 200 arı kovanının dağıtımı sağlanmıştır (Vatandaş, 4.2.1957: 1).

13 Mayıs 1953'te kabul edilen Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu'nun gereği olarak hükümetçe 50 milyon liralık turizm kredisi fonu ayrılması kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, 22.5.1953: 1; Vatandaş, 6.1.1954: 1). Ayrılan bu fonla yurdun çeşitli yerlerinde turistik oteller yapılması planlanmıştır. Özel teşebbüs sahiplerine de lüzum ve ihtiyaca göre kredi verileceği duyurulmuştur (Vatandaş, 6.1.1954: 1).

Sermayesinin büyük çoğunluğunu özel teşebbüslerin oluşturduğu, 4-5 milyon lira sermayeli bir turizm bankası oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. Bankanın özellikle Ege Bölgesinde faaliyet göstermesi planlanmıştır (Vatandaş, 11.10.1954: 1). Bergama'da faaliyete geçecek bankanın, ilk aşama turist çekecek tesislerin ve Ege Bölgesinde 3 adet turistik otelin inşası işine başlayacağı belirtilmiştir (Vatandaş, 21.10.1954: 1).

7 Eylül 1956 tarihli Vatandaş gazetesi "Türkiye'yi Harice Tanıtmak İçin Geniş Ölçüde Çalışmalar" manşetiyle çıkmıştır. Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, ülkemizi yabancı ülkelere tanıtmak amacıyla geniş bir tanıtım faaliyetinde bulunmuştur. Amerika'da ödül almış olan bir firmaya "Türkiye'nin Kalkınması" konulu tanıtım filmi hazırlatılmıştır. Ayrıca 66 vilayetin renkli fotoğraf albümü hazırlanmış ve Fransa'da Türkiye adlı turistik bir kitap basılması için girişimde bulunulmuştur (Vatandaş, 7.9.1956: 1). Türkiye'ye gelen yabancı turistlere tarihi eserleri ve turistik yerleri gösteren broşürler hazırlanmıştır (Vatandaş, 2.8.1957: 1).

Yurdun çeşitli yerlerinde meydana gelen su taşkınlarının önlenmesi amacıyla Bayındırlık Bakanlığı tarafından dere ıslahı çalışmaları yapılmıştır (Vatandaş, 15.2.1954: 1). Mayıs 1954 itibarıyla büyük barajların yapımıyla ilgili olarak Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Barajlar Başkanlığı kurulmuştur. Seyhan, Hirfanlı, Demirköprü ve Kemer barajlarından sonra Yeşilirmak, Dicle ve Fırat barajları için projeler hazırlanmıştır. Yurttaki diğer küçük çaplı su işlerine de 1 milyar lira harcanmıştır (Vatandaş, 7.5.1954: 1). Bayındırlık Bakanlığı tarafından 1955 yılında 17 adet hidroelektrik barajı projesi hazırlanmıştır (Vatandaş, 18.12.1954: 1). Aralık 1956'da yapımı tamamlanan Sarıyar Hidroelektrik Santrali devlet erkânının katılımıyla gerçekleştirilen bir törenle açılmıştır (Vatandaş, 1.12.1956: 1).

Ekim 1957'de İstanbul Boğazı'na yapılması planlanan Boğaziçi Köprüsü için Fransız şirketi ile DP hükümeti arasında mutabakata varılarak anlaşma imzalanmıştır. Köprü'nün yapım işine ise ancak 1970 yılına gelindiğinde başlanabilmektedir (Vatandaş, 22.10.1957 :2; Sabah, 2018).

B. Vatandaş gazetesine göre 1957-1960 Demokrat Parti dönemi

1. Demokrat Parti'nin iç politikaları

Adres	Address
Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi	Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8	Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714	Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-posta: editor@rumelitarieh.com	e-mail: editor@rumelitarieh.com,
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

1.1. 1957 yılı milletvekili seçimleri

DP grubu, 1950 seçimlerinden sonra dört yıllık başarılı bir dönemin ardından, 1954 seçimlerine daha büyümüş olarak katıldı ancak; parti içi disiplini sağlamakta zorlandı. 1955 yılı içerisinde yurt genelindeki DP il ve ilçe kongreleri genel anlamda hararetli bir havada gerçekleşti. Parti içi muhalefet öyle bir hal almaya başladı ki bakanlık görevinde bulunmuş vekillerden bile sert eleştiriler gelmeye başladı (Eroğul, 1990: 112). 28 Temmuz tarihli Vatandaş gazetesi, DP'nin dört kurucusundan biri olan Fuat Köprülü'nün Dış İşleri Bakanlığı'ndan ayrılışını "Kabinede Değişiklik Oldu" manşetiyle duyurdu (Vatandaş, 28.7.1955: 1). 6-7 Eylül olaylarının ardından parti içi muhalefet kanadı daha belirgin bir hal almaya başladı. Partinin önde gelen isimlerinden Feridun Ergin, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Fethi Çelikbaş, Mükerrerrem Sarol, Menderes'e açıkça eleştirilerde bulunarak aleyhinde konuşmaya başladılar (Eroğul, 1990: 112). Böyle bir ortamda 15 Ekim 1955'te DP 4. Büyük Kongresi toplandı. Adnan Menderes 1.284 delegenin oy kullandığı Parti Genel Başkanlığı seçiminde 1.247 oyla tekrar genel başkan seçildi. Parti Genel İdare Heyeti seçimlerinde: Fuat Köprülü 1.004, Refik Koraltan 986, Samet Ağaoğlu 967, Sıtkı Yırcalı 935, Tevfik İleri 852, Emin Kalafat 845, Rıfkı Salim Kurçak 849, Kamil Gündeş 631, Atıf Benderlioğlu 624, Remzi Birand 569, Osman Şevki Çiçekdağ 556, Celal Ramazanoğlu 408, Mükerrerrem Sarol 399, Rauf Onursal 391 oy aldılar (Vatandaş, 17.10.1955:1). Seçimlerde dikkat çekici husus, Menderes'le gittikçe arası açılan Fuat Köprülü'nün, Menderes'ten sonra en fazla oyu almış olmasıdır (Eroğul, 1990: 113).

Gerek meclisteki muhalefetin gerekse parti içi muhalefetin baskılarından bunalan hükümet erken seçim kararı almak zorunda kaldı Eylül 1957'de normal seyrinde 1958 yılında yapılması gereken Milletvekili Genel Seçimleri ile ilgili erken seçim haberleri çıkmaya başladı. 6 Eylül tarihli Vatandaş gazetesi "Seçimlerin 27 Ekimde Yapılması Muhtemel" manşetiyle çıkıyordu (Vatandaş, 6.9.1957: 1). DP, meclis grubunda erken seçim görüşüldü ve seçimlerin 27 Ekim 1957'ye alınması kararlaştırıldı (Vatandaş, 7.9.1957: 1).

DP, 7 yıllık iktidar döneminde yaşadığı tüm olumsuzluklara ve ekonomideki aşağı yönlü ivmeye rağmen seçimleri tekrar önde tamamlamıştır. 28 Ekim tarihli Vatandaş gazetesi "Mebus Seçimleri DP'nin Yeni Bir Zaferi ile Sona Erdi" manşetini veriyordu. Haberin devamında, seçimlerin tam bir sükûnet ve huzur ortamında geçtiği ve alınan ilk sonuçlara göre, DP'nin 47 ilde, CHP'nin 16 ilde, CMP ve Hürriyet Partisinin ise birer ilde seçimleri önde tamamladığı belirtiliyordu (Vatandaş, 28.10.1957: 1). Bir gün sonra yayınlanan ve kesinleşen seçim sonuçlarına göre DP: 425, CHP: 173, CMP: 4 ve Hürriyet Partisi: 4 milletvekili çıkarmıştı (Vatandaş, 29.10.1957: 1). Ulusal gazetelerdeki rakamlar ise Vatandaş gazetesine yakın olmakla birlikte farklılık gösteriyordu (Milliyet, 29.10.1957: 1; Hürriyet, 28.10.1957: 1). TÜİK'ten edindiğimiz bilgiye göre ise, DP: 424, CHP: 178, CMP: 4 ve Hürriyet Partisi: 4 milletvekili çıkarmıştır (TÜİK, 2012: 11). DP yürürlükte olan seçim kanunu çerçevesinde seçim sonuçlarına göre tek başına iktidara devam etmiştir; Ancak 1957 seçimlerinde muhalefet partilerinin toplam oyu 4.758.000 iken DP'nin oy sayısı 4.407.000'de kalmıştır. 1957 seçimleriyle birlikte muhalefet vekil sayısını artırırken, DP hem oy hem vekil sayısı olarak ciddi manada kan kaybetmiştir. (Karpas, 2010: 505).

Seçimlerin sona ermesiyle birlikte CHP İstanbul'un da içinde bulunduğu 15 ildeki neticelere itiraz etmiş; yapılan itirazların bir kısmı da kabul görmüştür (Milliyet, 29.10.1957: 1; Milliyet, 31.10.1957: 1). 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle yapılan törenlerde birçok ilde olaylar çıkmıştır (Milliyet, 30.10.1957:1). İncelemiş olduğumuz Vatandaş gazetesi, seçimlerin neticelenmesinin ardından DP'nin zaferinden söz etmekle yetinmiştir. Gerek seçimden sonra yapılan itirazlara gerekse yurdun çeşitli

yerlerinde çıkan olaylara gazetede yer verilmemiştir. 1 Kasım'da toplanan TBMM'de Celal Bayar tekrar cumhurbaşkanı seçilirken, Refik Koraltan da tekrar meclis başkanı seçilmiştir (Vatandaş, 2.11.1957: 1).

1.2. Eğitim politikaları

1957 yılı sonrası DP eğitim politikaları önceki dönemlerin devamı niteliğinde olmakla birlikte; daha önce sık sık karşılaştığımız yurt genelindeki okul inşası haberlerine, Edirne'yi kapsayan bazı haberler dışında bu dönemde pek rastlamamaktayız.

Eylül 1958'de 1958-1959 Eğitim-Öğretim Yılı'nda öğrencilere defter ve kitapların ucuz bir şekilde ulaştırılması için Milli Eğitim Bakanlığı çalışma yapmış Ve ucuz defter temini için bakanlığın kendi imkanları kullanılmıştır (Vatandaş, 16.9.1958: 1).

Özellikle İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirler başta olmak üzere trafiğin önemli bir hal alması üzerine, öğrencilerin bu konuda bilinçlenmelerini sağlamak için, Milli Eğitim Bakanlığı harekete geçmiştir. İlk ve orta dereceli okullarda Trafik dersi okutulması kararlaştırılarak; dersi okutacak öğretmenlere yetiştirme kursları açılmıştır (Vatandaş, 14.10.1958).

Eğitim sistemimizin değişikliği için çalışmalar başlatılarak yurtdışına gözlemciler gönderilmiştir; ancak bu konunun devamı niteliğinde gerekli adımlar atılamamıştır (Vatandaş, 5.12.1958: 1).

Bir kısım ortaokul ve lise öğretmeninin, kendi öğrencilerine dersane açmak suretiyle ders verdiğinin anlaşılmaması üzerine, 1959 yılı sonlarında Milli Eğitim Bakanlığı'nca ülke genelindeki dersaneler için bir genelge yayınlanmıştır. Yayınlanan genelgeyle dersane açılması ve işletilmesi konusu sıkı denetim altına alınmıştır (Vatandaş, 21.12.1959: 1).

22 Mayıs 1959 tarihli Vatandaş gazetesi "İstanbul ve Edirne'de 2 Harp Okulu Açılmasına Karar Verildi" manşetiyle çıkmıştır. Edirne'ye harp okulu açılması haberinin Vatandaş gazetesinde manşetten verilmesi şehir için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Haberin devamında da Ankara'da bulunan harp okulunun fakülte haline getirilerek buradan doğan açığın Edirne ve İstanbul'a açılacak okullarla giderileceği vurgulanmıştır. Ayrıca konunun yakın zamanda mecliste görüşüleceği de bildirilmiştir (Vatandaş, 22.5.1959: 1). Ankara'daki harp okullarının akademiye dönüştürülmesi konusundaki kanun taslağı 22 Ocak 1960'da Milli Eğitim Bakanlığı ilgili komisyonunda görüşülmeye başlanmış ancak; tasarı DP hükümeti döneminde kanunlaşamamıştır (Vatandaş, 22.1.1960: 1).

1.3. Sağlık politikaları

DP'nin bu döneminde de önceki dönemde olduğu gibi verem ve sıtma ile mücadele konusuna önem verilmiştir. Sağlık Bakanı Lütfü Kırdar'ın direktifleri doğrultusunda, halkı veremle ilgili bilinçlendirmek için sinema ekipleri kurulmuş ve yapılan gösterimlerle verem hastalığı hakkında bilgiler verilerek hastalığın yayılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Vatandaş, 9.1.1958: 1). Verem aşısı kampanyası bu dönemde de devam etmiştir. 1957 yılında 12 ili kapsayan aşı kampanyası çerçevesinde 3.225.889 vatandaş kontrolden geçirilirken 304.644 kişiye aşı yapılmıştır. 1958 yılı içerisinde de 12 il daha kampanya kapsamına dahil edilmiştir (Vatandaş, 7.2.1958: 1).

Sıtma hastalığının tamamen ortadan kaldırılabilmesi için Sağlık Bakanlığı beş yıllık bir plan hazırlamış ve konu ile ilgili bir de kanun tasarı hazırlayıp meclise sunulmuştur (Vatandaş, 24.4.1958: 1). Sıtmayla mücadele kapsamında Dünya Sağlık Örgütü'nce görevlendirilen bir ekip Edirne'den başlayarak yurdun

diğer sıtma bölgelerinde tetkiklerde bulunmuştur (Vatandaş, 15.5.1958: 1). 1960 yılının ilk çeyreğinde UNICEF'le ortaklaşa yürütülen bir çalışma ile yurt genelinde 30.000 köyde sıtmayla mücadele edilmiş; Sağlık Bakanlığı'nca da mücadelenin hız kazanması açısından personel ihtiyacı karşılanmaya gayret edilmiştir (Vatandaş, 10.5.1960: 1).

1.4. Vatan Cephesi

1957 seçimlerinin ardından DP'nin meclisteki otoritesi zayıflamaya başlamış ve CHP meclisteki sandalye sayısını 31'den 178'e çıkararak DP'nin karşında daha güçlü bir konuma gelmiştir. (Vatandaş, 29.10.1957: 1; Ahmad, 1995: 162). 16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. 24 Kasım 1958'de ise Hürriyet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşme kararı almıştır. (Sertkaya, 2008: 153). Muhalefetin bu güç birliği çabaları DP kanadında tepkiyle karşılanmıştır. Menderes Ekim 1958'de çıkmış olduğu Ege gezisinde vatandaşları fitneye karşı birleşmeye davet etmiştir (Vatandaş, 14.10.1958: 1). Bu bağlamda DP, 1958 yılının sonlarına doğru muhalefeti ve kendini eleştirenleri tek paydada toplayabilmek ve muhalefetin karşına daha güçlü çıkabilmek adına Vatan Cephesi'ni kurmuştur (Vatandaş, 28.10.1958: 1; Ahmad, 1995: 162; Karpat, 2010: 506).

Vatan Cephesi'nin kurulmasıyla birlikte yüksek oranda katılım gerçekleşmeye başlamıştır. DP işi sıkı tutarak yurt genelinde hızlıca teşkilatlanmaya başlamıştır (Serkaya, 2008:153, Ahmad, 2005: 162). 24 Ocak 1959 tarihli Vatandaş gazetesi "Varsın sandalye hastaları bağırsın dursun. Vatan Cephesi bir çığ gibi günden güne büyüyor" manşetiyle çıkarak Edirne'deki hızlı teşkilatlanmayı ve yüksek oranda katılım gösterildiğini anlatmıştır (Vatandaş, 24.1.1959: 1).

Vatan Cephesi'nin kurmakla DP muhalefeti güçsüz bırakmayı amaçlamış; ancak kutuplaşmanın da önüne geçememiştir. Cepheye katılmak istemeyenler "yıkıcı" olarak nitelendirilirken; katılanlar ise radyo yayınları ve gazete ilanlarıyla duyurulmuştur (Ahmad, 2007: 120; Sertkaya, 2008: 153; Taşyürek, 2009: 100).

1.5. Dokuz Subay Olayı

1958 yılının ilk günlerinden itibaren siyasi çevreler ve orduda hükümete karşı bir komplo olduğuna ve bunun sonucunda da çok sayıda subayın tutuklandığı dedikodusu yayılmaya başlamıştır (Eroğul, 1990: 140; Vatandaş, 18.1.1958: 1; Milliyet, 17.1.1958: 1). Konunun yabancı ajansların da gündemine gelmesi üzere hükümet resmi açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Yapılan açıklamada bir subayın ihbarı üzerine harekete geçildiği, tutuklamaların tamamının İstanbul'da olduğu, üçü albay, biri yarbay, dördü binbaşı ve biri yüzbaşı olmak üzere dokuz subaydan ibaret olduğu belirtilmiştir (Vatandaş, 18.1.1958: 1; Milliyet, 17.1.1958: 1).

Tutuklanan subayların askeri yargıdaki mahkemeleri altı ay sürmüş ve tamamı beraat etmiştir. Bununla birlikte ihbarda bulunmuş olan subay, Samet Kuşçu yanlış ihbar suçundan hüküm giymiş ve olay kapanmıştır (Eroğul, 1990: 140).

1.6. Tahkikat Komisyonu kurulması ve Öğrenci Olayları

1958 yılından itibaren Irak'ta meydana gelen hadiseler ve Temmuz 1958'de yaşanan darbeden sonra, DP'nin CHP karşısındaki tutumu daha da sertleşmiştir (Vatandaş, 10.3.1959:1). 13 Ağustos 1958 tarihli

Vatandaş gazetesinin "İktidarın C.H.P.ye Son İhtarı" manşeti durumun ne dereceye vardığını açıkça ortaya koymaktadır (Vatandaş, 13.8.1958. 1).

İktidarın muhalefet karşısındaki tutumu 1960 yılına gelindiğinde vahim bir hal almıştır. 1960 Şubat ayı başlarında İnönü'nün 40 milletvekiliyle birlikte Konya'ya yapmış olduğu gezide kendisini karşılayan vatandaşlar güvenlik güçleri tarafından zor kullanılarak dağıtılmıştır. (Milliyet, 8.2.1960: 1) Mart 1960'ta da Kayseri'ye bağlı Yenihisar'da CHP'li il başkanı ve DP'li belediye başkanı arasında vuku bulan olaydan dolayı görülen mahkeme esnasında da bir takım taşkınlıklar meydana gelmiş ve güvenlik güçleri halkın üzerine ateş açmıştır. (Milliyet, 27.3.1960: 1; Eroğul, 1990: 153) Ne Konya'da, ne de Kayseri'de vuku bulan hadiseler, ulusal basına yansırken, Vatandaş gazetesinde yer bulamamıştır.

Nisan ayında yurt genelinde meydana gelen hadiseler gerekçe gösterilerek CHP hakkında meclis tahkikatı açılması konusu DP grubunca görüşülmüş ve aşağıda belirtilen karara bağlanmıştır (Vatandaş, 9.4.1960:1; 14.4.1960: 1).

Nisan ayının ortalarına gelindiğinde CHP'nin tahkikatı konusu meclis gündemine getirilmiştir. Önergeye göre CHP tarafından ordunun siyasete karıştırılmak istendiği, memur ve hakimlere baskı yapıldığı, silahlı çeteler kurmaya hazırlandığı ve Türk-Amerikan dostluğuna zarar verilmek istendiği belirtilmiştir. Ayrıca üç ay için bütün siyasi faaliyetlerin durdurulması ve tahkikatın da üç ay içerisinde tamamlanması istenmiştir. (Vatandaş, 18.4.1960: 1)

Tahkikat önergesi 18 Nisan 1960'ta T.B.M.M.'de görüşülmüş ve karara bağlanmıştır. Önergenin kabulünün ardından 15 kişilik bir tahkikat komisyonu kurulmuştur. Tahkikat komisyonu ivedilikle üç yasak kararı almıştır. Bunlardan ilki partilerin kongreleri, toplantıları, bütün siyasi faaliyetleri, yeni örgüt kurmaları; ikincisi komisyon faaliyetleri ile ilgili bütün yayınlar ve son olarak T.B.M.M.'nin tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerinin yayınlanması olmuştur. (Vatandaş, 20.4.1960: 1; Eroğul, 1990: 155).

Tahkikat önergesinin kabulünün ardından 28 Nisan'da İstanbul, 29 Nisan'da Ankara ve İzmir'de üniversite öğrencileri protesto gösterileri yapmıştır. İzmir'deki gösteriler olaysız geçerken; İstanbul ve Ankara'daki gösteriler olaylı olmuştur. 28 Nisan sabahı saat 10 civarında Beyazıt meydanında başlayan öğrenci yürüyüşünde hükümet aleyhinde sloganlar atılmıştır. Gösteriler kısa zamanda büyümüş ve civar semtlere yayılmıştır. Polis göstericileri önlemekte zorluk çekmiş ve askerden yardım alınmak istemiştir; ancak askerlerin müdahalede gönülsüz davrandıkları gözlenmiştir. (Vatandaş, 30.4.1960: 1; Milliyet, 30.4.1960: 1,5; Eroğul, 1990: 157; Taşyürek, 2009: 107,108) Vatandaş gazetesinden aldığımız bilgiye göre gösteriler sonucunda 1 öğrenci hayatını kaybederken, 13 polis de yaralanmıştır. Ulusal basından edindiğimiz bilgiye göre de 1 öğrenci hayatını kaybederken 16 öğrenci yaralıdır. 1'i ağır olmak üzere 15 polis yaralanmıştır. Eroğul'a göre ise 2 öğrenci hayatını kaybetmiştir. (Vatandaş, 30.4.1960: 1; Milliyet, 30.4.1960: 1,5; Eroğul, 1990: 157; Taşyürek, 2009: 107,108)

Gösterilerden sonra aynı gün saat 15.00 itibariye, İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiş ve yayın yasağı getirilmiştir. Başbakan Menderes gösterilerin ertesi günü radyodan vatandaşlara seslenmiştir. Başbakan'ın Vatandaşları itidale davet etmesi beklenirken tehdit edici bir açıklama gelmiştir (Vatandaş, 30.4.1960: 1).

Gösteriler sonrası getirilen yayın yasağı iktidarın aleyhine işlemiştir. Fısıltı gazetesinde olaylar olduğundan daha büyük şekilde halk arasında yayılmıştır (Eroğul, 1990: 157). Konya ve Kayseri

olaylarıyla başlayıp tahkikat komisyonu ve ardından öğrenci olaylarıyla süregelen olaylar silsilesi 1960 darbesinin ayak sesleri olmuştur.

2. Demokrat Parti'nin dış politikaları

2.1. Kıbrıs Meselesi

DP'nin ikinci iktidar dönemine denk gelen 1955 yılında Kıbrıs meselesinin çözümü için üç ülkenin katılımıyla Londra Konferansı toplanmış ikinci ayak görüşmeleri başladığı esnada 6-7 Eylül olaylarının çıkması üzerine de Türk heyetinin ülkeye dönmek durumunda kaldığından bahsetmiştir.

DP'nin üçüncü iktidar dönemi olan 1957 yılına gelindiğinde de Kıbrıs meselesi henüz çözüme kavuşmamıştı. Kıbrıs'ta Türklerin aleyhine cereyan eden olayların da arkasının kesilmemesi üzerine, TBMM Kıbrıs meselesinin çözümü için tek çarenin adanın taksimi olduğunu aldığı kararla dünya parlamentolarına duyurmuştur (Vatandaş, 18.6.1958:1). Buna karşılık İngiltere Kıbrıs'ın üç ülke arasında ortaklaşa yönetilmesine dayanan bir planı dünya kamuoyuna duyurmuş; ancak bu plan Türk ve Yunan taraflarınca ilk etapta kabul görmemiştir (Vatandaş, 21.6.1958: 1; Vatandaş, 26.6.1958: 1).

31 Aralık 1958 tarihli Vatandaş gazetesi Kıbrıs için üçlü müzakerelerin yakında tekrar başlayacağını "Üçlü Kıbrıs Müzakereleri Ocak ayında Başlıyor" manşetiyle duyurmuştur (Vatandaş, 31.12.1958: 1). Görüşmelerin ilk ayağı 5 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te, ülkemiz adına Başbakan Adnan Menderes ve Dış İşleri bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun, Yunanistan adına da Başbakan Karamanlis ve Dış İşleri Bakanı Averof'un katılımıyla yapılmıştır (Vatandaş, 6.2.1959: 1). İki ülkenin Zürih'te uzlaşıya varması üzerine bir tebliğ yayınlanmış ve dış işleri bakanları İngiltere'nin de katılımıyla üçlü görüşmeler için Londra'ya hareket etmiştir (Vatandaş, 13.2.1959: 1). Londra'da yapılan görüşmelere aynı zamanda Kıbrıs Türk tarafının lideri konumundaki Dr. Fazıl Küçük ve Rumların lideri konumundaki Makarios da katılmıştır (Taşyürek, 2009: 102) Londra görüşmeleri sonucunda da üç ülke mutabakata varmış ve neticede 4 Mart 1959'da Kıbrıs Anlaşması TBMM'de yapılan oturumda 138'e karşı 347 oyla kabul edilmiştir (Vatandaş, 6.3.1959: 1).

İmzalanan ve ilgili ülke parlamentolarında kabul gören dört maddelik anlaşmaya göre Kıbrıs'ın taksimi veya herhangi bir ülkeye katılımı kesin bir dille reddedilmiştir. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti için garantör devlet konumuna gelmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 90 gün içinde kurulması öngörülürken, adanın başkanının Rum tarafından, başkan yardımcının ise Türk tarafından seçilmesi öngörülmüştür (Milliyet, 24.2.1959: 1). Aralık 1959'da yapılan seçim neticelerine göre de Makarios Başkan seçilirken; Dr. Fazıl Küçük de Başkan Yardımcısı olmuştur. Kıbrıs'ta cumhuriyetin ilanı meselesi ise DP döneminde çözüme kavuşturulamamıştır (Vatandaş, 15.12.1959: 1).

Alınan kararlara ve imzalanan anlaşmalara karşın Kıbrıs sorunu ve Rumların saldırıları; Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanıp 1974'te adaya asker çıkarmasına kadar devam etmiştir. Türkiye'nin müdahalesinin ardından Kıbrıs, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Devleti olarak ikiye ayrılmıştır (Sertkaya, 2009: 126). Bununla birlikte Kıbrıs meselesi günümüzde de gündemi meşgul etmeye devam etmektedir.

2.2. Irak askeri darbesi ve Demokrat Parti politikalarına etkisi

14 Temmuz 1958'de Türkiye'nin ev sahipliğinde, Irak, İran ve Pakistan devlet başkanlarının katılımıyla Bağdat Paketi adı altında iki gün sürecek olağan bir toplantı kararlaştırılmıştı Ancak Irak Kralı Faysal ve

Başbakanı Nuri Said toplantıya katılmak için hareket etmek üzeriyken ani bir askeri ayaklanma baş gösterdi. (Vatandaş, 14.7.1958: 1; Eroğlu, 1990: 142).

16 Temmuz 1958 tarihli Vatandaş gazetesi olayı "Irakta Darbei Hükümet" manşetiyle verdi Gazetede Irak Kralı Faysal'ın hapis, Başbakan Nuri Said'in ise kaçak olduğu bildiriliyordu. Eroğlu'a göre ise aynı gün her ikisi de darbeciler tarafından öldürülmüştü. Ulusal gazetelerde ise ilk aşamada Irak'tan gelen haberlerin birbirini tutmadığı belirtilerek Vatandaş gazetesinin haberi doğrulanmış; ancak ilerleyen günlerde Faysal'ın öldürülmüş olduğu ve Türkiye'deki mal varlığına hükümet tarafından el konulduğu haberi yayınlanmıştır. (Vatandaş, 14.7.1958: 1; Eroğlu, 1990: 142; Milliyet, 16.7.1958: 1; Milliyet, 20.7.1958: 1).

Irak darbesi, DP hükümetinin iç ve dış siyasetini derinden etkilemiştir. Menderes Irak'a askeri müdahalede bulunmayı dahi düşünmüş ancak bu girişim A.B.D. tarafından faaliyet aşamasına geçmeden durdurulmuştur (Eroğlu, 1990: 146; Taşyürek, 2009: 98). Darbenin hemen ertesi günü Lübnan hükümetinin talebi doğrultusunda, A.B.D. Lübnan'a asker çıkarmıştır. Çıkarmada da A.B.D. tarafından Türkiye'deki İncirlik üssü kullanılmıştır. DP hükümeti ayrıca durumu tasvip eder şekilde A.B.D.'ye teşekkür mesajı göndermiştir. Böylelikle DP olası bir savaş durumunda tarafını belli etmiştir. Çıkarmadan birkaç gün sonra da Amerika Devlet Başkanı Eisenhower, İran, Pakistan ve Türkiye'nin devlet başkanlarına çıkarmaya verdikleri destekten dolayı teşekkür mesajı yayınlamıştır (Vatandaş, 19.7.1958: 1).

Hükümet, ilk etapta yeni Irak hükümetini tanımadığını açıklamış olsa da bu kararından geri adım atarak aynı ay içerisinde, Temmuz sonu itibarıyla, diğer 40 devletin ardından Irak hükümetini tanıdığını bildirmiştir (Vatandaş, 1.8.1958: 1; Vatandaş, 4.8.1958: 1).

DP hükümeti Irak'ta yaşanan askeri darbeyi dış destekli yıkıcı bir faaliyet olarak görürken; muhalefet kanadı ise baskı rejimine karşı bir başkaldırı olarak değerlendirmiştir (Taşyürek, 2009: 98). Nitekim Irak'ta yaşanan darbe DP ve muhalefet arasındaki fikir ayrılığını ortaya koyarken; ülkemizde gerek iktidar gerekse muhalefet açısından ortada olmayan bir darbenin çığırkanlıklarının başlamasını beraberinde getirmiştir. Daha önce Tahkikat Komisyonu Kurulması konusunda anlattığımız üzere DP olası bir darbenin önüne geçmek amacıyla CHP aleyhinde tahkikat komisyonu kurarken darbeye bir adım daha yaklaşmaktan kendini alıkoyamamıştır.

3. Demokrat Parti'nin ekonomi politikaları

DP'nin 1954-1957 yıllarını kapsayan ikinci iktidar döneminde tedavüldeki para miktarı %19 artış göstermiş ancak; bu artış karşısında üretim önemli bir gelişme gösterememiştir. Bu durumda fiyat artışlarına sebebiyet vererek özellikle maaşlı kesimin alım gücünde önemli oranda düşüşüne neden olmuştur Bu dönemdeki fiyat artışı ortalama %13 seviyesine gelmiştir (Eroğlu, 1990: 130).

Önceki dönemden gelen ekonomik gerilemeye karşın, DP 1957-1960 döneminde üretime yönelik sanayi kolunu geliştirme çabalarına devam etmiştir. Vatandaş gazetesinden aldığımız bilgiler doğrultusunda, Ağustos 1958'de Aydın'da bitkisel yağ, dokuma ve tekstil kollarında faaliyet göstermek üzere üç yeni fabrika açıldığını öğreniyoruz (Vatandaş, 8.8.1958: 1). Eylül 1958'de Balıkesir, Kasım 1958'de Pınarhisar çimento fabrikaları açılırken; Mayıs 1959'da da Kocaeli'de yabancı sermayeli lastik fabrikası açılmıştır (Vatandaş, 6.9.1958: 1; Vatandaş, 29.11.1958: 1; Vatandaş, 22.5.1959: 1).

Yapılan üretim odaklı çabalara rağmen, DP'nin son döneminde de bir önceki döneminden gelen ekonomik sıkıntılar had safhaya ulaşmıştır. Yaşanan ekonomik bunalım yeni zamları ve kuyrukları da beraberinde getirmiştir. Özellikle 1958 yılından sonra ekonomik tablonun gitgide bozulması sonucu Türkiye için IMF'li ve dış borca bağımlı yıllar başlamıştır (Akandere, 2003: 246).

Temmuz 1958'de Amerika, Uluslararası Para Fonu ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatından ortaklaşa 359.000.000 dolarlık kredi alınmış ancak alınan kredinin büyük çoğunluğu geçmişteki kredi borçlarının ödenmesi için harcanmıştır; bunun yanında 400.000.000 dolarlık dış borç da ötelenmiştir (Vatandaş, 24.7.1958: 1; Vatandaş, 5.8.1958: 1; Eroğul, 1990: 141; Ahmad, 2007: 120). Hükümet ekonomik çıkmaz karşısında yeni kredilere başvurmak zorunda kalmıştır. Aralık 1958'de 50.000.000 doları Batı Almanya'dan olmak üzere Avrupa'lı devletlerden 73.000.000 dolar; Mart 1959'da İtalya'dan 50.000.000 dolar; Mayıs 1959'da İkras Kalkınma İthalat ve İhracat Bankalarından 15.000.000 dolar kredi alınmıştır (Vatandaş, 4.12.1958: 1; Vatandaş, 9.3.1959: 1; Vatandaş, 2.5.1959: 1).

Alınan krediler karşılığında DP hükümeti bir dizi ekonomik tedbir paketini de taahhüt etmek zorunda kalmıştır. Bu çerçevede ekonomik dengenin sağlanabilmesi için Türk Lirası'nın değeri düşürülmüş ve 1 ABD Doları, 9 TL seviyesine kadar geriletilmiştir (Vatandaş, 5.8.1958: 1). Alınan tedbirler çerçevesinde ekonomik anlamda geçici bir rahatlama sağlansa da ülke genelindeki geleceğe dönük yatırımlar durma noktasına gelmiş ve dış borçlanma daha da artış göstermiştir (Sertkaya, 2008: 144; Taşyürek, 2009: 94). DP'nin bu devresini ekonomi politikalarının çöküntüye uğradığı bir dönem olarak yorumlayabiliriz.

DP geçmiş dönemden edindiği tecrübeler neticesinde bu dönemde de tarım arazileri ve sulama mevzuuna önem vermiştir. 1958 yılı içerisinde Ziraat Bakanlığı'nca yurdun çeşitli bölgelerinde bulunan su kaynaklarının ıslahı ve geliştirilmesi, ayrıca bataklık alanların kurutulması için çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevede 42 ilde 977 küçük su kaynağının ıslahı ve bataklık arazi kurutma konusu ele alınmıştır. 210 adet su kaynağı ıslah edilerek 329.118 dekar arazinin sulanması temin edilmiştir. Ayrıca 30.592 dekar alan kurutulmuş tarım için elverişli hale getirilmiştir (Vatandaş, 23.1.1958: 2).

Hükümetin zirai üretimi artırma çabalarına karşın, yerli üretim iç piyasayı karşılayamaz hale gelmiştir. Amerika'dan Mart 1958'de 1.350 ton buğday; Aralık 1959'da 300.000 ton buğday, 25.000 ton mısır; Ocak 1960'ta 6.800.000 dolar tutarında keten, pamuk tohumu ve soya fasulyesi yağı; Mart 1960'da 40.000 ton buğday satın alınmıştır (Vatandaş, 24.3.1958: 1; Vatandaş, 23.12.1959: 1).

DP 1950-54 dönemindeki tarım üretiminden hareketle yakalamış olduğu ekonomik kalkınma hamlesini sonraki iki döneminde de ne tarım ürünleri bazında ne de sanayi sektöründe yakalayamamıştır.

4. Trakya'daki petrol aramaları

Demokrat Parti döneminde de 7.3.1954 tarihinde çıkarılan Petrol Kanunu'yla birlikte petrol arama faaliyetleri yerli ve yabancı özel sermaye sahiplerine de açılmıştır (Vatandaş, 9.3.1954: 1). Mayıs 1955'te Petrol Kanunu'nun bazı maddeleri üzerine değişikliğe gidilmiştir (Vatandaş, 9.3.1954: 1). Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) kurularak MTA'nın petrol arama konusundaki yetkileri bu kuruma devredilmiştir (Atalay, 2003: 2).

DP döneminde yeni çıkarılan Petrol Kanunu'yla bu konuda da liberalleşmeye gidilmiştir. Bununla birlikte yabancı yatırımcılar ülkemize gelmeye başlamışlardır. 187 adet petrol arama bölgesine biri Türk olmak üzere 12 şirket başvuru yaparak; bakanlıktan arama izni almıştır (Vatandaş, 14.1.1956: 1).

Vatandaş gazetesinde özellikle 1955-1960 yılları arasında Trakya'daki petrol arama faaliyetleri haberlerine önemli bir yer ayrılmıştır.

Trakya'daki petrol arama faaliyetleriyle ilgili ilk haber Temmuz 1955'te Vatandaş gazetesine yansımıştır. Haberde 1 milyon dolarlık tesisat yurdumuza getirilerek petrol arama sahası olan Lüleburgaz'a sevk edilmiştir denilmektedir. (Vatandaş, 29.7.1955: 1).

Eylül 1956'da Edirne'nin İpsala İlçesine bağlı Turpçular köyü mevkiinde, Mayıs 1958'de Uzunköprü ilçesinde Alman Deilman petrol arama şirketi tarafından petrol bulunmuştur. (Vatandaş, 18.9.1956: 1; Vatandaş, 29.9.1956: 1; Vatandaş, 14.5.1958: 1) Şubat 1957'de Lüleburgaz'a bağlı Ceylanköy mevkiinde Amerikan şirketi tarafından; Nisan 1957'de Kırklareli'de Amerika, Hollanda ve Danimarka ortaklığı bir şirket tarafından; petrol bulunarak sondaj çalışmalarına başlanmıştır. (Vatandaş, 16.2.1957: 1; Vatandaş, 17.4.1957: 1) 25 Nisan 1957 tarihli Vatandaş gazetesi "Trakya'da 100 Sene Yetebilecek Miktarda Petrol Damarı Bulundu" manşetiyle çıkmıştır (Vatandaş, 25.4.1957: 1). Şubat 1958'de Esso şirketi tarafından Hayrabolu'ya bağlı Karapürçek Köyü ve Lüleburgaz'da sondaj çalışmaları yürütürken Babaeski'ye açmış olduğu kuyulardan ikisinde petrol bulmuştur. İngiltere, Hollanda ortak girişimi olan Duch-Shell şirketi de Babaeski ve Lüleburgaz'da sondaj faaliyetleri yürütmüştür. Bu şirket tarafından Mayıs 1958'de Babaeski Terzili kuyusunda 2700 metrede petrol çıkmıştır (Vatandaş, 24.2.1958: 1; Vatandaş, 26.2.1958: 1; Vatandaş, 31.5.1958: 1). Mayıs 1959'da Uzunköprü, Keşan mevkiinde sondaj faaliyeti yürüten Alman Deilman şirketi, Keşan Altıntaş mevkiindeki "Maltepe 1" kuyusunda petrol bulmayı başarmıştır. Haber günün Vatandaş gazetesine "Altıntaşta Maltepe 1 Petrol Kuyusunda Petrol Fıskırdı" başlığıyla yansımıştır (Vatandaş, 15.9.1959: 1) Kasım 1959'da da Mürefte'de "Mürefte 1" kuyusunda petrol bulunmuştur. Haber "Mürefte 1' Kuyusunda Gece Petrol Fıskırdı" manşetiyle Vatandaş gazetesinde yer almıştır. (Vatandaş, 9.11.1959: 1).

1957-1960 yılları arasında Trakya'da petrol arama ruhsatı almış olan 5 şirket tarafından binin üzerinde kuyu açılmış ancak; açılan bu kuyular petROLSÜZ denilerek betonlanmak suretiyle kapatılmıştır (Yurtoğlu, 2017: 136-164). Günümüzde de hala Trakya'da petrol ve doğalgaz aramaları çerçevesinde jeoloji ve jeofizik çalışmaları devam etmekte olup; 6 adet arama ruhsatı başvurusu yapılmıştır (Türkiye Petrolleri, 2019) .

C. 1960 darbesi ve Demokrat Parti'nin kapatılması

Daha öncede bahsettiğimiz üzere hükümet muhalefeti baskı altına alma amacıyla tahkikat komisyonu kurmuş bunun neticesinde de yurdun çeşitli yerlerinde şiddetli protesto gösterileri yapılmıştı. Menderes çıkan protesto gösterileri karşısında halkın desteğini tekrar arkasına almak istemiş ve bu amaçla Ege Bölgesi'nde mitingler düzenlenmiştir. Menderes'in İzmir mitinginde "Arızaları süratle bertaraf ederek seçimlere gideceğiz." sözleri partisinin yaklaşan sonunu sezinlediğini gözler önüne sermektedir (Vatandaş, 17.5.1960: 1)

21 Mayıs günü harbiyeli öğrenciler sokağa çıkarak hükümeti protesto gösterisi yapmıştır. Geleceğin subaylarının yapmış olduğu protesto yürüyüşü hükümeti derinden sarsmış ancak; durum Vatandaş gazetesine yansımamıştır (Ahmad,1996: 206; Eroğlu, 1990: 159).

DP iktidara gelmiş olduğu 1950 yılından itibaren ordu içerisinde tasfiyelere gitmiş, bunun yanında yaşanan olumsuz ekonomik tablo çerçevesinde maaşlı çalışan kesimin dolayısıyla da subayların alım gücünde ciddi manada düşüş yaşanmıştı. Bu gelişmeler sonucunda ordu ile hükümet arasındaki ipler de

gerilmişti 1954 yılından itibaren ordu içerisinde baş göstermeye başlayan darbeci oluşumlar da DP tarafından göz ardı edilmiştir. Daha önce bahsettiğimiz üzere 1958 yılında yaşanan Dokuz Subay Olayı'nda kamuoyu baskısının da etkisiyle, darbeci subaylar ceza almazken ihbarı yapan subay cezalandırılmıştır. Bu durum darbeci subayların cesaretini bir derece daha artırmıştır. DP'nin gittikçe sertleşen yönetimi neticesiyle muhalefet iktidar çekişmesi, bunların bir sonucu olarak çıkan öğrenci olayları, 1960 darbesine zemin hazırlamıştır (Ayaz, 2015: 91). Ordu, yurt genelindeki çıkan olaylardan DP'yi sorumlu tutarak 27 Mayıs 1960'ta, geç saatlerde harekete geçerek, yönetime el koymuştur. Darbeyi, 28 Mayıs 1960 tarihli Vatandaş gazetesi "Milli Birlik Komitesi Memleket İdaresini Ele Aldı" manşetiyle duyurmuştur. (Akandere, 2003: 247; Vatandaş, 28.5.1960: 1).

Darbenin hemen ardından "Milli Birlik Komitesi" kurularak Orgeneral Cemal Gürsel, hem Milli Birlik Komitesi Başkanlığına, hem de Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanlığına getirilmiştir. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve kuvvet komutanları gözaltına alınırken; tutuklu bulunan subay ve gazeteciler de serbest bırakılmıştır. DP hükümeti zamanında kapatılmış olan gazetelerin de tekrar yayınlanmasına izin verilmiştir (Vatandaş, 28.5.1960: 1; Milliyet, 28.5.1960: 1).

29 Mayıs 1960'da Milli Birlik Komitesi tarafından yeni kabine ilan edilmiştir. Kabinede Cemal Gürsel, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Milli Savunma bakanlığı görevlerini üstlenirken, seçimlerin de üç ay içinde yapılacağını açıklamıştır. Ancak genel seçimler Ekim 1961'de yapılabilmektedir (Akşin, 1997: 192; Vatandaş, 30.5.1960: 1; Milliyet, 29.5.1960).

10 Haziran 1960'da Adnan Menderes ve Celal Bayar İstanbul'a yakın bir konumda, Marmara Denizi içindeki Yassıada'ya gönderilmiştir (Sertkaya, 2008: 198). Yine tutuklu bulunan DP'li İçişleri eski bakanı Namık Gedik, bulunduğu odanın camından atlayarak intihar etmiştir (Vatandaş, 31.5.1960: 1).

Dönemin Vatandaş gazetesinin sahibi Mustafa Kemal Özer de 14 Temmuz'daki mahkemesi neticesinde 11 Eylül tarihine kadar tutuklu kalmıştır. Vatandaş gazetesi de 15 Temmuz- 12 Eylül 1960 tarihleri arasında yayına ara vermek durumunda kalmıştır (Vatandaş, 14.7.1960: 1; Vatandaş, 12.9.1960: 1).

1960 darbesinden sonra, yine eski bir DP'li olan Mustafa Geygel tarafından DP'nin kapatılma istemiyle dava açılmıştır. Davada Geygel'i Avukat Cemal Özbey temsil ederken; Menderes ve DP'yi Avukat Kemal Yılmaz savunmuştur. 30 Eylül 1960'ta görülen dava neticesinde, Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından, "Cemiyetler Kanunu'na aykırı hareket etme" gerekçe gösterilerek DP kapatılmıştır (Vatandaş, 1.10.1960: 1; Milliyet, 30.9.1960: 1). Kapatma haberi 1 Ekim tarihli Vatandaş gazetesine "D.P. Tarihe Karıştı" manşetiyle yansımıştır (Vatandaş, 1.10.1960: 1).

Milli Birlik Komitesi'nce DP'liler hakkında açılan soruşturmalar Eylül ayı sonu itibariyle tamamlanmış ve soruşturma dosyalarının da görüşülmesi amacıyla yine Milli Birlik Komitesi tarafından 1 Ekim 1960'da Yüksek Adalet Divanı kurulmuştur (Vatandaş, 3.10.1960: 1). Vatandaş gazetesi ilk haberinde başta, Bayar, Menderes, Koraltan, Polatkan, Zorlu olmak üzere 43 kişinin idam istemiyle yargılanacağını duyurmuş olsa da, ilerleyen günlerde iddiamelerin açıklanmasıyla birlikte bu sayı 33 olarak güncellenmiştir (Vatandaş, 8.10.1960: 1).

Yassıada'da görülen mahkemeler 14 Ekim 1960'ta başlamıştır (Vatandaş, 14.10.1960: 1). 11 ay süren mahkemelerde görülen davalar neticesinde: Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Emin Kalafat, Ağâh Erozan, Ahmet Hamdi Sancar Nusret Kirişcioğlu, Zeki

Erataman, Bahadır Dülger, Baha Akşit, İbrahim Kirazoğlu, Osman Kavrakoglu ve Rüştü Erdelhun idam cezasına çarptırılmıştır (Akşin, 1997: 198).

Milli Birlik Komitesi, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan hakkındaki idam cezalarını onaylayarak mahkeme kararını uygulatırken diğer 12 idam kararını ise hapis cezasına çevirmiştir. (Akşin, 1997: 198,199; Milliyet, 16.10.1961: 1).

16 Eylül 1960'ta Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamları İmralı Adası'nda gerçekleştirilmiştir (Milliyet, 17.9.1961: 1). Sertkaya'nın aktardığına göre ise Adnan Menderes, 15 Eylül gecesi biriktirmiş olduğu uyku haplarını içerek intihar teşebbüsünde bulunmuş; ancak yapılan müdahaleyle hayata döndürülmüştür. 17 Eylül tarihli Milliyet gazetesi de Menderes'in sıhhatinin bozuk olduğunu fakat iyiye gittiğini duyurmuştur (Sertkaya, 2008: 208, Milliyet, 17.9.1960: 1). 17 Eylül 1960'ta sağlık durumunun normale döndüğü yönünde doktor raporu alınmasıyla birlikte Adnan Menderes saat 14.20'de İmralı'da idam edilmiştir. İdam haberi o günkü radyodan saat 19.00'da duyurulmuştur (Milliyet, 18.9.1960: 1; Sertkaya, 2008: 209). Ne Menderes'in, ne de Polatkan ve Zorlu'nun idam haberleri Vatandaş gazetesine yansımamıştır. Ulusal gazeteler de ertesi gün normal akışına dönmüştür.

Müebbet hapis cezasına çarptırılan mahkûmlar İmralı, diğerleri ise Kayseri'ye gönderilmiştir (Milliyet, 20.9.1961: 1) 22 Mart 1962'de 1029 günlük mahkûmiyetin ardından 80 yaşına gelmiş olan Celal Bayar, sağlık sebebiyle serbest bırakılmıştır (Hürriyet, 23.3.1962: 1).

17 Eylül 1990'da TBMM kararıyla, başta Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan olmak üzere, bütün DP'lilerin itibarları 29 yıl sonra iade edilmiştir. Menderes, Polatkan ve Zorlu'nun İmralı'da bulunan mezarları açılarak, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakan Yıldırım Akbulut'un da katılım gösterdiği devlet töreniyle İstanbul Topkapı'daki anıt mezara defnedilmiştir (Milliyet, 17.9.1990: 1,10).

Sonuç

Çalışmamızın ana kaynağını oluşturan Vatandaş gazetesi, 1910 yılında Edirne'de yayın hayatına başlamıştır. Ancak 1910-1948 yılları arasında ne kadar devam ettiği hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yeniden yayın hayatına başladığı 1948 ile 1950 yılları arasında iktidar partisi olan CHP yanlısı yayın yaparken; 1950 yılından itibaren iktidarın el değiştirmesiyle demokrat bir gazete haline bürünmüştür. Siyasi nitelikli haberlerin ağırlık kazandığı Vatandaş gazetesi, 1960 darbesine kadar DP yanlısı yayın yapmıştır.

DP iktidarının ikinci dönemi, 1954 ile 1957 yılları arasına denk gelmektedir. Bu dönem DP için bir nevi duraklama dönemi olmuştur. Olumsuz iklim şartları neticesinde yaşanan kuraklık, tarım ürünlerindeki verimi düşürmüştür. Bunun sonucunda, Vatandaş gazetesinden edindiğimiz bilgilere göre Edirne'de ve yurt genelinde ham ve işlenmiş tarım ürünlerine ulaşmada sıkıntılar yaşanmıştır. Ekonomik anlamda kazanılan ivme yerini bu dönemde, arzulanılan özel teşebbüs yatırımlarının da istenilen düzeye ulaşmamasıyla birlikte, durağanlığa bırakmıştır.

DP bu dönemde eğitim konusunda yapılaşmaya önem verirken; eğitim kalitesini yükseltmek konusunda sağlıklı adımlar atamamıştır. CHP iktidarında olduğu gibi, DP de yurt dışından eğitim uzmanları getirerek eğitim sistemini masaya yatırmış ancak; yabancı uzmanların Türk kültürüne de yabancı oldukları göz ardı edilmiştir.

Bu dönemde sağlıkla ilgili olarak dönemin en salgın ve bulaşıcı hastalıklarından biri olan veremle mücadele konusunda çeşitli adımlar atılmıştır. Vatandaş gazetesinden yola çıkarak ülke genelinde Verem hastanelerinin sayılarında ciddi artış olduğu gözlenmektedir. Sıtma hastalığı konusunda ise BM ve UNICEF destekli çalışmalar yapılsa da 1957 yılı sonlarına kadar bu konu çözüme kavuşturulamamıştır.

Dış politika konusunda, S.S.C.B baskı ve tehdidine karşı komşu ülkelerle paktlar imzalanarak güç birliği elde edilmek istenmiştir. Kıbrıs meselesi bu dönemde de çözüme kavuşamazken aksine Yunanistan ile ilişkiler daha gergin bir hale gelmiştir.

DP iktidarının son dönemi ise 1957 ile 1960 yılları arasına denk gelmektedir. Bu dönem DP için bir gerileme ve beraberinde çöküşü getirmiştir. 1955 yılından itibaren kötüleşmeye başlayan ekonomik tablo bu dönemde had safhaya ulaşmıştır. Türkiye için artık devalüasyonlu, ve IMF'li yıllar başlamıştır. Ekonomik açık, hatta dış borçlar, yeni dış borçlarla kapatılmak istenmiş bu da beraberinde enflasyon ve hayat pahalılığını getirmiştir. DP'nin 1950'de büyük ümitlerle ortaya koyduğu liberal kalkınmaya dayalı ekonomi modeli bu dönemde çökmüştür.

Eğitim alanında bu dönemde kayda değer bir adım atılamazken; dönemin eğitim adına en önemli olayı öğretmenlerin yetiştirilmek üzere yurt dışına staja gönderilmesi olmuştur.

Sağlık alanında önceki dönemde gördüğümüz altyapı yatırımlarına bu dönemde çok fazla rastlayamazken; dönemin önemli hastalıkları olan verem ve sıtmayla mücadeleye devam edilmiştir.

Dönemin en önemli dış meselesi Kıbrıs sorununun, İngiltere ve Yunanistan'la yapılan üçlü görüşmelerle geçici de olsa çözüme kavuşturulmuş olmasıdır. 1958 yılında Irak'ta gerçekleşen darbe ise DP'nin bu yıldan sonraki politikalarını önemli ölçüde etkilemiştir.

Irakta yaşanan darbeden sonra DP, Türkiye'de gerçekleşmesini muhtemel gördüğü darbe girişimine karşı muhalif kesime daha hırçın yaklaşmaya başlamıştır. İktidarı ve muhalefetiyle karşılıklı darbe çığırtkanlıkları en sonunda 1960 darbesini beraberinde getirmiştir.

DP, muhalif kesimi kontrol altına alıp sindirme adına Tahkikat Komisyonu'nu kurmuş fakat bu olay da öğrenci olaylarını tetiklemiştir. Menderes geliyorum diyen darbeye inanmak istememiş, DP içerisinden gelen uyarıları ve gelişen çeşitli olayları göz ardı etmiştir. Nihayetinde ordu yurt genelindeki olaylardan DP'yi sorumlu tutarak Mayıs 1960'da darbeye yönetime el koymuş ve DP kapatılmıştır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul: Hil Yayın.
- Ahmad, F. (2007). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Akandere, O. (2003). "Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlü Takrir'in Amacı ve Mahiyeti", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.9, ss.5-28
- Akşin, S. (1997). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arslan, F. (2015). *Edirne Yerel Basını Penceresinden Demokrat Parti Dönemi (1950-1954)*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 384046)

- Atalay, M. (2003). "Türkiye'de Petrol Aramacılığı", Stradigma.com Aylık Strateji ve Analiz E- Dergisi, S.7, ss. 1-10 (Erişim: 27.1.2019)
- Ayaz, E. (2015). "6-7 Eylül Olaylarının Türk Gazetelerindeki Yansımaları", IAAOJ, Social Science, C.2, S.2, ss.82-93.
- BCA. 030.01.53.315.4/20.117.26. (07.06.1945).
- BCA. 490.1.0.0/1281.258.7. (02.08.1951).
- BCA. 490.1.0.0/1319.380.3. (5 Ocak 1951).
- Bilar, E. (2006). Edirne'nin Basın Yayın Tarihi (1361-2006). İstanbul: Edirne Valiliği.
- Borotav, K. (2003). Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002). Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğul, C. (1990). Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi. Ankara: İmge Kitabevi.
- Güneş, G. (2013). "Çanakkale'de Demokrat Parti Döneminde Seçimler", Marmara Üniversitesi Siyasi Bilimler Dergisi, C.1, S.1, ss.67-86.
- Karpat, K. H. (2010). Türk Demokrasi Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kodaman, T. (2013). "Demokrat Parti Dış Politika Parametreleri", Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları. der. H. Çakmak, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Önelçin, H. A. (1972). Trakya Basını. Tekirdağ: Tekirdağ Halkevi Yayınları.
- Resmi Gazete.
- Sabah, Boğaziçi Köprüsünün Yapılış Hikayesi, www.sabah.com.tr.
https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/bogazici_koprusunun_yapilis_hikayesi (Erişim: 23.5.2018).
- Sertkaya, İ. (2008). Demokrasi Yolunda Bir Hayat Adnan Menderes. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Taşdöven, Z. (2013). Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960), Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ (Tez No. 375038)
- Taşyürek, M. (2009). Adnan Menderes. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- TUİK. (2012). İstatistiksel Göstergeler 1923-2011. Ankara: TUİK.
- TUİK. (2012). Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011. Ankara: TUİK.
- Tunaya, T. Z. (2015). Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuncer, H. (2013). Menderes'in Dış Politikası. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Türkiye Petrolleri (2019). "Trakya Arama Projeleri",
http://www.tpao.gov.tr/?mod=projeler&contID=49, (Erişim: 27.1.2019)
- Vatandaş Gazetesi. www.vatandaszgazetesi.com.tr: http://www.vatandaszgazetesi.com.tr/kunye.html (Erişim: 23.2.2018)
- Yurtoğlu N. (2017). "Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)" Tarih Okulu Dergisi, S.31, ss.131-172

Akşam gazetesinden yararlanılan haberler

- İnönü Petrol ve Yabancı Sermaye Kanunlarını Şiddetle Tenkit Etti, (16.4.1954), Akşam, 12765.
- Bu Sabahki Son Neticeler, (3.5.1954), Akşam, 12782.
- Pakistan da Bağdat Paktına Katılıyor, (5.4.1955), Akşam, 13114.
- 2000 Kişi Tevkif Edildi, (7.9.1955), Akşam, 13263.
- Tahrikçiler ve Yağmacılar Hakkında Tahkikatlara Devam ediliyor, (9.9.1955), Akşam, 13265.
- Zarar Görenlerin Hükümetten İstekleri, (10.9.1955), Akşam, 13266.

Yardım Komitesi Faaliyete Geçti, (11.9.1955), Akşam, 13267.

20 Eylülde Büyük Bir Yardım Kampanyası Açılacak, (16.9.1955), Akşam, 13272.

Dün 1 Milyon 63 Bin Liralık Yardım Yapıldı, (22.9.1955), Akşam, 13278.

Hudut gazetesinden yararlanılan haberler

Mehmet Ağırhan (2004). Gönülden Gazeteci Mustafa Kemal Özer, (8.10.2004), Hudut.

İstanbul Ekspres gazetesinden yararlanılan haberler

Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı, (6.9.1955), İstanbul Ekspres, 1451.

Milliyet gazetesinden yararlanılan haberler

Millet Partisi Mahkeme Kararıyla Feshedildi, (28.1.1954), Milliyet, 1338.

Muhtar Seçimlerini D.P. Kazanıyor, (8.11.1954), Milliyet, 1607.

Üç Arap Devleti Bir Ordu Kuruyor, (12.3.1955), Milliyet, 1731.

Fatin R. Zorlu Türk Görüşünü Açıkladı, (22.4.1955), Milliyet, 1772.

Pakistan Bağdat Paktına Katılıyor, (2.7.1955), Milliyet, 1841.

İstanbul ve İzmir'de Sükunet Avdet Etti, (8.9.1955), Milliyet, 1906.

Seçimlerin Son Neticesi, (16.11.1955), Milliyet, 1975.

D.P. 2/3 Ekseriyet Aldı, (29.10.1957), Milliyet, 2681.

Dün Birçok Vilayetimizde Müvessif Hadiseler Cereyan Etti, Milliyet, 2682.

İtirazlar Neticeye Bağlamıyor, (31.10.1957), Milliyet, 2683.

Koyun Eti İthal Ediliyor, (16.1.1958), Milliyet, 2760.

9 Subay Tevkif Edildiği Açıklandı, (17.1.1958), Milliyet, 2761.

Irak'tan Gelen Haberler Birbirini Tutmuyor, (16.7.1958), Milliyet, 2936.

Kral Faysal'ın Mal Varlığına El Konuldu, (20.7.1958), Milliyet, 2940.

Garanti Anlaşması, (26.3.1959), Milliyet, 3159.

Menderes İnönü Dün Kucaklaştılar, (1.3.1959), Milliyet, 3164.

İnönü Konyada Hadiseli Karşılandı, (8.2.1960), Milliyet, 3503.

Yenişehir'da 2 DP'li 11 CHP'li Tevkif Edildi, (27.3.1960), Milliyet, 3551.

Ankarada Çıkan Hadiselerin Neşri Yasak, (30.4.1960), Milliyet, 3583.

Meclis Feshedildi, (28.5.1960), Milliyet, 3597.

Hükümet Kuruldu, (29.5.1960), Milliyet, 3598.

Demokrat Parti Feshedildi, (30.9.1960), Milliyet, 3719.

Komite 12 İdamı Hapse Çevirdi, (16.9.1961), Milliyet, 4061.

Menderes İdam Edildi, (18.9.1961), Milliyet, 4063.

Mahkumlar Sevk edildiler, (20.9.1961), Milliyet, 4065.

29 Yıl Sonra, (17.9.1990), Milliyet

TÖBANK Çalışanlarının Tüm Hakları Korunacak, (30.5.1992), Milliyet

Demirel'e TÖBANK Mektubu, (2.6.1992), Milliyet

Vatandaş gazetesinden yararlanılan haberler

Şeker İstihsalimiz 200 Bin Tona Ulaştı, (1.1.1954), Vatandaş, 342.

- Yeni Yılın Hayvancılık Çalışmaları, (3.1.1954), Vatandaş, 344.
- Yeni Kurulacak Olan Şeker Fabrikaları, (6.1.1954), Vatandaş, 347.
- Ziraat Sanayiinin Tesisi Gerçekleşiyor, (6.1.1954), Vatandaş, 347.
- Turuzm Sanayiine Kredi Verilecek, (6.1.1954), Vatandaş, 347.
- Zirai Mücedelede Başarı Gösteren Savaş Memurları da İkramiye Alacaklar, (10.1.1954), Vatandaş, 351.
- Alpulluda 90 İşçi Evi Yapılacak, (14.1.1954), Vatandaş, 355.
- Verem Haftası Devam Ediyor, (15.1.1954), Vatandaş, 356.
- Oniki Adadaki Yunanlılar ve Kıbrıs, (15.1.1954), Vatandaş, 356.
- Verem Mücadele Faaliyeti Arttı, (15.1.1954), Vatandaş, 356.
- Köylüye Arazi Tevzii, (16.1.1954), Vatandaş, 357.
- Yabancı Sermaye Yatırım Kanunu Kabul Edildi, (20.01.1954), Vatandaş, 361.
- Kıbrıstaki Kızıl Papazın Entrikaları, (26.1.1954), Vatandaş, 367.
- Millet Partisi Tarihe Karıştı, (30.1.1954), Vatandaş, 371.
- Yabancı Sermaye Kanunu Hariçte İyi Karşılandı, (30.1.1954), Vatandaş, 371.
- Amerikaya Gidecek Çiftçiler, (31.1.1954), Vatandaş, 372.
- Seçim Kanun Değişikliği, (3.2.1954), Vatandaş, 375.
- Teftiş Görmeyen İlkokul Öğretmenlerinin Terfileri İçin Yeni Bir Tasarı Hazırlandı, (4.2.1954), Vatandaş, 376.
- Yüksek Ziraat Şurası, (4.2.1954), Vatandaş, 376.
- Kan Tasarısı Meclise Verildi, (5.2.1954), Vatandaş, 377.
- Balkan Paktı Askeri Görüşmeleri Başlıyor, (6.2.1954), Vatandaş, 378.
- Sığır Hastalıkları Tetkik Ettiriliyor, (7.2.1954), Vatandaş, 379.
- Aspirin ve Gripin Gibi İlaçlar Yalnız Eczanelerde Satılacak, (9.2.1954), Vatandaş, 381.
- Sağlık Davamızda Büyük Gelişme Var, (10.2.1954), Vatandaş, 382.
- Hemşireler Tedavi Yerleri Açabilecekler, (11.2.1954), Vatandaş, 383.
- Umumi Seçimlerin 2 Mayıs'ta Yenilenmesine Karar Verildi, (13.2.1954), Vatandaş, 385.
- Türk-Pakistan Görüşmeleri, (13.2.1954), Vatandaş, 385.
- Türkiye Pakistan'la Anlaşma Yapacak, (14.2.1954), Vatandaş, 386.
- İntibak Tasarısı Görüşüldü, (15.2.1954), Vatandaş, 387.
- Yurtta Başarılan Çeşitli Su İşleri, (15.2.1954), Vatandaş, 387.
- Köy İçme Suları Programı Gerçekleştiriliyor, (16.2.1954), Vatandaş, 388.
- Bu Yıl 15 Milyon Hayvana Aşı ve Serum Yapılacak, (18.2.1954), Vatandaş, 390.
- Seçim Kanununda Tadilat, (19.2.1954), Vatandaş, 391.
- CHP'nin Propaganda Usulleri (21.2.1954), Vatandaş, 393.
- Köy Yolları İçin Teknik Eleman Kursları, (22.2.1954), Vatandaş, 394.
- Türkiye Pakistan Paktı Geniş Akisler Uynadırdı, (22.2.1954), Vatandaş, 394.
- Petrol Kanunu Tasarısı, (23.2.1954), Vatandaş, 395.
- CHP Harakiri Yaptı, (1.3.1954), Vatandaş, 401.

- Kıbrıs Türklerinin Söz Hakkı Yokmuş, (8.3.1954), Vatandaş, 408.
- Petrol Tasarısı Kabul Edildi, (9.3.1954), Vatandaş, 409.
- Büyük Millet Meclisi Dün Kendi Kendini Feshetti, (13.3.1954), Vatandaş, 413.
- 4 Yılda 695 Fabrika Kuruldu, (14.3.1954), Vatandaş, 414.
- Petrol Kanununun Tatbikatı Başlıyor, (15.3.1954), Vatandaş, 415.
- CHP CMP'nin Birleşmesine Dair, (21.3.1954), Vatandaş, 421.
- Pahalılığa Karşı Mücadele, (23.3.1954), Vatandaş, 423.
- İbret'in Bir Yalanı Daha, (24.3.1954), Vatandaş, 424.
- DP Mebus Adayları Dün Seçildi, (29.3.1954), Vatandaş, 429.
- Dört Yılda 6,5 Milyon Toprak Dağıtıldı, (3.4.1954), Vatandaş, 434.
- Köylüye Mesken Kredisi Gelecek Ay Verilecek, (4.4.1954), Vatandaş, 435.
- Kıbrıs Türkleri Adanın Anayurda İadesini İstiyor, (6.4.1954), Vatandaş, 437.
- Başvekil Bir Yurt Gezisine Çıkacak (16.4.1954), Vatandaş, 447.
- İlk Okulların Tamiri İçin 1 Milyon 922 Bin Lira Ayrıldı, (18.4.1954), Vatandaş, 449.
- Başvekil CHP Liderine Cevap Verecek, (19.4.1954), Vatandaş, 450.
- Muhalefet İki Kanuna Hücum Ediyor, (20.4.1954), Vatandaş, 451.
- Dünkü Muazzam Miting, (26.4.1954), Vatandaş, 457.
- Seçim Mücadelesi Bugün Sona Eriyor, (28.4.1954), Vatandaş, 459.
- Dün Yapılan Umumi Seçimlerde DP Tuşla Galip, (3.5.1954), Vatandaş, 464.
- DP'nin Büyük Zaferi Bütün Yurtta Şenliklerle Kutlanıyor, (4.5.1954), Vatandaş, 465.
- 1954 Yılında 471 Köy Okulu Yapılacak, (6.5.1954), Vatandaş, 467.
- Yurttaki Küçük Su İşlerine 1 Milyar Lira Sarfediliyor, (7.5.1954), Vatandaş, 468.
- Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele Şiddetleniyor, (9.5.1954), Vatandaş, 470.
- Yunanlılar Kıbrıs Adasına Muhtariyet Verilmesini İstiyorlar, (12.5.1954), Vatandaş, 473.
- Yurtta Açılacak Zirai Kurslar, (14.5.1954), Vatandaş, 475.
- Yeni Kabine Dün Kuruldu, (18.5.1954), Vatandaş, 479.
- Türkiye-Pakistan Kültür Paktı, (21.5.1954), Vatandaş, 482.
- İl Genel Meclisi Seçimleri, (27.5.1954), Vatandaş, 488.
- Çocuklar İçin Verem Pavyonları, (28.5.1954), Vatandaş, 489.
- Diyarbakır'da Kurulacak Atatürk Üniversitesi İnşası İçin Hazırlıklar Başladı, (9.6.1954), Vatandaş, 498.
- Meclis Türk-Pakistan Dostluk Paktını Tescil Etti, (13.6.1954), Vatandaş, 502.
- Toz Şeker Gene Yok, (17.6.1954), Vatandaş, 506.
- Genel Meclis Seçimleri İçin Hazırlıklar İlerliyor, (18.6.1954), Vatandaş, 507.
- Ziraat Vekaleti Bulaşıcı Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele Edecek, (22.6.1954), Vatandaş, 511.
- Halkın Sağlığını Koruyacak Sigorta, (23.6.1954), Vatandaş, 512.
- Vilayet ve Belediye Seçimi Kanunları Tadil Edildi, (25.6.1954), Vatandaş, 514.
- Yunanistan'dan Bir İltica, (25.6.1954), Vatandaş, 514.
- Üçlü Balkan Askerî İttifakı Konferansı, (1.7.1954), Vatandaş, 520.

- İl Genel Meclis ve Belediye Seçimleri, (5.7.1954), Vatandaş, 524.
- Balkan Askerî İttifakı, (12.7.1954), Vatandaş, 531.
- Kıbrıs Türkleri İngiltere'yi İtham Ediyor, (17.7.1954), Vatandaş, 536.
- Türk-Pakistan Paktı ve İran, (28.7.1954), Vatandaş, 547.
- Balkan Askerî İttifakı 6 Ağustosta İmzalanıyor, (30.7.1954), Vatandaş, 549.
- Ziraat Âletleri Dahilde İmâl Edilecek, (31.7.1954), Vatandaş, 550.
- Balkan Paktı Bir Sulh, refah ve Emniyet Unsuru Olacak, (14.8.1954), Vatandaş, 560.
- Kıbrıs'ın İltihakı İçin Atina'da Nümayişler, (17.8.1954), Vatandaş, 563.
- Atatürk Üniversitesi İle İlgili Faaliyet, (20.8.1954), Vatandaş, 566.
- Mısır Türk-Pakistan Pakıtına Girmiyor, (20.8.1954), Vatandaş, 566.
- Yunanistan'da Kıbrıs İçin Nümayişler, (21.8.1954), Vatandaş, 567.
- Kırşehir Turistik Bir Kaza Olacak, (24.8.1954), Vatandaş, 570.
- Memleketimize İltica Eden İrkdaşlarımız, (25.8.1954), Vatandaş, 571.
- Kıbrıs Hakkında Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun Beyannamesi, (26.8.1954), Vatandaş, 572.
- Türk Ziraatçileri Amerika'da, (30.8.1954), Vatandaş, 576.
- Mısır Başvekilinin Ortadoğu Pakıtına Dair Demeci, (1.9.1954), Vatandaş, 578.
- Yurdumuza 21 Milyon Liralık Sermaye Girdi, (8.9.1954), Vatandaş, 585.
- Mektepsiz Köy Kalmı(a)yacak Verilen Malûmata Göre 12 Yıl İçinde 17440 Okul Binası İnşa Edilecek, (9.9.1954), Vatandaş, 586.
- Hükûmet Kıbrıs İçin Mitingleri Menediyor, (10.9.1954), Vatandaş, 587.
- Meclisi Umumî, Belediye ve Muhtar Seçimleri Hazırlıkları, (20.9.1954), Vatandaş, 597.
- Belediye Seçimleri Kasım Ayına Bırakıldı, (23.9.1954), Vatandaş, 600.
- Kâr Hadleri Kararnamesinin Değiştirilmesi Fiyatları Yükseltti, (25.9.1954), Vatandaş, 602.
- Öğretmenler Bankası Kuruluyor, (29.9.1954), Vatandaş, 606.
- Meclisi Umumî, Belediye ve Muhtar Seçimleri, (6.10.1954), Vatandaş, 613.
- Yeni Seçimlere Girerken, (7.10.1954), Vatandaş, 614.
- Ankara'ya Bir Pakistan Heyeti Gelecek, (10.10.1954), Vatandaş, 617.
- Turizm Bankası Kurulması İçin Faaliyete Geçildi, (11.10.1954), Vatandaş, 618.
- Atatürk Üniversitesi İle İlgili Faaliyet, (15.10.1954), Vatandaş, 622.
- Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri 7 Kasım Pazar Günü Yapılacak, (15.10.1954), Vatandaş, 622.
- Seçimlerin Tehiri Kat'ileşti, (17.10.1954), Vatandaş, 624.
- Hükûmet, 10 Yıllık Bir Sağlık Programı Hazırladı, (20.10.1954), Vatandaş, 628.
- Turizm Bankası Hazırlığı Bitti, (21.10.1954), Vatandaş, 629.
- Muhtar Seçimleri Yarın, (6.11.1954), Vatandaş, 644.
- Bugün Bütün Memlekette Muhtar Seçimleri Yapılıyor, (7.11.1954), Vatandaş, 645.
- Muhtar Seçimleri Dün Yapıldı, (8.11.1954), Vatandaş, 646.
- Atina Radyosunun Tahrikâmiz Neşriyatı, (8.11.1954), Vatandaş, 646.
- Amerika'dan 300 Bin Ton Buğday Alınması Sağlandı, (8.11.1954), Vatandaş, 646.

- Muhtar Seçimlerinde Baskı Yapıldığı İddiası Üzerine Büyük Millet Meclisinde Sert Tartışmalar Yapıldı, (17.11.1954), *Vatandaş*, 655.
- 10 Yılda Muhtaç Çiftçiye Dağıtılan Topraklar, (23.11.1954), *Vatandaş*, 661.
- Şeker Yok, (15.12.1954), *Vatandaş*, 683.
- Yunanlılar Kıbrıs Davasını Kaybettiler, (17.12.1954), *Vatandaş*, 685.
- 17 Hidro-Elektrik Tesisi Daha İnşa Edilecek, (18.12.1954), *Vatandaş*, 686.
- Atatürk Üniversitesi İnşaatına Başlanıyor, (19.12.1954), *Vatandaş*, 687.
- Menderes'in Kıbrıs Kararı İçin Demeci, (20.12.1954), *Vatandaş*, 688.
- Kıbrıs Şehirlerinde Yeniden Kanlı Nümayişler Oldu, (21.12.1954), *Vatandaş*, 689.
- Atatürk Üniversitesi 4 Vilayette Kurulacak, (21.12.1954), *Vatandaş*, 689.
- Vereme Karşı Hükûmetçe Yeni Tedbirler Alınıyor, (2.1.1955), *Vatandaş*, 701.
- Yabancı Sermaye Yatırımları Çok Artıyor, (3.1.1955), *Vatandaş*, 702.
- Amerika İle Yapılan Hububat Anlaşması, (15.1.1955), *Vatandaş*, 714.
- Şeker Gene Yok!, (18.1.1955), *Vatandaş*, 717.
- Dulles Türk-Irak Anlaşmasından Memnun, (23.1.1955), *Vatandaş*, 722.
- Yurdumuzda Fabrika Sayısı 4692'ye Yükseldi, (1.2.1955), *Vatandaş*, 731.
- Sıtma Mücadelesi İçin Her Vilâyette Kurslar Açılacak, (5.2.1955), *Vatandaş*, 735.
- Türk-Irak Paktı 20 Şubata Kadar İmzalanıyor, (5.2.1955), *Vatandaş*, 735.
- İtalya'nın Balkan Paktına Alınması Meselesi, (9.2.1955), *Vatandaş*, 739.
- Yunanistan Kıbrıs İşinde Meydan Okuyor, (15.2.1955), *Vatandaş*, 745.
- Türk-Irak Paktını İmza İçin Menderes-Köprülü ve Zorlu Bağdat'a Gittiler, (25.2.1955), *Vatandaş*, 755.
- Türk-Irak Paktı Evvelki Akşam Bağdat'ta İmza Edildi, (26.2.1955), *Vatandaş*, 756.
- Türk ve Irak Meclisleri Anlaşmayı Tasdik Ettiler, (28.2.1955), *Vatandaş*, 757.
- Sun'i Şeker Darlığına Dair Tedbirler, (15.3.1955), *Vatandaş*, 770.
- İngiltere de Türk-Irak Paktına İltihak Etti, (31.3.1955), *Vatandaş*, 784.
- Atina Radyosu Kıbrıs Türklerini Tehdit Ediyor, (13.4.1955), *Vatandaş*, 795.
- Hayvan Hastalıklarına Karşı Geniş Mücadele, (15.4.1955), *Vatandaş*, 797.
- Batı Tarkya'daki Türklerin Hali, (15.4.1955), *Vatandaş*, 797.
- Belediye Seçimlerinin Eylülde Bırakılması Teklif Edildi, (28.4.1955), *Vatandaş*, 808.
- Türkiye'ye Yetmiş Milyon Dolarlık Yardım, (5.5.1955), *Vatandaş*, 814.
- Türkiye'ye 92,5 Milyon Dolar Yardım Yapılacak, (9.5.1955), *Vatandaş*, 817.
- Belediye Seçimleri Kasım Ayına Bırakıldı, (13.5.1955), *Vatandaş*, 821.
- Balkan Turizm Konferansı, (16.5.1955), *Vatandaş*, 823.
- Kıbrıs'a Dair Yunan Politikası, (20.5.1955), *Vatandaş*, 827.
- Kıbrıs valisine Süikasd Teşebbüsü, (27.5.1955), *Vatandaş*, 830.
- Arıcılık Kursu, (7.6.1955), *Vatandaş*, 839.
- Rumlar Dün Kıbrıs'ta Karışıklıklar Çıkardılar, (11.6.1955), *Vatandaş*, 843.
- Kıbrıs'ta Tethiş Devam Ediyor, (13.6.1955), *Vatandaş*, 844.

- Yunanlılar Kıbrıs'ta Karışıklıklar Çıkardılar, (17.6.1955), Vatandaş, 848.
- Eden, Kıbrıs'ta İlgili Müzakerede Bulunmak Üzere Türkiye ve Yunanistan'ı Konferansa Davet etti, (2.7.1955), Vatandaş, 861.
- Kıbrıs İçin Üçlü Konferans 29 Ağustosta Toplanacak, (28.7.1955), Vatandaş, 883.
- Kabinede Değişiklik Oldu, (28.7.1955), Vatandaş, 883.
- Yakında Trakyada Petrol Aranacak, (29.7.1955), Vatandaş, 884.
- Kıbrıs Konferansı 29 Ağustos'ta Toplanıyor, (12.8.1955), Vatandaş, 893.
- Sığır İslah ve Yetiştirilmesi için Yeni Bir Program Hazırlandı, (23.8.1955), Vatandaş, 902.
- Kıbrıs'ta Türklere Yapılan Tecavüzlerin Artması üzerine Hükûmetimiz İngiltere'ye Bir Nota Verdi, (25.8.1955), Vatandaş, 904.
- Kıbrıs Konferansı, (31.8.1955), Vatandaş, 909.
- Kıbrıs'ta Emniyet Teşkilatına Sokulan Çeteci Rum Casuslar Ayıklanıyor, (1.9.1955), Vatandaş, 910.
- Yunanistan Lehine Bir Tavizi Kabul etmeyeceğiz, (7.9.1955), Vatandaş, 915.
- Atatürk'ün Dağduğu Eve Bomba Atılması Nefretle Karşılandı, (8.9.1955), Vatandaş, 916.
- Kıbrıs Hakkındaki Londra Konferansı, (9.9.1955), Vatandaş, 917.
- Kıbrıs Türktür Cemiyeti Mahkeme Kararı ile Fesh Edildi, (10.9.1955), Vatandaş, 918.
- Örfi İdare İlan Edildi, (9.9.1955), Vatandaş, 917.
- İstanbul ve İzmir'de Vuku Bulan Hadiselerde Zarar Görenlere Yardım, (12.9.1955), Vatandaş, 919.
- Örfi İdare Altı Ay Devam Edecek, (13.9.1955), Vatandaş, 920.
- İstanbul'daki Yağmacılar Arasında Rumlardan da Var, (14.9.1955), Vatandaş, 921.
- Hayvan Hastalıkları İle Mücadele Artıyor, (15.9.1955), Vatandaş, 922.
- Örfi İdare Yasağına Riayet Etmeyen Hürriyet, Tercüman, Ulus ve Hergün Kapatıldı, (21.9.1955), Vatandaş, 927.
- 6 Eylül Hadiselerinin İdari Tahkikatı, (22.9.1955), Vatandaş, 928.
- Evvelki Günkü Seçimler, (27.9.1955), Vatandaş, 932.
- İran, Bağdat Paktına İltihaka Karar Verdi, (13.10.1955), Vatandaş, 946.
- DP Büyük Kongresinde Adnan Menderes Yeniden ittifakla Genel Başkan Seçildi, (17.10.1955), Vatandaş, 949.
- Şah Bağdat Paktının Vesikasını İmzaladı, (26.10.1955), Vatandaş, 957.
- Belediye Meclisi, (14.11.1955), Vatandaş, 973.
- Pazar Günü Yapılan Belediye Seçimlerini Kazalarımızda DP Namzetleri Kazanmıştır, (15.11.1955), Vatandaş, 974.
- Belediye Başkanlığına Marangoz Nuri Alışkan Getirildi, (5.12.1955), Vatandaş, 991.
- Bu Sene Çiftçiye Verilen Zirai Alet ve Makine, (27.12.1955), Vatandaş, 1010.
- 12 Şirkete 187 Bölgede Petrol Arama İzni Verildi, (14.1.1956), Vatandaş, 1026.
- Köy Öğretmenlerinin Durumu Düzeltilecek, (26.1.1956), Vatandaş, 1036.
- 353 Köyde 36690 Çiftçiye Toprak Tevzii Yapıldı, (28.1.1956), Vatandaş, 1038.
- Öğretmen Okullarının Sayısı Kırka Yükseldi, (31.1.1956), Vatandaş, 1040.
- Karayolları İçin Makineler Geliyor, (9.3.1956), Vatandaş, 1073.

- Köy Enstitüsü Mezunları İntibak Kanunu, (10.3.1956), Vatandaş, 1074.
- İller Bankasının Son İki Ayda İkmal Ettiği İşler, (12.3.1956), Vatandaş, 1075.
- Bu Yıl Kırk Yeni Yol ve 25 Köprü Yapılacak, (18.4.1956), Vatandaş, 1107.
- Türkiye'ye Yeni Tahsisat, (4.5.1956), Vatandaş, 1121.
- Menderes Gaziantep'teki konuşmasında Dediki: "...Bu Fitne Artık Mutlak ve Muhakkak Dinsin..", (12.4.1956), Vatandaş, 1102.
- Şeker Sıkıntısı Çekilemeyecek, (2.5.1956), Vatandaş, 1119.
- 17 Bin İlk Okul Öğretmeni İle İlgili Tasarı, (5.5.1956), Vatandaş, 1122.
- Basın Seçim ve Miting Kanunları Hazırlanıyor, (5.5.1956), Vatandaş, 1122.
- Öğretmenler İçin Bir Banka Kuruluyor, (15.5.1956), Vatandaş, 1128.
- Köy Enstitüsü Mezunları Terfihleri Sağlanıyor, (18.5.1956), Vatandaş, 1132.
- Örfi İdare 7 Haziranda Kalkıyor, (6.6.1956), Vatandaş, 1147.
- Milli Koruma, Basın Kanunları Tadil Tasarıları Kanunlaştı, (8.6.1956), Vatandaş, 1149.
- Atatürk Üniversitesi Hazırlıkları Tamam, (30.6.1956), Vatandaş, 1168.
- 5 Yıllık Ziraî Sulama Planı Tatbik Ediliyor, (4.7.1956), Vatandaş, 1171.
- Ziraat Bankası Arcılara Yeni Krediler Açıyor, (28.7.1956), Vatandaş, 1189.
- Yurdumuzda Sıtma Hastalığı Tarihe Karşıyor, (9.8.1956), Vatandaş, 1199.
- Kuraklık Devam Ediyor İpsala'da Çeltikçiler Telâşta, (10.8.1956), Vatandaş, 1200.
- 59 Milyon Lira İle Yurtta Bu Yıl Muazzam İnşaat Yapılıyor, (11.8.1956), Vatandaş, 1201.
- Yunanistanda Baskı Artıyor, (18.8.1956), Vatandaş, 1207.
- Türkiyeyi Harice Tanıtmak için Geniş Ölçüde Çalışmalar, (7.9.1956), Vatandaş, 1224.
- Üretim Çiftlikleri İçin Beş Yıllık Plân Hazırlandı, (12.9.1956), Vatandaş, 1228.
- İpsalada Petrol Bulundu, (18.9.1956), Vatandaş, 1233.
- Sıtma İle Savaş İçin Yapılan Yardım, (20.9.1956), Vatandaş, 1235.
- İpsalada Petrol Sondajları Devam Ediyor, (29.9.1956), Vatandaş, 1243.
- 887.199 Dönüm Toprak Dağıtıldı, (29.11.1956), Vatandaş, 1295.
- Sarıyar Hidro Elektrik Tesisleri, (1.12.1956), Vatandaş, 1297.
- Türkiye'de 12 Petrol Şirketi Araştırma Yapıyor, (11.1.1957), Vatandaş, 1332.
- 1956 Yılı İçinde 1350.000 Kişiye Veren Aşısı Yapıldı, (17.1.1957), Vatandaş, 1337.
- Çiftçiye Damızlık Boğa ve Koç Tevzi Edilecek, (4.2.1957), Vatandaş, 1352.
- 12 Adadan Türkiye'ye İlticalar Başladı, (12.2.1957), Vatandaş, 1359.
- Kırklarelide Petrol Bulundu, (16.2.1957), Vatandaş, 1363.
- Yunanlılar Batı Tarkyadaki Türklerin Dinine de Karşıyor, Vatandaş, (7.3.1957), 1379.
- A.rikadan 65 Bin Ton Buğday Alıyoruz, (14.2.1957), Vatandaş, 1361.
- 46 Ziraatçı Amerika'ya Gönderiliyor, (2.4.1957), Vatandaş, 1401.
- Yurdumuzda Sıtmayı Yok Etmek İçin Çalışmalar, (6.4.1957), Vatandaş, 1405.
- Kırklareli'de Petrol Bulundu, (17.4.1957), Vatandaş, 1414.
- Trakyada 100 Sene Yetebilecek Miktarda Petrol Damarı Bulundu, (25.4.1957), Vatandaş, 1421.

- 113 Şehir ve Kasabanın İçme Suyu İhale Edildi, (22.5.1957), Vatandaş, 1441.
- 6-7 Eylül için zarar Ödeniyor, (22.7.1957), Vatandaş, 1489.
- Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Temeli Atıldı, (25.7.1957), Vatandaş, 1492.
- Basın Yayın Turizm Umum Müdürlüğü Faydalı Bir Broşür Yayınladı, (2.8.1957), Vatandaş, 1499.
- Tavukçuluk Kredisi Verilmeğe Başlandı, (5.8.1957), Vatandaş, 1501.
- Zirai Donatım Kurumu Bu Yıl Çiftçiye 75 Milyon Liralık Zirai Alet Verdi, (13.8.1957), Vatandaş, 1508.
- 2853 Göçmen Türk Vatandaşı Oldu, (26.8.1957), Vatandaş, 1519.
- Seçimlerin 27 Ekimde Yapılması Muhtemel, (6.9.1957), Vatandaş, 1529.
- Mebus Seçimleri 27 Ekimde Yapılacak, (7.9.1957), Vatandaş, 1530.
- 3 Orgeneral, 1 Oramiral, 1 Korgnl. Seçimde Aday Olmak İçin İstifa Etti, (18.9.1957), Vatandaş, 1539.
- Gazetemiz Sahibi M. Kemal Özer DP'den Mebus Adaylığını Koydu, (21.9.1957), Vatandaş, 1542.
- DP'den 19 Kişi Adaylık Talebinde Bulundu, (24.9.1957), Vatandaş, 1544.
- DP İle Hürriyet Partisi Mebus Namzetleri Dün Belli Oldu, (3.10.1957), Vatandaş, 1552.
- Orta Doğu Teknik Üniversitesinin Temeli Atıldı, (4.10.1957), Vatandaş, 1553.
- Koyunculüğün Islahı ve Sun'î İlkah Faaliyeti Devam Ediyor, (5.10.1957), Vatandaş, 1554.
- Ege Üniversitesinde Dersler Dün Merasimle Başladı, (9.10.1957), Vatandaş, 1557.
- 950'de 59 Olan Lise Sayısı 1957'de 108'e Yükseldi, (12.10.1957), Vatandaş, 1560.
- İpsala'da Dünkü DP Mitingi, (17.10.1957), Vatandaş, 1564.
- Dün Yapılan Keşan DP Mitingi Muazzam Bir Kalabalığın Tezahüratına Vesile Oldu, (19.10.1957), Vatandaş, 1566.
- İstanbul Köprüsü İçin Mukavele İmzalandı, (22.10.1957), Vatandaş, 1568.
- Propaganda Yasak!, (24.10.1957), Vatandaş, 1570.
- Mebus Seçimleri DP'nin Yeni Bir Zaferi İle Sona Erdi, (28.10.1957), Vatandaş, 1573.
- Seçim Neticeleri Belli Oldu, (29.10.1957), Vatandaş, 1574.
- Büyük Millet Meclisi Dün Toplandı Cumhurreisliğine Yeniden Celâl Bayar Seçildi, (2.11.1957), Vatandaş, 1578.
- Memleketimizde Hayvancılığın İnkişafı İçin Yem Fabrikaları Kurulacak, (16.11.1957), Vatandaş, 1590.
- Zirai Donatım Kurumu Faaliyeti, (6.12.1957), Vatandaş, 1607.
- İşçi Sigortaları Kurumu 1957 deki Sağlık Faaliyeti, (25.12.1957), Vatandaş, 1623.
- Veremle Mücadele Kampanyası Şumüllü Bir Şekilde Ele Alındı, (9.1.1958), Vatandaş, 1636.
- Çare Var, (13.1.1958), Vatandaş, 1639.
- Belediye Et İşİ Üzerinde Ehemmiyetle Duruyor, (14.1.1958), Vatandaş, 1640.
- Ziraat Vekaleti Tebliğ Yayınladı, (18.1.1958), Vatandaş, 1644.
- Tevkif Edilen Subaylara Dair, M.M. Vekaletinin Tebliği, (18.1.1958), Vatandaş, 1644.
- İki Yüksek Enerjili Santral Kurulması Düşünüyor, (30.1.1958), Vatandaş, 1654.
- Trakya'da Petrol Araması Hızlandı, (24.2.1958), Vatandaş, 1675.
- Trakya'da Yeni Petrol Sondajı, (26.2.1958), Vatandaş, 1677.
- Büyük Millet Meclisinin Tarihi Kararı: Taksim, (18.6.1958), Vatandaş, 1771.

- Kıbrısın Müşterek İdaresine Dair Planı Kabul Etmiyoruz, (21.6.1958), Vatandaş, 1774.
- 30592 Dekar Arazi Kurutuldu Küçük Su Kaynaklarının Islahına Çalışılacak, (23.1.1958), Vatandaş, 1648.
- B.C.G. Verem Aşısı Tatbikatı Muvaffakiyetle Devam Ediyor, (7.2.1958), Vatandaş, 1661.
- Hayvan Yemi Fabrikaları Kuruluyor, (7.3.1958), Vatandaş, 1685.
- Kuzu Besleyenlere Kredi Sağlandı, (18.3.1958), Vatandaş, 1694.
- Amerikada Staj Görecek Öğrencilerimiz, (4.4.1958), Vatandaş, 1709.
- 3,5 Ayda 23 Milyon 51 Bin Liralık İlaç ve Hammadde İhraç Edildi, (18.4.1958), Vatandaş, 1721.
- Sıtma ile Mücadele Kanun Tasarısı Meclise Veriliyor, (24.4.1958), Vatandaş, 1724.
- Uzunköprü'de Petrol Aramaları, (14.5.1958), Vatandaş, 1741.
- Sıtma Kökünden Kazınacak, (15.5.1958), Vatandaş, 1742.
- Babaeskide Petrol Bulundu, (31.5.1958), Vatandaş, 1756.
- Irak Kralı İran Şahı ve Pakistan Cumhurbaşkanı Bugün Geliyor, (14.7.1958), Vatandaş, 1790.
- Irakta Darbei Hükümet, (16.7.1958), Vatandaş, 1792.
- Eisenhower'ın Teşekkür Mesajı, (19.7.1958), Vatandaş, 1795.
- Türkiye'ye Amerikan Yardımı, (24.7.1958), Vatandaş, 1799.
- Yeni Irak Hükümetini Tanıdık, (1.8.1958), Vatandaş, 1806.
- Irakı Resmen 40 Devlet Tanıdı, (4.8.1958), Vatandaş, 1808.
- 359 Milyon Dolarlık Yardım Sağlandı. (5.8.1958), Vatandaş, 1809.
- Aydında Üç Fabrika İşletmeye Açıldı, (8.8.1958), Vatandaş, 1812.
- İktidarın C.H.P.ye Son İhtarı, (13.8.1958), Vatandaş, 1816.
- Ziraat Makinaları ile İlgili Çalışma Yapacak Olan Merkez, (19.8.1958), Vatandaş, 1821.
- Balıkesir Çimento Fabrikası Hizmete Giriyor, (6.9.1958), Vatandaş, 1837.
- Maarif Vekaleti Öğrencilere Ucuz Defter ve Kitap Hazırlıyor, (16.9.1958), Vatandaş, 1845.
- Mühim Devre, (14.10.1958), Vatandaş, 1869.
- İlk ve Orta Okula Trafik Dersi Verilecek, Vatandaş, 1869.
- Vatan Cephesi, (20.10.1958), Vatandaş, 1874.
- Pınarhisar Çimento Fabrikası Millet Hizmetine Açıldı, (29.11.1958), Vatandaş, 1909.
- 73 Milyon Dolarlık Dış Kredi Sağladık, (4.12.1958), Vatandaş, 1913.
- Öğretim Sisteminin Tadili İçin Çalışmalara Devam Ediliyor, (5.12.1958), Vatandaş, 1914.
- Köy Yolları ve içme Suları İçin 657 Milyon Lira Harcandı, (11.12.1958), Vatandaş, 1919.
- Üçlü Kıbrıs Müzakereleri Ocak Ayında Başlıyor, (31.12.1958), Vatandaş, 1936.
- İlaç Fiyatları Ucuzlayacak, (20.1.1959), Vatandaş, 1953.
- Başvekil Adnan Menderes Dün Saat 13'te Zürih'e Gitti, (6.2.1959), Vatandaş, 1963.
- Zürih Müzakereleri Tam Bir Anlaşmayla Sona Erdi, (13.2.1959), Vatandaş, 1974.
- Başvekilimiz Adnan Menderes Bugün Londraya Gidiyor, (17.2.1959), Vatandaş, 1977.
- Zirai Donatım Kurumu 7 Firmaya 10 Milyon Liralık Sermaye Yardımı Yapacak, (7.3.1959), Vatandaş, 1993.
- İtalya Memleketimize 50 Milyon Dolar Kredi Açacak, (9.3.1959), Vatandaş, 1994.

- Irakta İhtilal, (10.3.1959), Vatandaş, 1995.
- Büyük Millet Meclisi Kıbrıs Anlaşmasını Tasvip Etti, (6.3.1959), Vatandaş, 1992.
- 15 Milyon Dolarlık Yeni Kredi Sağlandı, (2.5.1959), Vatandaş, 2038.
- Kocaelide Lastik Fabrikası, (22.5.1959), Vatandaş, 2055.
- İstanbul ve Edirneye Yeni 2 Harp Okulu Açılmasına Karar Verildi, (22.5.1959), Vatandaş, 2055.
- Tavukçuluk Kongresi Açılıyor, (25.6.1959), Vatandaş, 2080.
- Türkiyede 26 Milyon 300 Bin Tavuk Var, (26.6.1959), Vatandaş, 2081.
- Köy Yolları ve İçme Sularına Yarım Milyar Lira Harcanacak, (18.7.1959), Vatandaş, 2100.
- 62 Vilayet ve Kasabanın Elektrifikasyon Programı, (31.7.1959), Vatandaş, 2111.
- Altıntaşta Maltepe 1 Petrol Kuyusunda Petrol Fışkırdı, (15.9.1959), Vatandaş, 2150.
- 'Müreft'e 1' Kuyusunda Gece Petrol Fışkırdı, (9.11.1959), Vatandaş, 2197.
- Makarios Kıbrıs Cumhurreisi Oldu, (15.12.1959), Vatandaş, 2228.
- Maarif Vekaleti Dershaneler İçin Karar Yayınlandı, (21.12.1959), Vatandaş, 2233.
- Amerikadan 300 bin Ton Buğday, 25 Bin Ton Mısır Alıyoruz, (23.12.1959), Vatandaş, 2235.
- Köylerin Elektrik İş'i Ele Alınıyor, (31.12.1959), Vatandaş, 2242.
- Harp Okullarının Akademi Haline Getirilmesi, (22.1.1960), Vatandaş, 2261.
- Amerika Türkiye'ye 40.000 Ton Buğday Daha Veriyor, (14.3.1960), Vatandaş, 2305.
- CHP Hakkında Meclis Tahkikatı Açılıyor, (9.4.1960), Vatandaş, 2325.
- Yol Teçhizatı İçin 1 Milyon Liralık Anlaşma İmzalandı, (12.4.1960), Vatandaş, 2327.
- CHP Hakkında Tahkikat Önergesi Meclise Veriliyor, (14.4.1960), Vatandaş, 2329.
- Bütün Siyasi Faaliyetlerin Üç Ay Durdurulması İsteniyor, (18.4.1960), Vatandaş, 2332.
- Başvekil Dün Vatandaşlara Hitabede Bulundu, (30.4.1960), Vatandaş, 2343.
- Başvekilimiz Adnan Menderes Akşam Mühim Bir Konuşma Yaptı, (2.5.1960), Vatandaş, 2344.
- 30 Bin Köyde Sıtma ile Savaş İyi Netice Veriyor, (10.5.1960), Vatandaş, 2351.
- Başvekilimiz Adnan Menderes'in İzmir'deki Mühim Konuşması, (17.5.1960), Vatandaş, 2357.
- Milli Birlik Komitesi Memleket İdaresini Ele Aldı, (28.5.1960), Vatandaş, 2367.
- Yeni Kabinenin Teşkili Büyük Memnuniyet Uyandırdı, (30.5.1960), Vatandaş, 2368.
- Eski İçişleri Vekili Namık Gedik İntihar Etti, (31.5.1960), Vatandaş, 2369.
- Gazetemiz Mensupları Mahkemeye Verildi, (14.7.1960), Vatandaş, 2404.
- Gazetemiz Sahibi Mustafa Kemal Özer Dün Tahliye Edildi, (12.9.1960), Vatandaş, 2407.
- D.P. Tarihe Karıştı, (1.10.1960), Vatandaş, 2424.
- Yassıada Duruşmalarının Bütün Hazırlıkları İkmal Edildi, (8.10.1960), Vatandaş, 2430

04. Balkan Bektaşî şiir geleneğinde bir portre: Derviş Kemal Özcan

Ersin ŞAHAN¹

APA: Şahan, E. (2021). Balkan Bektaşî şiir geleneğinde bir portre: Derviş Kemal Özcan. *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, (3), 82-89.

<https://doi.org/10.51297/rumelitarikh.2021.3.4>

Öz

Türk edebiyatında âşıklık, köklerini İslamiyet öncesi edebi anlatılardan alan ve sözlü kültür dairesinde gelişen bir gelenektir. Türk edebiyatı tarihinin hemen her devresinde mevcudiyetini koruyan bu gelenek, modern dönemde de temsilcilerini yetiştirmiştir. Âşık edebiyatı, tekke ve kahvehane kaynaklı olarak ortaya çıkan ve gelişen bir gelenek olması itibarıyla belirli bir âşık tipolojisi üzerinden edebi ürünlerini vermeye devam etmiş ve âşık edebiyatı şairlerinin edebi kişilikleri bu minvalde değerlendirilmiştir. Modern dönem temsilcileri üzerinde de bu çalışmalar yapılmaya devam etmiş fakat belli tipoloji problemi ortaya çıkmıştır. Modern dönem şairleri âşık isminin dışında İslamiyet öncesi edebi anlatılarda kullandıkları ve halk edebiyatında modern döneme kadar karşılaşmadığımız “ozan” kelimesini bu dönemde kendileri için yeniden kullanmaya başlamıştır. Bu çalışmada konu edindiğimiz Derviş Kemal de Balkan Bektaşî şairlik geleneğinin izlerini muhafaza etmekle birlikte kendisini ozan olarak nitelendiren, âşık edebiyatı tipolojisine uygun bir mahlası bulunan, belirli bir tekke kültürü içerisinde şairliğini geliştiren, eserlerini bir enstrüman eşliğinde icra eden ve bu özellikler itibarıyla âşıklık geleneği çerçevesinde değerlendirebileceğimiz özellikleri taşımaktadır. Çalışmamızda Derviş Kemal’in âşıklık geleneği içindeki yeri, kaleme aldığı şiirler ve edebi kişiliği konu edilmiş, “Anadolu sahası dışında tekke kültürü kaynaklı devam eden bir âşık edebiyatı geleneği var mıdır?” sorusunun cevabı aranmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Balkanlar, âşıklık geleneği, Derviş Kemal

A portrait in the Balkan Bektashi poetry tradition: Derviş Kemal Özcan

Abstract

In Turkish literature, minstrelsy is a tradition that takes its roots from pre-Islamic literary narratives and develops in the sphere of oral culture. This tradition, which has preserved its existence in almost every period of the history of Turkish literature, has also trained its representatives in the modern period. As Âşık literature is a tradition that emerged and developed from dervish lodges and coffeehouses, it continued to produce its literary products based on a certain âşık typology, and the literary personalities of the poets of minstrel literature were evaluated in this way. These studies continued to be carried out on the representatives of the modern period, but a certain typology problem emerged. The poets of the modern period started to use the word "ozan", which they used in pre-Islamic literary narratives, and which we did not encounter in folk literature until the modern period, for themselves, apart from the name minstrel. Derviş Kemal, the subject of this study, preserves the traces of the Balkan Bektashi poetic tradition, describes himself as a poet, has a

¹ YL, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Kırklareli, Türkiye), ersin-sahan@yandex.com, ORCID ID: 0000-0003-4925-5621 [Makale kayıt tarihi: 18.10.2021-kabul tarihi: 01.12.2021]
<https://doi.org/10.51297/rumelitarikh.2021.3.4>

pseudonym suitable for the minstrel literature typology, develops his poetry in a certain lodge culture, performs his works accompanied by an instrument, and we can evaluate it within the framework of the tradition of minstrelsy in terms of these features. In our study, Derviş Kemal's place in the tradition of minstrelsy, the poems he wrote and his literary personality were discussed. An attempt was made to find the answer to the question.

Keywords: Balkans, Tradition of poet, Derviş Kemal

Giriş

Türk edebiyatı içerisinde yazılı ve sözlü edebiyat, tarihin belirli dönemlerinden itibaren farklı gelişim süreçleri arz eden iki ayrı kol olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle İslamiyet öncesi Türk edebiyatı içerisinde sözlü edebiyat ürünleri, yazılı edebiyat ürünlerine göre çok daha yoğunlukta bulunmaktadır. Bugün İslamiyet öncesi sözlü Türk edebiyatı ürünlerinin bir kısmını, Kaşgarlı Mahmut'un kaleme aldığı Divan-ı Lügat'it Türk adlı eserinde görmekteyiz. Bu eserde verilen bilgiler ışığında sözlü kültürün ağırlıklı olarak şiir türü üzerinden devam ettiğini ve geliştiğini ifade etmek mümkündür. Sözlü gelenek şiir sanatının ortaya koyduğu edebi birikimlerden biri de âşık edebiyatıdır. İslamiyet öncesi ve İslamî dönem Türk edebiyatları içerisinde farklı değişim ve gelişim gösteren bu edebiyat kolunun temsilcileri zaman içerisinde çeşitli isimlerle zikredilmiştir. Günümüzde sözlü gelenek şiir sanatının temsilcilerine; aşık, meydan şairi, çöğür şairi gibi adlar verilmektedir. Bunlardan bir tanesi de "ozan"dır. Bu çalışmada konu edindiğimiz Derviş Kemal de kendisine ozan adını veren bir edebiyat geleneğinin mensubudur.

Kemal Özcan, Alevi-Bektaşî kültürünün Balkanlarda önemli bir ocağı olan Kızıldeli Sultan ocağına bağlı bir dervıştır. Mahlasında geçen *derviş* unvanını kullanımı bu durumla alakalıdır. Tekke-tasavvuf geleneğinin yoğun biçimde yaşadığı bir ortamda dünyaya gelmiş ve Uzunköprü'ye çocuk yaşta göç etmiştir. Zikrettiğimiz ocağına bağlı olan kimselerle Uzunköprü ilçesine gelmesi aynı ortamı burada da sürdürmesini sağlamış ve küçük yaştan itibaren Bektaşî ayinlerine girmeye başlamıştır. Bu ayinlerde bir saz eşliğinde şiirlerini toplumun beğenisine sunması, şiirlerini kaleme almadan önce bir ön hazırlık yapması, belli bir eğitim hayatına sahip olması ve küçük yaşta şiir yazabilme kabiliyetinin olduğunu fark etmesi gibi nedenler Derviş Kemal'i âşık edebiyatı çerçevesinde incelememize imkân sağlayacaktır.

Âşıklık geleneği ve Derviş Kemal

Kadim yurtları Türkistan'da göçebe bir hayat tarzına sahip olan Türklerin, oluşturdukları edebiyat, kültür ve geleneklerinin ortaya çıkış yeri de burasıdır. Türk sözlü edebiyatı Türkistan'da teşekkül etmiş, göçerevli hayat tarzına sahip Türkler, tarihlerine paralel olarak köklü ve zengin bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Âşıklık geleneğinin kökenini oluşturan ozan-baksı geleneğinin temsilcileri ile ilgili karşılaşılan ilk bilgiler Hun dönemine kadar gitmektedir. V. yüzyılın ilk yarısında ünlü tarihçi Priscus'tan aktarıldığı üzere Attila'nın verdiği ziyafetlerde, şairler ve mızıkacılar onun kahramanlıklarını, zaferlerini anlatan şiirler okumuştur (Köprülü, 2004:153). İslamiyet öncesi dönemde farklı coğrafyalarda varlık gösteren Türk topluluklarının hemen hepsinde âşıklık geleneğinin erken formlarıyla karşılaşmamız ve bu türden örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Konuya devam edebilmek gayesi ile âşıklık geleneğinin erken dönemlerine ait ürün ve örnekleri sınırlı tutmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Türklerin göçleri sonrası ebedi yurt tutuşun en büyük örneği konumunda bulunan Anadolu topraklarına bakacak olursak; âşıklık geleneğinin tespit edilebilen ilk şiirinin XIV. yüzyılda Timur'un Kars'ı işgali

üzerine Baykan (Bikan) adlı şair tarafından söylenen “Dâsîtân-ı Sükût-ı Kars” adlı destan olduğunu görürüz (Sakaoğlu, 1989: 111). XV. asırda Bahşi’ya ait, Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferini konu edinen “dedik de yürüdü” redifli destan parçası ve divan şairi Meâlî’nin kaleme aldığı koşma şeklindeki “yetiş” redifli şiir ile “Fırâknâme-i Sultan Bayezid” adlı anonim şiir tespit edilebilmektedir (Sakaoğlu, 1989:112; Sakaoğlu 2014:87). Bu şiirler için, XVI. yüzyılda belirgin bir şekilde varlık gösterdiğine kanaat getirilen âşık tarzı kültür geleneği ve âşık edebiyatının habercisi olduğu yorumu yapılabilir. Tüm bunlarla birlikte aşıklık geleneğinin oluşum süreci, XVI. yüzyılda Anadolu coğrafyasında düzenli ve devamlı bir hâl kazanmıştır.

Çobanoğlu, âşıklık geleneğinin ‘kahvehane merkezli’ olarak ortaya çıkıp daha sonra çevreye yayıldığını ileri sürmektedir. Ona göre kamlık ve ozan-baksı geleneği, “tekke tarzı âşık geleneğinin öncülü olup “rüya ve bade” yoluyla geleneğe intikal eden giriş ritüelleri ve motifleri başta olmak üzere, icraya dair müzik eşliğinde irticalen söyleme ve söylenen metinlerin tür ve şekil hususiyetlerini içeren unsurlar, amacına yönelik; İslam merkezli, dinî tasavvufi muhteva ile kullanılmıştır (Çobanoğlu, 2007:13).

Tarihsel serüvende gelenek içerisindeki sanatçılar çeşitli unvanlarla anılmışlardır. Örneğin eski Oğuz boyları arasında İslamiyet’e intisap edilmesinden önce ve sonraki dönemlerde “ozan” adlı ‘saz şairi’ tipinin varlığı bilinmektedir. Bu ozan tipi, zamanla karşılaştığı sosyokültürel etmenlerin tesiriyle değişmiş, yerine Doğu ve Batı Anadolu’nun büyük şehirleri ve kasabalarında ‘âşık’ tipi yer almaya başlamıştır (Köprülü, 2004: 176).

Âşık tarzı edebiyat geleneğinin icracılarına verilen ‘âşık’ adı, daha önce tekke-tasavvuf edebiyat geleneğinin kurucusu addedilen Hoca Ahmet Yesevi başta olmak üzere, Yunus Emre ve sonrasında bu isimlerin ‘takipçileri’ tarafından kullanılagelmıştır. XV. yüzyıldan bu yana âşık kelimesini karşılamak için kullanılmayan “ozan” terimi XX. yüzyılın ortalarından itibaren tekrar âşık edebiyatı temsilcileri için kullanılmaya başlanmıştır. Bu adlandırmaya bazı bilim adamlarından itirazlar gelmesine rağmen, terim, geniş çevrelerce benimsenmiş olması dolayısıyla “halk ozanı”, “ozan” şeklinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Derviş Kemal, halk şiirinin çağımızdaki temsilcilerinden olmakla birlikte geleneğin getirdiği tekke-tasavvuf kültürünün yanı sıra şiirinde konu edindiği sosyal konulardan dolayı *ozan* kavramının kendisine daha uygun olduğunu eserlerinde dile getirmiştir:

Kemal: Yaşamaya küsmüş,
Başlarına dertler üşmüş,
Yoksulluğa yenik düşmüş,
İnsanların ozanıym.

Sadık dostların indinde
Gerçekleri yazanmışım.
Şiir gücü varmış bende,
Meğerki ben ozanmışım. (Şahan, 2021:149,151).

Derviş Kemal’in, Alevi-Bektaşî kültürünün Balkanlarda önemli bir ocağı olan Kızıldeli Sultan ocağına bağlı bir derviş olduğunu ifade etmiştik. Kemal Özcan’ın bade içmemesi, bilinen bir ustasının bulunmaması, saz yerine keman icra etmesi, mahlasını kendi kendine alması ve halk hikâyesi

anlatmaktan kaçınması onu gelenek içinde bulunan diğer şairlerden ayıran en belirleyici özelliklerindendir. Bu unsurlardan keman çalması ve repertuarında halk hikâyesinin bulunmaması bir farklılık olarak değerlendirilebilir. Söz gelimi Batı Trakya bölgesi halk şiiri geleneğinde halk hikâyesi anlatan âşıklara rastlanmaması ve Derviş Kemal'in bu kültürel ortamdan beslenmesi onun halk hikâyesi anlatmamasının sebebi olarak görülebilir. Yine bu bölgede kemanın rağbet gören bir enstrüman olması, Derviş Kemal'in müzik aleti olarak kemani tercih etmesinde belirleyici bir etkidir. Tüm bunların dışında mahlas kullanması, şiirlerini 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle yazması, şiirlerinin dörtlülüklerden oluşması, onu geleneğe bağlayan genel hususiyetlerdir.

Kemal Özcan hakkında yukarıda belirttiğimiz özelliklerle birlikte onun her ne kadar bağlama ailesinden bir saz olmasa da keman çalması ve kendisini ozan olarak adlandırması dolayısıyla "eserlerini saz eşliğinde icra edenler" kategorisine dâhil etmek mümkündür.² Diğer taraftan kemanın eserlerini bağlama eşliğinde icra eden klasik âşık tipolojisine uymayan bir çalgı olması ve kendisinin belirli bir düzeyde tahsil görmesi nedeniyle "eserlerini saz eşliğinde icra etmeyenler" kategorisinde değerlendirmek de olasıdır. Bunlarla birlikte tekke-tasavvuf kültüründe yetişmesi ve mahlasında *derviş* unvanını kullanıyor oluşu nedeniyle onu tekke tarzı âşıklık geleneği içerisinde de görebiliriz. Kemal Özcan'ın sanatçı kişiliğindeki bu çok boyutluluk onu gelenek içinde sınırları keskin biçimde çizilmiş bir kategoriye dâhil etme konusunda zorluklar çıkarmaktadır. Ancak kendisini açıkça ozan olarak nitelendirmesi, âşık tarzı şiir geleneğini kullanmış olması, nazım şekil ve türlerini kullanıyor olması onu âşık edebiyatı çerçevesinde ele almamızı sağlamaktadır.

Derviş Kemal'in edebî hayatı

Derviş Kemal, 1930 yılında Yunanistan'ın Dimetoka (Dedeoğlu) ilçesine bağlı Babalar köyünde doğmuştur. Aynı yıl Meriç Nehri'ni kaçak olarak geçerek, anne, baba ve ağabeyiyle Türkiye'ye sığınmış ve Uzunköprü'ye iskân edilmiştir. Kemal Özcan, 1945 yılında, Uzunköprü'ye bağlı Yeniköy'e gitmiş ve orada bir köylü tarafından dut ağacından, amatörce yapılan bir kemani istemesi onun âşıklık geleneği ile tanışmasının ilk adımını oluşturmuştur. Böylece Ozan şiir yeteneğini ilk kez kemanla da buluşturma fırsatını yakalamıştır. İlk şiirlerini âşık edebiyatında da görüldüğü gibi beşerî aşk konularında vermiştir. Kendisi bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Ben çok kısa zamanda değil de çok erken şiir yazmaya başladım. 12-13 yaşında fakat bütün şiirlerim gençlik var ya hep sevgiliyle bir kızla ilgiliydi benim abim Yeniköy'de evlidir bir gün onlara gittik abimin kayınpederi usta idi adam oyarak ağaçtan bir keman yapmış. Kemana benzetmiş daha doğrusu. Bildiğiniz koza gibi fakat sapı kalın dört tane aynı tel gelmiş. Ona aynı keman tenceden kalmaz vurgusu var bir de at kuyruğundan. Onu gördüm içim gitti çok ilgilendim merak var içimde tabi oysa toz pas içinde. Dedim bunu kullanıyor musun? Yok dedi. Bana verir misin dedim? Al dedi aldım onu. Höyük denilen bir yer var Yeniköy sirtlarında. Orada bir tarlanın içine attım kendimi. Tatlı bir ses çıkıyor o anda iyiymiş herhâlde diye düşünmeye başladım sonra üçüncü dördüncü derken bir başladım orada bir halk türküsünü tarlanın içinde çıkardım. Eve gelmeden daha. Ben bunu kime anlattıysam inanmıyor. Böyle onu çıkarttım orada ozanlığa daldık erenler." (Ayдын, 2016: 256).

Kemal Özcan şiirlerinde *Derviş Kemal* unvanını kullandığını görmekteyiz. Mahlasında geçen *derviş* unvanı içinde yetişmiş olduğu ortamın neticesidir. Kemal Özcan mahlasını kendi kendine alan şairlerdendir. Geleneğe bağlı kalarak, kendisine resmiyette kullanmadığı ön ismi olan "Derviş"

² Aşıkların icra yöntemlerine göre tasniflendirilmesi için bk. (Düzgün, 2018:318).

mahlasını taşımıştır. Alevi-Bektaşî ayinlerinde bir saz eşliğinde şiirlerini toplumun önüne sunması yani zakirlik³ yapması onun *derviş* unvanını kullanmasını sağlamıştır.

Kemal Özcan diğer şairler gibi bade içmez, bir ustasının olmaması ve erken yaşlarda şiir yazmaya başlamış olması bu durumu açıklayabilir niteliktedir. Araştırmacı Ayhan Aydın, Kemal Özcan ile vefat etmeden önce yaptığı mülakatta bade içip içmediğini kendisine sormuş ve bu mülakatı şu şekilde aktarmıştır:

Ayhan Aydın: “Bade içme gibi bir durumunuz oldu mu?”

Kemal Özcan: “Bade içme durumum olmadı. Zaten buna inanmıyorum. Bu bade konusu doğru olsa bade içmeyen ozanların şiir yazamaması gerekirdi.” (Aydın, 2016: 277).

Şairin kendisinin de ifade ettiği gibi bu durum kendisini gelenek dışında tutmak için bir gerekçe değildir ve Kemal Özcan bu noktada bade içme meselesini sorgulayan, geleneğin tek temsilcisi de değildir. Esas itibarıyla Derviş Kemal’den başka da bade içmeden şiir yazan başka şairler bulunmaktadır. Prof. Dr. Umay Günay “Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi” adlı çalışmasında, aşıklara bade içme ile ilgili görüşleri sorulduğunda mülakatlarda bade içme motifinin doğru kabul edildiği görüşünün olduğu gibi bu şarta inanmayan aşıkların da olduğu gösterilmiştir.

Derviş Kemal’i gelenek içerisinde farklı bir yere taşıyan niteliklerden birisi de icra sırasında bağlama yerine keman çalıyor olmasıdır. Bu coğrafyada kemanın rağbet gören bir enstrüman olması, Kemal Özcan’ın müzik aleti olarak kemana tercih etmesine neden olan unsurlardan biridir. Gelenek içerisinde farklı enstrüman çalmak, gelenekten dışlanmak anlamına gelmediği gibi aksine gelenek içinde bir zenginlik olarak değerlendirilebilir. Derviş Kemal’in aşağıdaki söylemleri de yine bu durumu destekler niteliktedir.

“Ozanlıkta bağlamanın yeri nedir sazsız Ozanlık olabilir mi?”

“Bağlama Alevi Bektaşîlerin bir parçasıdır bizim yörede cemler bağlama ile yönetilmekte ve Pir Sultan Abdal’ın nefesleri okunmaktadır sazsız da ozanlık olur örneğin ben bağlama çalamıyorum.”

“Bağlama dışında bir çalgı kullanıyor musunuz?”

“Keman, ud, cümbüş ve kabak kemane çalmaya çalışıyorum.” (Aydın, 2017:277).

Yine bu durumun geleneğin diğer şairleri tarafından olumsuz karşılanmaması hatta Derviş Kemal’i bu konuda olumlu anlamda telkin ettikleri ve nihayetinde kemanın geleneğe aykırı bir müzik aleti saymadıkları bilinmektedir.⁴

Derviş Kemal’in şiirlerinde ağırlıklı olarak işlediği tema Bektaşîlik düşüncesi ve kurallarıdır. Bektaşîlik sürecinin incelikleri, Derviş Kemal’in şiirlerinde tasavvufî derinlik içinde anlatılmıştır. Derviş Kemal, Alevi-Bektaşî öğretisinin içinden gelen bir şair olarak bu öğretinin inançsal büyüklerinden dinî içerikli şiirlerinde bahsetmektedir. Bu şahsiyetlerin başında Alevi-Bektaşî yolunun merkezini oluşturan Hz. Ali gelir. Hz. Ali şiirlerde Haydar-ı Kerrar, Şah-ı Merdan ve Şah gibi isimlendirmelerle de geçer. Hz. Ali’den sonra Alevi-Bektaşî inanç dünyası Hz. Ali’nin çocukları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile devam eder. Hz. Peygamber’in torunları, Hz. Ali ve Hz. Fatma’nın çocuklarıdır. Derviş Kemal şiirlerinde bu isimleri

³ Zâkirlik, her tarikat ve inanç içerisinde başka kimlikler kazanmıştır. Zira değişik isimlerle kabul edilen zâkirlik müessesesi, tarikat ve ibadetlerin vazgeçilmezi olarak karşımıza çıkmaktadır. İbadet esnasında dile getirilen ya da getirilmek istenen konular, ayetler, dualar, ilahiler, müzik uygulamaların, ritüele katılan bireyler tarafından öğrenilmesi ve hatırlanması nedeninden dolayı zakirlik, bir gelenek halini almıştır (Güneş, 2013, s. 52).

⁴ Bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Şahan, 2021: 35-36; Aydın, 2017: 258.

ustalıkla işlemiştir. Özellikle İslam tarihî içinde oldukça önemli bir yerde olan Kerbela hadisesi yine şiirlerin çoğunda geçmektedir.

Düşünceye dalınınca,
O dergâh çöl sanılınca,
Şah Hüseyin anılınca,
Bütün gözler sel verdiler. (Şahan, 2021: 65)

Daha sonra Bektaşilik öğretisinin kurucu şahsiyeti ve serçeşmesi olarak bilinen Hacı Bektaş-ı Veli esinlenmeleri karşımıza çıkar. Ayhan Aydın ile mülakatında Derviş Kemal, Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili şunları söyler:

“Hacı Bektaş’ın yaptığı işler çok fazla onun dürüstlüğünü görüyoruz. Hacı Bektaş’ın etkisi biter mi? Bitmez. Bilhassa Türklüğü işlemesi benim için başımın tacı yani. Türkçeyle işlemiş o tarihte Türkçe yazabilmek her yiğidin harcı değil. Devlette bile Türkçe konuşulmuyor, Hacı Bektaş büyük bir önderlik yapmıştır.” (Aydın, 2017: 263).

Derviş Kemal’in bu konudaki düşünceleri Hacı Bektaş-ı Veli’yi sadece bir yol önderi değil millî bir şahsiyet olarak gördüğünün de kanıtı şeklindedir. Bu durum Atatürk konulu şiirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Atatürk, tarihi şahsiyetinden sıyrılarak Alevi-Bektaşî inancında sadece bir kurtarıcı değil tasavvufi misyonu olan bir kimse olarak da karşımıza çıkmaktadır. Keza Alevilik-Bektaşilik inancının sürdürüldüğü cem evlerinin çoğunda Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Veli ve Atatürk resimleri bir arada kendini gösterir.

Türklüğe aşk ile gönül bağlayan,
Çağdaş hukuk devletini sağlayan...
Halkla gülüp, yine halkla ağlayan,
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk. (Şahan, 2021: 66)

Sözlü kültür şiir sanatının icracıları bireysel olduğu kadar toplumsal konularda da şiir yazmış ve millî meselelere eğilmişlerdir. Kemal Özcan’ın bu konularda yazmış olduğu şiirlerinde millî ruha sahip bir vatanperver olduğu anlaşılmaktadır. Türk milletinin yüceliği, vatanın kutsallığı, bayrak sevgisi, hürriyet gibi konular Derviş Kemal’in şiirlerinde romantik bir üslup ile işlenmiştir.

Ayla yıldız yeter bana, ben Türküm,
Padişah misali tuğram olmasın.
Kimsenin malında yok benim gözüm,
İstemem, midemde haram olmasın. (Şahan, 2021: 71).

Geleneğin temsilcisi olan âşıklar, toplumun sözcüsü olma gibi bir misyonu üzerlerinde bulundurdıkları için toplumun sorunlarına da kayıtsız kalmamışlardır. Derviş Kemal de toplumda ve bireylerde görmüş olduğu yanlış tutum ve davranışlara karşı sessiz kalmayarak şiirlerinde bunu dile getirmiştir. Kültürel yozlaşma, ahlâkî çöküntü, mazlumlara karşı yapılan zulümler, günümüzde bozulan aile ilişkileri, bilgisiz din adamları, hırsızlık, yalancılık, rüşvet, halkın sorunlarına duyarsız kalan yöneticiler, menfaatçi insan tipleri ve sosyal konular Derviş Kemal şiirlerinde eleştiri konusu olan bazı temalardandır.

Şayet kapan kurdu ise,
Rüşvet, vurgun vurdu ise,

Bir tek gönül kırdı ise

Nasıl insan derim ona. (Şahan, 2021: 72).

Bu dörtlükten de anlaşılacağı üzere Derviş Kemal, bazen birey üzerinden toplumsal sorunları ele almıştır.

Ülke çıkmaz yola girdi,

Hırsızlar çok zarar verdi.

Yoksulluk ve geçim derdi,

Sırtımızdan inmez artık. (Şahan, 2021: 73).

Şair buradaki dörtlükte ise direkt toplum üzerinden sorunları ele almış ve yaşanan yolsuzluğa karşı kayıtsız kalamadığını edebiyat ürünleri vasıtasıyla açığa vurmuştur.

Sonuç

Derviş Kemal, Alevi-Bektaşî öğretisinin çağımızdaki taşıyıcı örnek ozanlarından birisi olarak anılmaktadır. Şiirlerde Derviş Kemal mahlasını kullanan Kemal Özcan, Alevi-Bektaşî geleneğinin bir mensubu olarak, şiirlerinde yoğun bir biçimde bu öğretinin izlerini yansıtmıştır. Kendisini ozan olarak dile getirmesi ve enstrüman olarak keman çalması aşık edebiyatının sözlü gelenek şiir sanatının üreticileri konumundaki aşıklardan farklı bir görünüm arz etmektedir. Kemal Özcan, Alevi-Bektaşî geleneğinin bir mensubu olarak şiirlerinde yoğun bir biçimde bu öğretinin izlerini yansıtmıştır. İrticalen şiir söylemiyor olması, repertuarında halk hikâyesi bulunmaması, bade içme meselelerine inanmaması gibi birtakım özellikleri klasik aşık tipolojisinden ayrılan en önemli hususiyetleridir. Tekke kültür çevresinin bir mensubu olan Derviş Kemal'i bütün bu özelliklerini göz önünde bulundurmak suretiyle tekke veya kahvehane gibi aşık tarzının çıkış noktalarına keskin bir şekilde bağlamak zordur. Keza yazmış olduğu şiirlere bakıldığında her iki gruba da dahil edilebilir şiirleri olduğundan şair, tekke ve kahvehane aşık tarzının ortak kümesindeki isim olarak değerlendirilebilir.

Şiirleri içerisinde yer yer başarılı üretimler verildiği gibi ölçü ve uyak hatalarının yapıldığı örneklerinin de mevcut olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte Kemal Özcan'ın biçimsel bakımdan ve şiirindeki ahenk ve üslup özellikleri bakımından yaptığı hatalar göz önünde bulundurulacak olursa kendisini yüzyılın en güçlü şairlerinden, geleneğin çok güçlü bir temsilcisi olduğunu iddia etmememiz çok da mümkün değildir. Buna rağmen Derviş Kemal'in Bektaşî cemlerinde şiirlerinin okunduğu hususu göz önünde bulundurulacak olursa Alevi toplumunun kendisini sahiplendiği ve büyük bir kıymet verdiği görülür. Dolayısıyla şairliği ve şiir konusundaki mahareti, bu konuda ne kadar yetkin olduğu noktasında şiirlerinde şekilsel kusurlara bakılarak yapılacak olan tespitler geleneğin onu sahipleniş biçimine bakıldığında geri planda görünmektedir.

Kemal Özcan'ın Alevi-Bektaşî toplumu tarafından benimsenmesi, sahiplenmesi, kendisine şiirler yazılması ve şiirlerinin başka sanatçılar tarafından okunması Alevi-Bektaşî inancında güncelliğini yitirmeyen konulara değinmesinden dolayıdır.

Ağırlıklı olarak tasavvufi içerikli eserler ortaya koyması, dünyevi aşka çok az yer vermesi dervişlikle alakalı düşüncelerinin bir yansımasıdır. Mensubu olduğu Bektaşiliğin kültürel kodlarında yerleşmiş protest tavrın şiirlerinde ağır dille toplumsal konularda ve güncel meselelerde getirmiş olduğu eleştirilerde kendisini hissettirmektedir.

Çalışmamızda şiirlerinden çeşitli örnekler sunmak suretiyle daha yakından tanımaya çalıştığımız Derviş Kemal'in hayatı ve edebî kişiliği incelenmiş, bununla birlikte onun klasik âşık tipolojisiyle benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulmaya gayret edilmiştir.

Kaynakça

- Artun, E. (2010). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Adana: Karahan Yayınları.
- Aydın, A. (2016). Yaşayan Büyük Alevi-Bektaşî Ozanı Derviş Kemal, *Yol Dergisi*, (40).
- Boratav, P. N. (1968). "Âşık Edebiyatı". *Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı Dergisi* (207), 340-357.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Birlikte Yaşama Kültürümüzün Kaynaklarından Âşık Edebiyatı Geleneğinin Eminönü Merkezli Âşık Edebiyatı*. İstanbul: Eminönü Belediyesi Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). *Halk Edebiyatına Giriş-I*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Düzgün, D. (2018). *Âşık Edebiyatı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Güneş, D. (2013). Tokat Yöresi Alevî-Bektâşî İnancında Zâkirlik Geleneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı Müzikoloji ve Müzik Teorisi Programı Doktora Tezi.
- Kabaklı, A. (2006). *Âşık Edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı.
- Köprülü, M. F. (2004). "V.-XVI. Asırlarda Türk Şâirleri". *Edebiyat Araştırmaları-1*. Ankara: Akçağ Yayınları, 153-159.
- Sakaoğlu, S. (1989). "Türk Saz Şiiri". *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*. (445-450) (Ocak-Haziran), 105-250.
- Sakaoğlu, S. (2014). "Türk Saz Şiiri Tarihini Yazmak Niçin Zordur?". *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Şahan, E. (2021). *Derviş Kemal Üzerine Bir İnceleme: Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*, Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, <http://tez2.yok.gov.tr/> (Tez No. 691066).

